Ketabton.com

د پښتنو ملي قائد او لوی زعیم میر ویس نیکه چه خپل ګران هوادئی د پر دیو له ناروا تجاوز څخه وژغوره او د هوتکو شهنشاهی ئی تاسیس کړه. (۱۱۲۷ ه وفات)

د پښتو ټولنې د خپرونو لمبر (۷۰)

« عقل او حکمت یوازې پناز او نعمت کې نه دی ـ د پښتو په غرو او رغو کې هم پوهان اوهوښیاران سته »
(میرویس)

کتابخانه میوند وال
MAIWANDWAL LIBRARY

میرویس نیکه

د

عبدالرؤف بینوا

تألیف

د پښتو ټولنې له خوا خپور شو

۱۳۲۵

PROPERTY OF ACKU 5661

د کابل عمومي مطبعه

د طبع شمیر (۱۰۰۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کتاب په ۱۳۲۴ کال کښې
د آریانا دوهمه جائزه وړې ده .

اهدا

دا کتاب د « نازو » انالوړ او سپېڅلی روح ته اهدأ کوم.
چه د پښتنو ملی قائد میرویس نیکه ددې میرمنی په پاکه غېږ کې روزلی شوی دی.

(بینوا)

Ketabton.com

دلوی خدای پنامه

پیل

هغه‌وخت‌چه‌زه لا کوچنی‌اووم ماشوم ومما به‌دخپلی‌موردخولې‌دحاجی‌میرخان نیکه نوم(چه‌دمیرویس نیکه‌ښینتنی‌نوم‌دی) ارو ېدیء، او کله‌چه به‌ناروغه شوم نوزه به‌ئی دمیرویس نیکه زیارت ته‌بیولم اوراته ویل به‌ئې چه حاجی میر خان نیکه ډېر گړندی اولوی سړی‌دی . بیاچه‌زلمیتوب ته‌ورسیدم همبه می د ښینتنو په مجلسو کی‌دسپین زیرو له‌خولې ددې‌نیکه نوم‌اروېدیء، اوداوخت دومره پوهیدم چه‌حاجی میرخان نیکه دپښتنو یوملی مشرو، نو کم‌وخت چه‌بیا د کتاب سره اشنا شوم‌ماته هغه‌له‌جوشه ډک‌احساسات راپیدا شول چه‌هرزلمی ته‌پ دغسی وخت کی پیدا کېږی، مینه‌می درلوده چه‌دخپلو تېرو نیکه گانو کارنامې ولولم، خصو صا دهغو نیکه گانوچه مالاپه زانگو کی ددوی نوموته اروېد لی‌وه اودوړ کتوب ښخه‌ورسره اشناوم. که‌څه‌هم‌په زانگو کی زه‌په‌ښه اوبدنه پوهېدم مگر کوم وخت چه‌می دزانگوښخه دمورغېږی‌ته سفروکړ اوپر خبر وراغلم، ماته‌به دشپې خپلی موردې دپاره چه‌مابیده کړی دتېر ونیکه گانوډېری افسانې ویلې .

ښه‌می‌په یاددی یوه‌شپه چه‌می موردېر نګی دغزا نکل‌راته کاوه اوو یل ئې چه«سپین سرو پښتنو مېرمنوبه داوبوډکېژی اخیستی‌وه اوغازیانو ته‌به‌ئې په‌سنگر کی‌اوبه وړلې اودا کثرو غازیانوښخه‌توری‌وې» په‌دې وخت کی زمامشری‌خور له‌تلتکه سوراویوست زماموړته ئې وویل:

«دغازیانو توری همدا اسی وې لکه‌هغه دنیکه‌توره ؟ »

زماموری‌هم‌دهغی توری‌خواته چه‌دې به‌موزته‌ویل« داستاسی دنیکه توره ده‌چه ستاسی پلارته اوله‌پلاره تاسی ته پاته شوې ده» په ډېر تأثرو کاته، نور خو

نه پوهېدم چه ددې څه پيا دراغله خو سترګې ئې له اوښکو ډکې شوې، وې ويل:

«هو، زويه! بېده سه شپه ډېره تېره شوې ده!»

داغه توره وه چه ما اوخوړه دغې په مخ کې سره سره ټکې لېدل نو يو بل ته به مو ويل: «دا دپرځنګي په ويښو ده!»

همداشان به اکثره شپې دا داسې افسانې اورېدلې او په دماغ کې به مې يوه افسانوي دنيا تشکيلېده - په دې افسانو کې ما ډېر ځله دحاجي مير خان نيکه نوم اورېدلی و، نو چه لوی شوم دده د ژوند سره مې علاقه ميندلې وه او په کوم کتاب کې چه به مې دده نوم وليد، خوشا لېدم به.

مګر متأسفانه سره ددې چه دا نابغه نيکه هر پښتون پېژني او ده ته د نيکه خطاب ور کوي بيا هم دده د ژوند په باب کښې چا يوه رساله هم نه ده ليکلې - او نږدې نږدې دی چه دده مشهوري کارنامې هم ورکې شي. ددې فکر په اثر ما يو کال د مخه عزم وکړ چه زه د خپله وسه سره سم تر کومه ځايه چه موجوده مأخذونه کومک کولای شي يو وړ کوټی کتاب وليکم، نو په ځينو يادداشتو نو مې شروع وکړه. په دې وخت کې چه کوم شی زما عزم ښه راټينګ کړ، زما د فاضل او مشر ملګري ښاغلي حبيبي تشويق و.

څو دادی تر يو کال وروسته موفق شوم چه ددې ملي نابغه په نامه دا کوچينی کتاب پای ته ورسوم، شايد تر ما وروسته زلميان به ئې لا ښه بشپړ کړي.

په دې کتاب کې ما ډېر زيار ايستلی دی چه بې سنده قول را نه وړه شي او هر مطلب ښکاره مأخذونه لري او په هم هغه مخ کې مې د مأخذ صفحه هم ور ښوولې ده.

خدای دی وکړي چه زما دا زيار يو ور کوټی ملي خدمت وبالله شي او له خدايه غوارم چه نور ژوند مې هم په داسې ملي خدمتو کښې تېر شي. (بېنوا)

ددې کتاب مأخذونه :

پهدې کتاب کی چه هر مهم مطلب اخیستل شوی په همغه صفحه کی ئې مأخذته سره دصفحې دتا کلو اشاره شوې ده او کوم مأخذونه چه ددې اثر په لیکلو کې استفاده ځنې شوې ده دادی :

۱ : روابط ادبی ایران وهند ــ اثر علی اکبر شهامی .

۲ : ترجمهٔ تاریخ مختصر ایران ــ اثر سرپرسی سایکس

۳ : دائرة المعارف بستانی ــ ۳ ج

٤ : دتتمة البیان پارسی ترجمه ــ دسید جمال الدین افغانی .

۵ : تاریخ روابط ایران واروپا در دورهٔ صفویه .

٦ : داستان ترکتازان هند ــ ځلرم کاخ

۷ : منتخب اللباب ۲ ج

۸ : دفراهي قلمی جونگ ــ چه ښاغلی فاضل گویا ماته داستفادې دپاره را کړی و

۹ : حیات افغانی ــ دحیات خان .

۱۰ : خورشید جهان ــ دشیر محمد خان .

۱۱ : پټه خزانه ــ دمحمد هوتك .

۱۲ : تاریخ سلطانی ــ دسلطان محمد .

۱۳ : جغرافیای تاریخی ایران ــ دبارتو لد اثر

۱٤ : فرهنگ اوستا ــ

۱۵ : قاموس انگلیسی وهندی

۱٦ : تاریخ افغانستان ــ دمیلیسون اثر دمنشی احمدجان پښتو ترجمه

۱۷ : ــ تاریخ ایران ــ دسرجان مالکم اثر ــ پارسی ترجمه)

۱۸ : دافغان او پارس جگړه ــ دا کتاب «جارج نیون هام فور داسحاق » له

لاتینی څخه په انګلیسی ترجمه کړی- او لاتینی بیا د ترکی څخه ترجمه کړی چه د ترکی مؤلف د میرویس نیکه په وخت کی د اصفهان په دربار کی و. او اوس ئی ښاغلی سید مسعود خان په پارسی ترجمه کوی او څو مخه خپله ترجمه ئې ماته را کړې وه، د پېر تشکر ځني کوم .

۱۹ : زندګانی نادرشاه پسر شمشیر - دلارودی اثر .

۲۰ : روضة الصفای ناصری - اتم جلد .

۲۱ : مجلهٔ کاوه - ۲ کال - ۱۲ ګڼه

۲۲ : افغان تاریخی- په ترکی ژبه دی چه په لاتینی ژبه ترجمه شوې دی او د هغه څخه بیا «د افغان او پارس جګړه» ترجمه شوی دی. چه د فاضل محمد صالح خان په کتبخانه اړه لری

۲۳ : جهانکشای نادری - محمدمهدی .

۲٤ : مأثر الامراء - ۳ ج

۲۵ : درهٔ نادره -

۲۶ : تاریخ ادبیات ایران - اثر برون ترجمهٔ یاسمی ٤ جلد .

۲۷ : تاریخ علیقلی مرزا

۲۸ : سیر المتأخرین

۲۹ : نادر نامه - قلمی په ښاغلی حبیبی پوری اړه لری او د استفادې د پاره ئې را کړی وه.

۳۰ : تاریخ افاغنه - اردو - د سیدظهور الحسن موسوی تألیف .

۳۱ : تاریخ نظامی ایران - لمړی جلد .

۳۲ : آئین اکبری . ابوالفضل .

۳۳ : د پټې خزانې تعلیقات د ښاغلی فاضل حبیبی لیکنه .

تر میرویس دمخه

غوارم دمخه تر هغه چه دملي قائد میرویس نیکه دژوندون ، فتوحاتو او قیادت حالات ولیکم په ډېر مختصر ډول پر دمخنیو اوضاعو هم لنډ رڼا واچوم ـ ځکه چه تېر شوي واقعات دراتلونکو پیښو باعث یاږي او نکي بڼه ئې ټاکي . له دې کبله نو که وغواړو چه دملي قائد میرویس نیکه ملي نهضت یا په بل عبارت دهوتکو دشهنشاهۍ دمؤسس حالات څرګند کړو باید تر هغه دمخه دافغانستان (خصوصاً قندهار) اوپارس اوهند دمخنی وضعیت هم په لنډ طور سره بیان کړو ، او په دې ترڅ کې به داهم ښکاره شي چه دکومو کومو عواملو په اثر د هوتک شهنشاهي یا دپښتو یوملي نهضت موجود شو .

څنګه چه په هغه وخت کې دافغانستان په تېره بیا دقندهار پر وضعیت اود حالاتو پراوښتلو دګاونډیو مملکتو اوضاع ډېره اغېزه درلوده ، نو لومړی به ګران لوستونکي دګاونډیو مملکتو پارس هند دوضعیت خواته ملتفت کړم اوبیا به دافغانستان په اور شوکې سره وزغېږو .

۱ : دپارس وضعیت : کم وخت چه دپښتو ملي قائد میرویس نیکه دخپل ټبر اواولس دآزادۍ اوخپلواکۍ دجنډې دپورته کولو دپاره ملا تړله په پارس کې د صفوي شاهانو حکومت و ، چه شاه اسمعیل صفوي تأسیس کړی و ، شاه اسمعیل په ۹۰۵ ھ کال ددیرلسو کالو په عمر دخپل پلار « سلطان حیدر » دمرګ دانتقام اخیستلو په عزم میدان ته را ووت ، اود شیروان حاکم « فرخ یسار » ئې چه دده پلار ئې وژلی و له منځه ویوست (۱)

---

(۱) روابط ادبی ایران وهند ـ ٦٦ مخ دعلي اکبر شهامی اثر ـ دطهران طبع .

ګويا له همدې وخته ددې حکومت خښتنه کښېښوله شوه، او تر دوو پېړيو ډېر ئې (۹۰۶-۱۱۳۴) پر پارس حکومت وکړ (۱) دادوره له ډېرو جهتو څخه دپارس دپاره يوه روښانه او ځلېدونکې دوره وه، او تر ډېرو دورو يو خاص اهميت او امتياز لري. په دې دوره کې کوم مهم شي چه منځ ته راغى د پارس «ملي وحدت» دى، ددې وحدت اساس شاه اسمعيل د صفويانو لومړى پاچا ټينګ کړ او په دې وحدت کې معنوي قدرت او نفوذ ډېر موثر و، ځکه چه دا دوره له سره پر معنوي بنسټ يعني تصوف او شيخوخيت راولاړه شوې وه او د شاه اسمعيل پلار او نيکه ټول مرشدان تير شوي و، او د ده نسب په شپږمه واسطه مشهور شيخ صفي الدين اردبيلي ته او په ۱۶ واسطه اووم امام حضرت موسى کاظم ته رسېدى (۲) او له دې لارې ئې په پارس کې ډېر نفوذ او قدرت او په لکو مريدان موندلي وه، نو له دې څخه، علاوه پر «ملي وحدت» داهم څرګند يږي چه په صفوي دوره کښې مذهبي چارو ښه ترقي کړې وه او په دې دوره کې علماو او صوفيانو خورا ډېر قدر درلود او د شاهانو مخصوصه توجه د مدرسو خوا ته وه او بر سېره پر دې په صفوي دوره کې د پارس مختلفو صنايعو ته هم ډېره توجه وشوه او د هغه ځايي صنايعو لکه نساجي، معماري، کاشي کاري او نورو مختلفو صنعتونو ښه ترقي وکړه، چه له دې حيثه هم دا دوره مهمه او روښانه دوره بلل کيږي؛ مګر داهم بايد وويل شي چه په دې دوره کې ځيني پاچهان پيدا شوه چه ددې دورې پر رڼا ئې تاريکې واچولې لکه شاه عباس چه د خپلو زامنو د وژلو نسبت ور ته شوى او يا شاه صفي (د۱۶۲۹ع څخه تر ۱۶۴۲ع) چه ډېر صفوي شهزادګان ئې ووژل، او له همدې ځايه د صفوي دورې انقراض شروع شو، چه پنځه کاله وروسته

---

(۱) روابط ادبي ايران وهند ۶۸ مخ.

(۲) » » » » ۷۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه اسمعیل صفوی

Ketabton.com

سلطان حسین صفوی

«ایروان» او «تبریز» دتر کلانو پلاس ورغلل او په ۱۶۳۸ کال بغداد هم دپارسیانو له لاسه ووت (۱)

خوچه ددې دورې وروستنی پاچاسلطان حسین دا کتوبر په ۲۳ په ۷۲۲ ع ــ ۱۱۳۰ هـ ق کال (۲) مجبورشو چه دپارس دشهنشاهۍ دتاج میرویس نیکه دمړیني زلمي زوی شاه محمود پرسر پخپل لاس کښېږدي او دخپله لورئې هم دې پښتون زلمي شهنشاه ته په‌مدغه ورځ ور پنکاح کړه (۳) چه په همدې ورځ دصفوي دورې کمبله ټوله شوه.

۲: دهند وضعیت: په‌همدې وخت کې چه دصفوي‌دورې وروستنیو شاهانو په ایران کې حکومت کاوه په هند کې دمغولو پاچهي وه. ددې سلسلې دسلطنت مؤسس ظهیرالدین محمد بابر پاچاو. چه دمحرمي په شپږمه په ۸۸۸هـ کال زیږېدلی دی (٤) اوددیرلسو کالو په عمر په ۸۹۹هـ کال په اندجان کې دپاچهي پر تخت کښېناست (۵) بابر پاچا خو کاله وروسته دخپل لوی سلطنت مرکز ډهلي وټاکه، اودهند پراکثرو ښاروئې غلبه وموندله. تر ده وروسته دده زوی همایون. اوتر ده پر تیموري مغولي شاهانو په هند کې تردرو

(۱) تاریخ مختصر ایران، دسرپرسي سایکس دتألیف فارسي ترجمه ٦٤ مخ

(۲) دائرة المعارف بستاني دریم جلد ــ ۲٤۰ مخ ـ

(۳) دتتمة البیان ترجمه ــ دعلامه سیدجمال الدین افغاني تألیف ۹۳ ــ ۹٤ مخونه دکابل طبع

(٤) حسامي دالاندني بیت دده دتولد په‌تاریخ کې ویلی دی:

اندرشش محرم زاد آن شه مکرم — تاریخ مولدش هم آمد «شش محرم»

(فرشته ۱۹۱ مخ)

(۵) روابط ادبی ایران وهند ــ ۳۰ مخ

بېړ یو لازیات سلطنت و کاوه او د ۸ میلادي قرن تر آوا خرو پورې ئې په هندوستان کې خپلواك او مستقل حکومت درلود، د ۱۹ قرن په اوائلو کې دانګلیسانو تجاري اوسیاسي نفوذ قدم کښېښود او وروورو ئې لمن ار ته شوه.

ددې نفوذ مقدمه که څه هم د ۱۵۷۹ میلادي = ۹۸۷ ه څخه چه «تماس استي ونس» یوه انګلیسي زلمي هند ته سفر وکړ او په تېره بیا په ۱۵۸۳ میلادي = ۹۹۱ ه کال چه څلور تنه انګلیسي سیاحت کوونکو د شرقي ممالکو د تجارتي او اقتصادي اوضاع د کتنې دپاره ما مور شره شروع شوې وه، مګر په ۱۶۰۰ میلادي د دسامبر په ۳۱ (د دریمې خور په ۲٤ـ ۱۰۰۹ ه) چه د ملکهٔ الیزابت په امر د شرقي هندي شرکت (دلندن د تجارانو شرکت چه د شرقي هند سره تجارت کوی) په نامه تأسیس شو (۱) دانګلیسانو د سیاسي او تجارتي نفوذ اساس کښېښود شو.

د نورالدین محمد جهانګیر ګورګاني پاچا په وختو کې په ۱۶۰۸ م او ۱۷ ۱ه کال دې پورتني شرکت خپله لمړنۍ بېړۍ د «ویلیام هاو کین» نامي په مشرتوب د سورت بندر ته چه د هند له غربي بندرو څخه دی راواستوله، دې سړي دانګلستان د پاچا «لمړي جیمز» له خوا یوه سفارشنامه هم درلوده او تر یوه خایه پخپل مقصد کامیاب شو ـ بیا په ۱۶۱۲ کال هم دې انګلیسي بېړۍ د «توماس بست» په مشرتوب هندوستان ته ورسېدلې او دې سړي وکولای شوه چه د سورت له محلي بندر سره تجارتي معاهدې وتړي او څه مده وروسته هلته یوه تجارت خانه هم تأسیس کړي، او داوولسم دنیمي قرن رادې خواته ددې شرکت د تجارتي چاروسره سیاست هم ګډ شو. په ۱۱۰۱ ه (۱۶۸۸ م) کال چه انګلیسانو دبمبئي جزیره چه پر تګالیانو پورې ئې وه هم دې شرکت ته په لږ اجاره ورکړه ددې شرکت مرکز د سورت له بندره بمبئي ته رانقل شو او داوخت لږ لږ د مستملکاتو

---

(۱) تاریخ روابط ایران وار وپا در دورهٔ صفویه ۱۲۸ مخ فرشته ۱۹۲ مخ

په‌چرت ولو بده او په‌هند کې ئې استعماري سیاست شروع کړ، مګر دا کار ئې په انګلستان کې د نورو تجارانو د حسد او رقابت باعث وګرځید او په ۱۱۱۰ھ (۱۶۹۸م) کال یو بل ډلې تجارانو یو لوی شرکت (د شرقي هند د عمومي تجارت د شرکت) په‌نامه تاسیس کړ او دانګلستان له پارلمنټه څخه ئې د شرق د تجارت انحصاري امتیاز هم واخیست، دا هم د تجارانو د رقابت د هجوم مورد واقع شو، خو په‌پای کې په (۱۷۰۸م) کال ټولو پخوانیو شرکتو لاس سره ورته کړ او یو مهم او ډېر لوی شرکت ئې د (دانګلیسي تجارو شرکت د شرقي هند د تجارت د پاره) په‌نامه تاسیس کړ، او ضمناً دانګلستان پاچا د شرکت مشرانو ته د هندوستان د پاچهانو په‌دربارو کې رسمي سفارتونه او قونسلګري وروسپارلې (۱) نو په‌دې سبب د دې شرکت اساس یا په‌بل عبارت دانګلیسانو د سیاست بنسټ په‌هند کې ښه ټینګ شو او نفوذ ئې یو په دوه شو او ورو ورو دانګلیسانو نفوذ پسې ډېر بدې خو چه په ۱۲۱۷ھ (۱۸۰۳ میلادي) کال ئې ډهلي ونیو او د میاشتې ئې یو لك روپۍ شاه‌عالم (چه د دې سلسلې وروستني مستقل او مهم پاچا او په‌ستر ګو ړوند و) وټاکلې چه هغه هم په ۱۲۲۱ھ کال مړ شو (۱) تر ده وروسته د دې سلسلې څو نور شاهان هم په‌هند کې وه چه څه نه څه نوم ئې درلود مګر په ۱۲۷۹ھ = ۱۸۶۲ میلادي کښې چه د دې کورنۍ وروستني پاچا بهادرشاه چه ښه شاعر او موسیقي دان هم و، دځینو ترا تو په‌اثر دانګلیسانو له‌خوا د خپلې میرمنې «زینت‌محل» سره «برما» ته تبعید او هلته مړ شو، د تیموري سلطنت کمبله بالکل ټوله شوه (۳)

---

(۱) تاریخ روابط ایران واروپا ـ ۱۵۷ ـ ۱۵۸ مخونه .

(۲) ترکتازان هند . څلورم ټوک ۴۶۳ ـ ۴۶۹ مخونه .

دخافی‌خان دلیکنی څخه چه تر ۱۱۳۵ ه کاله پوری‌ئې دمحمد شاه‌دو خت حوادث لیکلی دی‌څرګنده‌یږی چه‌دګرګین دمرګ په کال په‌هند کی محمد اعظم بهادر شاه‌مشر توب در لود، څکه چه‌دی وایی‌چه‌په ۱۱۹ ه کال دګرګین د وژلوخبر چه‌ملی‌قائد میرویس نیکه‌مړ کړ په هند کی دمحمداعظم بهادر شاه دربار ته را ورسید. (۱)

ګویا کم وخت‌چه‌ملی زعیم‌میرویس نیکه دپښتنوپه وینولو پیل کا وه‌په هند کښی‌محمداعظم بهادرشاه چه‌دمخه‌ذکر شو مشرو، اوور وورو دمغلودحکومت کمبله‌ټولیږدله، مګربیا هم‌په دغه‌وخت کی بیخی کمزوری نه‌وه، بلکه ښه اقتدار ئې پلاس کی و.

۳ : په‌افغانستان کی د قندهار وضعیت: تر اسلام‌دمخه دافغانستان وضعیت خو غربی‌اوشرقی مؤرخینو په‌واروارو، په‌تکرار سره لیکلی دی، او جغرا فیوی حدودئې ترننني ورځی دېرپراخه اوارت وه، په‌تیره‌بیا هغه‌وخت چه‌آریائی قبائل لادخپل اصلی‌ټاټوبی (بلخ) څخه‌دپارس اوهند خواته کوچیدلی نه‌وه دافغانستان خاوره‌دآریائی تمدن‌مرکزباله کیده، چه‌ددې خبری‌څېړل‌ددې کتاب‌له‌دغه‌مبحث څخه‌وتلی شمیرل کیږی اوجلا کتابو ته‌لری.

خو تراسلام وروسته هم‌افغانستان دخورا لویولویو شهنشا هیو لکه دسور یانو شهنشاهی، دصفاریانو، دسامانیانو، دغوریانو اودغز نویانو دشهنشا هی مرکزو، او هرلورته ددوی دبری بیرغونه رپیدل‌او غلیمان ورته‌سر ټیټی وه، اودا هره دوره دافغانستان په تاریخ کی‌خورا لوړ موقعیت لری‌او هره یوئې دېره‌ځلانده اوبا شکوهه دوره‌ده. مګرتردې دورو وروسته خصوصاً له‌هغه‌وخته څخه‌چه دمغلودرره شرق‌ته راغله، که‌څه هم‌په‌افغانستان کی‌دپورتنیو دورو په‌شان‌یوه لویه‌شهنشاهی‌چه

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ

دافغانستان تولەخاوره ترادارې لاندې ونیسي، دهوتکو تر دورې پورې موجوده نه وه، خو بیا هم دافغانستان هره برخه دافغانستان دهغې برخې داوسېدونکو په لاس اداره کېدله او دهرې برخې اوسېدونکې په هروخت کې دمتجاوزینو په مقابل کې ولاړوه او دفاع ئې کوله چه په افغانستان کې ددې حکومتو مهم مراکز هرات، بلخ، کابل زابل بلل کېدل .

څنګه چه دغزنویانو ددورې تر وقفې وروسته په افغانستان کې د هوتکو دورې بیالویه شهنشاهي قائمه کړې ده او هم دهوتکو نهضت له قندهاره شروع شوی دی، نو دلته هم په دې کتاب کې زموږ دموضوع سره مناسبه داده چه د قندهار وضعیت ترڅېړنې لاندې و نیسو، چه دمخه تر هوتکو ئې څه وضعیت درلود، او هغه داسې دی :

دقندهار وضعیت له هغه وخته چه د هوتکو او توخواو ابدالیانو ملي ریاستونه له منځه ولاړه په ډېر تزلزل اخته شو ، کله به دهند دمغولي حکومتو هجوم باندې راغئ او کله به پارسیانو سترګې ورته سرې کړې ، دقندهار خپل موجودیت نژدې و ، چه ورك شي، فقط د ګاونډیو مملکتو په سترګو کښې ئې دیوې مړې مثال درلود چه هریوه غوښته یوله بله ئې حمله کړي ، خو خبر نه وه چه دوی ته به مړ غوښې شي او دهضم قوه به ئې ونلري، بلکه په پښتنی اصطلاح دمور شیدې به په وګرزوي .

دپارس او هند دحکومتو به تل پخپل منځ کې پر قندهار سترګې سره سرې وې او چه یوه به موقع وموندله بلته به ئې پلمه جوړ وله او خپل ځان به ئې دقندهار په تصرف او تجاوز کې حقدار ګاڼه ، او یا به ئې دامنیت قایمو او په نامه خپل اقدام روا باله . چه دلته د هغو پېښو څخه دوه مثالونه را نقلوو :

۱ : لمړی په ۱۰۰۵ه کال چه اکبر پاچا دقندهار دتسخیر خیال وکړ، نو یو اوږد او مفصل مکتوب ئې شاه عباس ته ولیکه او خپل دې تجاوز ته ئې یوه پلمه وتراشله خو څنګه دا مکتوب ډېر اوږد دی ، نو څو جملې ئې راوړو :

" . . . لیکن چون قندهار درمیانه بود ومیرزا یان قندهار در لوازم معاونت ومعاضدت آن دودمان عالیمکان تکاهل می نمودند ودر مواقع حوادث ومکاره که محل استطلاع عیار جوهر وفاقست قطعاً آثار یك جهتی ویکانگی بظهور نیاورده اند ونیز بدامن ارفع که متوطن صاحبان نازو نعم است توصل شایسته نمی رسانند مخطور حواشی باطن بود که اولاً قندهار را بکسان خود بسپارم . . .(۱) »

۲ - کم وخت چه شاه عباس صفوي پر قندهار لاس ومووند او دجهانګیر پاچا خخه ئې ونیوه نوهمدا شان ئې یو مفصل مکتوب جهانګیر ته په دې باره کې ولیکه چه مضمون ئې دادی :

« فسائیم دعواتیکه از نفحات اجابت آن غنچهٔ مراد شگفته نکهت قرانی مشام یگانگی باشد و لوامع مدحاتی که از لمعات خلوص انجمن اتحاد منور گشته ظلمت زاوی غالیهٔ بیگانگی گردد . عطر بزم خلت و ولای اعلیحضرت وظل اللهی و شمع جمع صدق و صفای آن نور پرورد آگهی گردانیده مشهود راه انور ومکشوف ضمیر منیر ضیا گستر میگرداند که : بر دل دانش پسند و خاطر آسمان پیوند آن برادر بجان برابر که آئینه چهرهٔ دانش وبینش ومرآة جمال حقائق آفرینش است عکس پذیر خواهد بود که بعداز سنوح قضیه ناگزیر نواب شاه جنت مکانی علیین آشیانی انار الله برهانه چه قسم قضایا در ایران روی داده بعض ممالك از تصرف منسوبان این دودمان ولایت مکان بیرون رفته بود چون این نیازمند درگاه بی نیاز مقلد امور سلطنت شد همین توفیقات ربانی وحسن توجهه دوستان جانی انتزاع جمیع ممالك موروثی که در تصرف مخالفان بود نموده ، چون قندهار که در تصرف گماشتگان آن والا دودمانی بود ایشان

---

(۱) دفراهي قلمي جونګ - چه بناغلي ګویاته پروسږ کال چه دافغانستان په دوره تللی و ، په فراه کښې چاور کړی دی - او نوربه ښه منتخب اشعارهم پکښې شته

را از خود میدانست متعرض آن نشده ازعالم اتحاد و برادری مترصد بو دیم که ایشان نیزبطریق ابا واجدا دعظام جنت مقام خود در تفویض آن مبذول فرمایند چون بتغافل گذرانیدند مکرر بنامه وپیام وکنایه وصریح طلب آن نمودیم که شاید درنظر ایشان این ملك محقر قابل مضائقه نبوده مقرر نمایندکه بتصرف اولیای این خاندان داده رفع طعن دشمنان وبد گویان و قطع زبان درازی حاسدان وعیب جویان گردد. چون مدتی این امر را درعقدهٔ تعویق انداختند وحقیقت اینمقدمه درمیان دولت دشمن اشتهاریافت وازآنجانب جواب اینمشعر برد وقبول آن نرسید بخاطر عاطر گذشت کهطرح سیر و شکار قندهار اندازیم کهشاید بدین وسیله گماشتگان آن برادر نامدار کامکار از روی روابط الفت وخصوصیتیکه مسلوکست مؤکب اقبال را استقبال نموده بخدمت اشرف فائز گردند ومجدداً بر عالمیان رسوخ قواعد یگانگی طرفین ظاهر شده باعث زبان کوتهی حاسدان و بدگویان شود بدین عظمت بی یراق قلعه گیری متوجه شده چون بلکاء فراه رسیدیم منشور عاطفت مبنی براظهار ارادهٔ سیر و شکار قندهار بحاکم آنجا فرستادیم که مهمان پذیر باشد وعزت آثار خواجه باقی قزاق راطلب فرموده بحاکم وامراء که درقلعه بودند پیغام دادیم کهدر میان اعلیحضرت پادشاه ظل الهی ونواب همایون ما جدائی میسر نیست وا لکائی که هست از همدیگر میدانیم وما بطریق سیرمتوجه این صوبیم نوعی نشود که کلفت خاطری بهم رسدایشان بمضمون حکم وپیغام مصلحت انجام رابگوش حقیقت نیوش نشنیده ومراسم الفت واتحاد جانبین منظور نداشته اظهار تمرد وعصیان نمودندو تا بحوالی قلعه رسیده وباز عزت آثار مشار الیه مکرر طلب فرمودیم وآنچه لازمهٔ صحت بود باو گفته فرستادیم و تا ده روز دگر عساکر منصوره قدغن فرمودیم که پیرامون قلعه و حصار نگردند نصائح سود مندنیامد در مخالفت اصرار نمودندچون بیش

ازین مسامحه گنجایش نداشت ولشکر قزلباش با وجود عدم اسباب قلعه گیری وتسخیر قلعه مشغول شدند ودر اندك روزی برج وباره رابا زمین یکسان ساختند کار بر اهل قلعه مشکل شده امان خواستند ما نیز همان رابطهٔ را که از قدیم الی‌الایام فی‌مابین این دو سلسلهٔ رفیعه مسلوك بوده وطریقهٔ برادری که مجدداً از زمان میرزائی آن او رنگ نشین بارگاه جلالت و نواب همایون ما بنوع استقرار یافته که رشك فرمائی سلاطین روی زمین است منظور داشته بمقرض مروت جبلی تقصیرات وذات ایشان‌را بعفو مقرون فرموده مشمول عواطف وعنایات سالماً غانماً باتفاق رفعت پناه نظاما حید بیکاسی یو زباشی که از صوفیان صادق اینخاندان است روانهٔ درگاه معلی گردانیدیم حقاً که بنیاد و دادواتحاد موروثی مکتسبی از جانب این دلاجوئی نه بمرتبهٔ میشد و مستحکم است که بجهت ضرور بعضی امور که بحسب تقدیر ازمکمن امکان بمنصهٔ ظهور آمده با شدخلل پذیر گردد ، میان ماوتو رسم جفا نخواهد بود ، بجز طریقهٔ مهر و وفا نخواهد بود مرجو آنکه از انجانب نیز همین شیوهٔ مرضیه مسلوك بوده بعض امور جزئیه را انظار خجسته آثار نفرموده اگرخدشهٔ برعارض الفت ظاهر شده باشد بحسن عطوفت ذاتی ومحبت ازلی درازالهٔ آن کوشیده و گلشن همیشه بهار یکدلی ویگانگی را سرسبز وخرم داشته همگی همتگردون اساس بتاکید مبانی وپاك وتصفیهٔ مسائل اشفاق که نظام بخش انفس وآفاق است مصروف فرمایند وکلی ملک محروسهٔ مارا بخود متعلق داشته بهر کس خواهند شفقت فرموده اعلام بخشند که بلا توقف ومضایقه باوسپرده می‌شود واین جز وبات راخود چه‌قدر واعتبار باشد. امراو حکامیکه در قلعه بودند اگرچه مرتکب امرای چند که منافی مراسم دوستی بود شدند ، اماآنچه واقع شده از جانب مابوده ایشان آنچه لازمهٔ نوکری وشرط جان سپاری بودبتقدیم رسانیدند. یقین که آنحضرت نیز بشفقت پادشاهانه ومرحمت شاهانه شامل حال ایشان فرموده مارا ازایشان شرمنده نخواهند ساخت ، زیاده

اطناب نرفت، همواره ها لوای آسمان فرسای هم آغوش تا ئیدات غیبی باد — عاقبت جمیع بخیر باد برب العباد! ، ، (١)

دا یو دوه مثاله د هند او پارس د حکومتو نو د یو بل غولولو او د قندهار په مقابل کې ددوی د افکارو نمایندګي کولای شي، چه دې دوو حکومتو نو هر وخت فرصت لټاوه چه قندهار تر لاس لاندې کړي؛ مګر څنګه زه د میرویس نیکه حالات لیکم نو زه باید د قندهار وضعیت ته د هوتکو له نقطهٔ نظره وګورم او څه چه له دې لارې و موم هغه څرګند کړم، ځکه په همدې هرج ومرج کې یا تر دې دمخه هوتکو او توخیو او ابدالیو پر قندهار مستقل حکومتو نه کړي دي، په دې صورت کې نو لمړی دا لازمېږي چه پخپله د هوتکو قبیله و پېژنو او بیا د دوی در یاست بیان تر میرویس دمخه څرګند کړم، چه له دې لارې هم د قندهار د مخني وضعیت څرګند ېږي او هم د هوتکو عشیره چه زمونږ ملي قائد میرویس له همدې عشیرې څخه میدان ته را وتلی دی معرفي کېږي، نو دادی په دې مقصد پیل کوو:

د هوتکو ټبر: په پښتنو کې د هوتکو ټبر ډېر شهرت لري. دا ځکه چه دا ټبر د پښتنو په ملي نهضتو کې لو یه برخه لري او پخپله پلا ئي مهم رول لو بولی دی..

هوتک ټبر د غلځیو یو مهم ښاخ دی او لکه دا نسابو لیکونکي چه لیکلي دي، د ټبر لمړی پلار هو تک نو میده چه ټبر ئي هم د همدې پلار په نامه یادشو او هو تک بابا د بارو زوی او د تو لر یا توران لمسی او د بابا غلځي ګروسی دی. (٢)

مګر دا چه هو تک بابا په کوم زمانه کې او سیدی پوره څرګنده نه ده که څه هم د پټې خزانې مؤلف د «هو تک بابا» په نامه د هو تکو یو پلار لیکلی او معرفي کړی

---

(١) دا مکتوب له یوه قلمي جو نګ څخه را نقل شوی دی، چه د «فراهی» په نامه او د ښاغلی فاضل ګو یا څخه دی.

(٢) حیات افغانی ٢٥٦ ـ خورشید جهان ٢١٠ ـ پټه خزانه ٧ مخ

دی چه وايي په ٦٦١ هـ کال د اتغر په علاقه کې زيږېدلی او په ٧٤٠ هـ کال وفات شوی دی مګر د خو دلائلو په نسبت د دې خبرې منل دقت غواړي: يو خو پخپله د پټې خزانې څو جملې دي چه په يوه ځای کې وايي: «او هغه وخت چه لوی سو نو ئې کار د خدای عبادات او په اتغر او سوري کې د قوم سردار او باد ارو» (١) بل ځای وايي: «بابا هوتك خپل قومونه راټول کړل. او د سره غره سره ئې پر مغلو شخړه بوتله» (٢) نو که دا سړی د هوتکو لمړی پلار فرض کړو، نو بيا دده قوم يا اقوام له کومه شوه؟ ځکه چه تر ده د مخه د هوتکو يو سړی هم نسته او تو خې هم يو سړی دده ورور دی او په دري پښته باباغلځی ته رسيږي چه ټول پنځه شپږ تنه کيږي، نو بيا څنګه دا ومنل شي چه دا «هوتك بابا» هم هغه هوتك بابا دی چه د بارو زوی، د تولر لمسی او د غلځي کړوسی دی؟

بله دا چه که دا خبره ومنله شي بايد «باباغلځی» هم په ٤٠٠ هـ يا لږ د مخه يا لږ وروسته ژوندی وو، حال دا چه پر خلاف د ارباب انسابو د ليکنو څخه موږ د غلځيو وړې نامه ريښه تر هغه وخت ډېر پخوا حتی که څو ك پقهر نسی تر اسلام د مخه هم موندلای شو، بلکه تقريباً ثابته ده، ارباب انساب ليکي چه د بيټ نيکه د «بي بي متو» نامی لور د نسه يو زوی پيدا شو چه د هغه نوم يې «غلزی» يا «غلجی» کښېښود (١) مګر څه به وشي که موږ دا نوم «غرزی» وګڼو ځکه چه په زړه او او سنی پښتو کې د «غر» ريښه خصوصاً په نومونو کې ډېره غښتلې او قوي ده، حتی د ځينو محققينو په عقيده د غور، غرج، غلج، خلج، غرچه د نومو ريښه هم له غره څخه و لاړه شوې ده او په منځني

---

(١) (٢) پټه خزانه ٧، ٨

(٣) خورشيد جهان ٢٠٩ مخ ـ حيات افغاني ٢٥٦ مخ ـ تاريخ سلطاني ٧٠ مخ

اسیا کې د آریائی ځایو او قبیلو په مورد کې استعمال شوی دی (۱) همدار نګه دغورك اوغرجستان یاغرځه اوغرځنې نومونه په پښتو کې شاید داادعا ثابته کړی

تو ما سچك يوغربي مدقق هم د ګر gar یعنې غره کـلمه دبا کتری په زړه پارسی کې مستعمله بللې ده اووایی چه غرچه د آمو پورته خواته دیوه غرنی ولایت نوم دی چه آریایان پکښې اوسېدل (۲) اوعلاوه پردې په اویستا کې دا کلمه د« ګـیری » په شـکل په همدې معنی راغلې ده (۳) اوپه سنسکریت کې د giri پشکل لیدل کېږی (٤) دپورته قرینو په نسبت، نسبت دي ته چه دانوم «غل زی ، ګلزای ، قلزه ی ، غیلجائی ، غلجه ئی ، غلجائی »او نورو نومونو چه مؤرخینو رازرازر اوړی دی یاد کړو ښه به دادی چه آریائی اصل ته رجعت ور کړو اودنورو ډېرو نومونو په شان چه له « غره » څخه اخیستل شوی دی داهم له دې کلمې څخه واخلو او «غرزی» ئې وبو لو که دا نظر په ومنله شي نو دغرزی « مشهور په غلځی» دنېر نوم به تر هغه ډېر پخوانی شي چه ځینو مؤرخینو لیکلی دی اوهم بیټ ، سړبن او غرغښت نومونه هم چه دپښتنو پخوانی نیکو نه باله شوی او نومونه ئې هم له مابعدالاسلام سره نه لګـیږی داسلام دمخه وبولو. په دې صورت چه مو « غلځی » «غرزی» کړ اوغرزی ته مو تر اسلام دمخه یا داسلام سرته نژدې تاریخ وټاکه نو اوس کولای شو چه دهمدې تاریخ په تناسب دهوتـکو لمړی سړی هم وټاکو اوددوی دژوند تاریخ هم تخمین کړو .

پهرصورت دازماشخصی رایه وه ، دلته زه نور نه غواړم دا خبره وځېړم فقط زما مقصد دهوتـکو داصل په شاوخوا کې یوه رڼا غور ځول وه. خو کمه مثبته نتیجه چه پلاس راغله هغه داده چه هو تك دغلځیو یاغرز یو یوه پښه ده چه دپښتنو د ملت ملی نهضتونه له ۱۱۱۹ ه څخه تر ۱۱٤۹ ه پوری ددوی دهمت اوغیرت ګټه او دتوری چوټ دی

---

(۱) جغرافیای تاریخی ایران ـ دبارتولد اثر ۸۸ مخ (۲) زبان پا میر
(۳)داویستافرهنګ ۲۷۲ مخ (٤) دهنداوانـګلیسی قاموس ٦۱۱ مخ د۸۰۷ طبع

چیري اوسېدل؟ دهو تکو اصلي ټاټوبی «داتغر» سیمه ده چه د کلات جنوب شرق ته پروت او د هر تکو او توخو د حکومت مرکز دی، تر هغه وروسته چه هوتك بابا د دوی پولوی نیکه د تبرمشر شو، د سیوری خلکو هم دی په مشر توب او سر داری ومانه(١) د مغلو د هجوم په وخت کی د کلات دا ز غندا و ترغارو او او لان (٢) او سورغر «٣» پوری هم د دوی په لاس کی وه او د دوی اداره کول؛ خو چه ئي په مېړانه له همدی ځایو څخه دفاع و کړه او مغول ئې وشړل (٤)

دا تصرف او مشر توب تر هغه وخته و، چه په ١١٠٠ ه کښې خارجي دښمنانو وغوښته د همیشه په شان د پښتنو په منځ کی د غلځو او ابدالی په نامه د نفاق اور بل کړی «لکه تل چه ئي هم دا کار کړی دی او هم ئي کوی» مگر له بده مرغه دا بلا پښتنانه و نه غولیدل او د دوی بوه مشران چه دابدا لیانو له خوا سلطان خود کی او د غلځیانو له خو اسلطان ملخي توخي و، د دي نفاق اندازی د دفع د پاره ئې د دې دوو ټبرو په منځ کښې «لکه سلطان محمد چه صریحا «لیکی» یو موقتی حدوټا که، یعنی د دوی د ټاټو بواو د اوسېدلو د ځکو تر منځ ئې یو وېش تعیین کړ او دائې سره وویل چه د کلات د جلدك «گرماو» دی د دې دوو ټبرو تر منځ حد او وېش وی (٥ یعنی د هغه لمر ختیزه خوا دی د غلځیانو په ټبرانه ولری او لمر لوېدیزه خوادی د ابدالیانو د ټبروی. او دا وېش تر دي نژدو کلو پوري مراعات کېده، حتی اوس هم پاته دی.

د دې وېش تر تثبیت وروسته سلطان ملخي چه د توخو او هوتکو مشر و، دا ورنگ زیب

---

(١) د سیوری علاقه د کلات جنوبی خواته پر ته ده ـ پټه خزانه ٧ مخ

(٢) اولان ـ د شاهجوی شمالی خواته یو ځای دی چه د زړو ودانیو آثار هلته سته

(٣) سورغر، هغه غر دی چه د اولان او شاهجوی شمالی پلو ته نژدې پروت دی پټه خزانه ٨ مخ (٤) پټه خزانه ٧ مخ .

(٤) تاریخ سلطانی ٦٠ مخ

له خوا هم په رسمیت و پیژندل شو، او دده په نامه فرمان صادر کړ (۱) چه سلطان محمد د تاریخ سلطانی مؤلف چه څه وخت په کلات کښی حاکم و، دا فرمان پخپلو سترګو داورنګزیب په لاس لیك دسلطان ملخی داو لادې څخه لیدلی دی (۲) او هم لیکی چه په هغه وخت کی دغلجیانو دټبر مشرتوب اوسرداری په ده اړه درلوده (۳)

ځکه نوتر پورتنی ویش او تقسیم وروسته دهوتکو او توخو دټاټوبی لمن د جلدك د «ګرماو» څخه ترغزنی پوری اوزده شوه، اوځنګه چه د پټی خزانې مؤلف لیکی په همدی حدودو کښې ئې مستقل حکومت درلود . (٤)

دهوتکو نیاغلی ترمیرویس دمخه زموږ ترملی قائد میرویس دمخه

هم دهوتکو په ټبر کښې او نیاغلی او پیاوړی پښتانه وه، چه دقوم او اولس مشرتوب ئې کاوه او خپل دپښتانه اولس ئې پر سمه لاره بیوه ـ او دخپلی خاوری دودانۍ دپاره ئې ډیر زحمتونه کښل؛ دپردیو له هجوم څخه ئې خپل هواد او وطن ساته او د وطن دساتلو دپاره ئې دخپلو ښوز لمیانو وینی تویولې ـ .. دوی هریوه دلارښوونکی اورهنما او پیشوا حیثیت لاره، دخپل او لس په درد او خوږ و خبروه، په غم او ښادی کی ورسره شریك وه، دوی ځانو نه له ملته جلا نه بلل او نه ئې تری ګرځکه کوله او نه ئې دخپلو شخصی اغراضو او مقاصدو دپاره استعما لول دوی پښتانه مشران وه، او پښتنو هم دوی ته داحترام سرټیټ کړی و، هرڅه چه په دوی ویل پښتنو کول، حتی روحی عقیده ئې ورته درلوده او خپل هر مشرئې پورو حانی مشر هم ګڼلو، ځکه

۱ـ حیات افغانی ۲۶۱ مخ

۲ ـ تاریخ سلطانی ٦۰ مخ (۳) تاریخ سلطانی ٦۰ مخ

٤ ـ پټه خزانه ۱۷۵ مخ

اوس لاهم نوم سره «نیکه» یادهوی، د پهزور چا دوی ته تلقین نه و کړی او نه داخبره پهزور په یو ملت منله کیږی، فقط دوی خپل ځان همداشان ملت ته معرفی کړی و او خپل اعمال ئی هم څنګه چه دیوه صحیح مقتداسره ورډی هغسی ګرزولی وه او نه ئې داخیال و، چه د مهذبو او متدین نماوغلو په شان د پسو په پوستوکی د لیوو یا نو کارونه وکړی او د دوی دسمون په پلمه د دوی غوښې وشکوی او پخپله ئې وخوری ...

که څه هم ترمیرویس دمخه دهوتکو په دوره کې په داډول اشخاص ډیر نه وی خو بیاهم څه چه شته په هغو کتبې مشهوراو معروف اشخاص دادرې تنه دی : ـ
باباهوتك ـ ملکیار ـ شالم خان

۱ : باباهوتك : باباهو تك (چه نوم ئې دمخه ذکر شو) دبعضو مؤرخینو په عقیده بلکه د توللو پښتنو ارباب انسابو په نظریه د اسری دهوتك د ټبر لوی نیکه دی ځکه چه دوی «غلځی بابا» ته دری زامن قائلیږی : توران یا تولر ـ ابراهیم ـ بولر او توران ته دوه زامن تاکی یو «بارو» بل «باهو» چه د بارو بیا دوه زامن زیږی دیوه نوم ئې «هوتك» او دبل ئې «توخی» کښېښود ۱) داهوتك نو دهوتکیانو لمړی پلاربلل شوی دی، مګر آیا داچه دا «باباهوتك» چه موږ ئې لاندی حالات لیکو هغه لمړی باباهوتك دی که نه؟ او یا ئې دژوند په تاریخ کښې تغیر راغلی دی که نه؟ دا خبری دمخه څیړل شوی دی د نوری څیړنی حاجت نلری ـ احتمال لری چه دا به دوهم هوتك نامی وی چه دلوی نیکه په نامه یادشوی وی او بابه د دوی دوارو به نومونو کښې کمه اشتباه پېښه شوې وی او یا به داهغه لمړی باباهوتك وی، مګر د ژوند تاریخ به ئې نژدې تاکلی شوې وی یانور څه ... خو په هر صورت ځکه چه په دې نامه ترمیرویس نیکه دمخه دهوتکو یو مشهور نیکه تیر شوی دی نوکه لمړی

(۱) خورشید جهان ۲۱۰ مخ ـ تاریخ سلطانی ـ حیات افغانی ـ پټه خزانه ۷ مخ

پلاروی کـه‌نه، باید دژوند حالات ئې ولیکل شی اوهغه په پټه خزانه داسی راوړی «هوتاك بابا په‌اتغر کښې زیږېدلی و، په‌سنه‌هجری ۶۶۱ کښې اوهغه‌وقت چه‌لوی‌سو نوئې کـاد خدای عبادت او په اتغر اوسوری کښې‌دقوم سردار اوبادارو.

نقل‌دی : چه‌په‌هغه وخت کښې په هرځل. مغولو دارغنداو پر غاړو لوټ کاوه او اولان او کلات بهٔ‌ئې تالا کول، باباهوتك خپل‌قومونه راټول کړل، او دسره‌غره سرد ئې پرمغلو شخړه بوتله، پدې جګړه کښې مغول تالاسول، اودښتنو ګړندیو دېر ووژل، ماته خپل پلار داود خان داسی نقل‌وکا، چه سورغر دمغلو په وینو داسی لجند سوچه پلوشو دلمر به بر ښینانده کـا، پدې شخړه کښې چه ښښتانه لبز اوبې ځواکه وو، چه دسرو مغلو ښېښه راغله اواخیستمه ئې وکـا، یوڅو غښتلی دبابا هوتك خپلوان ومړل، بابا هوتك پلوړ زغ دا سندره لوله، او په غشیو ئې دمغولو تېرونه خیرل (۱)

دباباهوتك ترانه :

پر سور غر بل را ته نن اور دی	و ګړ په جوړ را ته پېغور دی
پر کـلی کور باندی مغول راغیء	هم په‌غزنی هم په کابل راغیء

* * *

غښتلیو ننګ کړیء دامو واردی	مغول را غلی په تلوا ردی
په پښتو نخوا کښې ئې تاتار دی	بر کـلی کور باندی مغول راغیء

* * *

آ، د مړ غې غښتلیو را سیء	بر ننګ ولاړ دپښتو نخواسیء
تو ری تیرې ، غشی تر ملا سیء	بر کـلی کور باندی مغول راغیء

---

۱ پټه خزانه ۷ مخ

زلمو په غشیو کړیء وارو نه — د تېرو تورو گزارونه
وروړاندی کړیء خپل ټټرونه — پر کلی کوربا ندی مغول راغی

* * *

زما د زلمو وینی بهېږی — مځکه اوغرونه په سره کېږی
مېرڅی زغلی او ترهېږی — پر کلی کورباندی مغول راغی

* * *

پښتنو هلیء بر غره جنگ دی — سورغر به وینو ددوی رنگ دی
مهال دتوری دی د ننگ دی — پر کلی کورباندی مغول راغیء

* * *

زلمو پرننگ ځانونه مړه کړیء — د ښن په غشیو موبییه کړیء
د ښتو نخوا مځکی ساته کړی — پر کلی کور باندی مغلوراغیء

غښتلو میړو چه داسندره اوربدله، په جګړه تودېدل، ترڅو چه سور غرئې دمغولو په وینوولاړه او ټول ئې پېښا کړل (۱) . اوسوبه ئې په برخه شوه .

وایی چه بابا هوتك دمغولو سره ډېر جنګونه وکړل، اودار غندا او پوری خواته ئې وشړل، اوهر کله به داتغر اومرغې غښتلیو پردوی یرغلونه کړل او په غرونو به مغول ننوتل، بابا هوتك چه سپین زیری شو، عمرئې نه اویا کالو ته ورسېد، نو په سنه ۷٤۰ھ وفات سو (۲)

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۱۳، ۱۱۷ مخونه

۲ : ملکیار : په هوتکو کښې چه تر میرویس نیکه دمخه یل سړی مشهور دی اود اولس مشرتوب ئې کړی دی ملکیار نومیږی ــ دا ملکیار دهوتك بابا زوی دی ، چه تر پلار وروسته ئې په پنځو پشت کښی د اولس دمشر توب بـګړی په سر کړله . چه په دي حساب نوده دزیږیدو کال ۷۱۵ ھ کیږی . پټه خزانه لیکی چه « ملکیار ډیر غښتلی اوقوتمند سړی و ، په جنګو کی به له لسو تنو سره بهو » (۱) کوم وخت چه ملکیار مشرشو نوترهرڅه دمخه ئې زراعت او کرنی ته توجه وکړه ، شاړی او ورانی مځکی به ئې ودانولې . دسیوری په لتو کښې ئې ډیر خپلوان راټول کړل ، اوهلته ئې کاریزونه وکښل اوخپل زلمی ئې په کښت او کرنه وګمارل ، پهدي وخت کښې مغول لهدي ودانیوڅخه غوزن شول اوځنګه چه ئې دپښتنو دملك ودانیدل پرخوانه هوار یدل نوئې پرسیوری یرغل وکړ او ملکیار ډیر سخت جنګونه ور سره وکړه ، په دغو جنګو کښې لمړی وار دپښتنومېنې ورانی شوې ، اوځینی لازوب اومرغې ته ولاړل اوځینی هم وازی خواته،خو دوهم واربیا ملکیار پښتانه زلمیان سره راغونډ کړل اوپر مغولوئې سخت یرغل یووړ ، مغول ئې وشړل اوسیوری ئې بیاودان کړ (۲) .

ملکیاردمشر توب سره روحانی جنبه هم درلوده اوښه متدین او خدای غوښتونکی سړیو ، دپښتنو اولس پرده باندی عقیده درلودله اودده وینائې خیر محض بلله ، لکه چه وایی : یوه ورځ دخپل اکا « توخی » کورته ورغیء ، دخپل اکازوی « نوربابا » ئې ولید چه غشی تېره کوی ، پوښتنهئې ځینیوکړه : « څه کوې ؟ » هغه وویل : « دمغولو په جګړو کښې ستاملا تړیم ! » ملکیار باباد عاوکړه چه : « تربوره ! تل سوبمن اوسې ! » اووایی چه دهمدې دعابرکتو ، چه نور بابا په هر میدان کښې بریالی او فاتح و ، او دده ماته دهیچا یاده نده .

(۱) (۲) پټه خزانه ۷ ، ۱۱ ، ۱۳ مخونه .

PROPERTY ACKU 5661

وایی چه یوه ورځ د مغولو تالاك پرسیوری راغیٔ او هغه وخت د ملکیار بابا په کلا کښې پرته لهٔ ښځمنو بل څوك نهٔ و، نوربابا پهٔ خبر سو، ژرئې ځان هغه کوټ ته ورساوه او په یو تن ئې مغول وشړل او ډیرئې مړه کړل، داټول د ملکیار بابا د دعا برکت و (۱).

علاوه بردې ملکیار یو ملی شاعر هم و او په پښتو کښې ښه سوځونکې او لهٔ تأثیره ډك اشعار لری، دده اشعار پر ملی وزن او ملی روح دی، چه دلته بهٔ ئې د نمونې په توگه یوه سندره راوړو:

وایی چه په ۷٤۹ هجری کښې د پسرلی پهٔ موسوم د ترنك رود ډیرډك راغیٔ، او سخت نیزونه پکښې راتوی شول، یوه میاشت ئې چړاوگودرونه موند او غاړی غاړی ٔبهیدی، ملکیار بابا چه د ترنك څنډوته راغیٔ دا سندره ئې وبولله:

د ملکیار سندره:

ترنك بهیږی — ترنك بهیږی — غاړی ترغاړی
زما زړگی خو — خپل لالی غواړی

* * * * *

که روده رو ده! — د ترنك روده! — خاوندی وچ کا
چه زړگی مومی — زما، خپله سوده

* * * * *

که نیز دی نیزدی — نیز د بیلتون دی — زړه نیزه وړی
په ویر ژړلی — پهٔ غم زبون دی

* * * * *

که اوردی اوردی — پهٔ زړه می اوردی — دا اور به وچ کا:
دویر نیزونه — بل ډیر پهٔ زور دی

(۱) پټه خزانه ۱۵ مخ

نمنځـنه یو سه ورته ووایه سپینی سپوږمیه
چه تر نـك تا ل کړم ستاله خو لـګیه

* * * * *

کهخړو خړو ! اوبوسوان کړیء بیل « ملکیار » دی
یاته له یار دی سوبئی جانان کړیء

---

۳ : ښالم خان : دریم سړی چه تر میرویس دمخه دتبر او اولس دمشر او خان په حیث پیژندل شوی ښالم خان دمیرویس نیـکه پلاردی چه دخپل زوی تر قیادت دمخه دهوتـکو له نومیالیو مشرانو څخه و ، حتی دهوتـکو یوه پښه دده په نامه « ښالم خیل » یادیږی ، پښتانه دهر تـکو دې پښې ته په درنه سترګـه ګوری ، تر داسی حده پوری چه که کوم پښتون وغواړی ځانته امتیاز وتاکی په ځواب کښې ورته ویل کیږی :

« ته نو کم ښالم خیل یې ! » یعنی کـه ښالم خیل وای نو دامتیاز حق دی در لود . هغه وخت چه ښالم خان دسلطان ملخی دلور میرمن « نازو » سره از دواج و کړ نو دهو تکو او توخو خپلوی تر پخوا ټینګه اومحکمه شوه .

ښالم خان ته دمیرمن نازوله نسه (چه دقندهار یوه پوه او خورا زبردسته شاعره اوعالمه ښځه وه چه وروسته به ئې مفصل شرح حال راوړه شي) څلور زامن خدای ورکړه چه تر ټولو مشر زموږ ملی زعیم میرویس خان (مشهور په میرخان)او دوهم نو درې نور زامن ئې داوه (۱) : عبدالعزیز خان ــ یحیی خان ـ عبدا لقادر خان ـ د دې د ر و له منځه عبد العزیز خان د میر و یس تر مر ګ و ر وسته پر تخت هم کښیناستلی دی .

---

(۱) پټـه خزانه ۱۷۷ مـخ حیات افغان ۲۵۷ مـخ خورشید جهان ۲۱۰ مـخ

داو د هوتکو حال تر میرویس دمخه . ددوی حال چه و لیکل شو نو ترملی نهضت د مخه څه نه څه دقندهار وضعیت هم څینی څرګند شو ، یعنی دا څینی ښکاره شوه چه قندهار کښه هم ددووطماعو ګاونډیو ترمنځ واقع و ، خو بیائې هم نسبتاً استقلال او خپلواکی وه ، بلکه پخپل منځ کی ئې مستقل او ځانته حکومت درلود ، چه دهیچاتر اثر لاندی نه و ، داتر هغه وخته چه داصفهان ددربار څخه «ګرګین خان» دپښتنو دپایمالولو دپاره ټاکل کېږه او دیوه خورالوی اومسلح لښکر سره دقندهار دحاکم او بیګلر کی په نامه قندهار ته راتی . دده د رارسېدو سره دپښتنو دېری مېنی ورانی شولې او دېر ښاغلی پښتانه ئې ترخپلو شخصی اغراضو قربان کړه چه وروسته به مفصل راشی ؛ مګر دګرګین دا ګرګوالی دېر پاته نشو او نه پښتنو دده ظلمونه وزغملای شوه ، ټول پښتانه دخپل وخت ملی مشر میرویس نیکه ته راغله او میرویس نیکه هم دملی ننګ برځای کولو دپاره ولاړ شو ملائې وتړله ، وخوځېد ، او دده له خوځېدو سره داصفهان تخت په خوځېدو راغی ، ګرګین ئې له مینځه ویوست ، او بیائې دپښتنو ملی حکومت په افغانستان کی تأسیس کړ ، چه وروسته به مفصل راشی . اوس چه تر میرویس دمخه دپارس ، هند او قندهار وضعیت څرګند کړ شو ، نو به دملی زعیم میرویس نیکه په پېژند ګلوی ګوتی پوری کړو او دده هغه لوی او قیمتدار خدمتونه چه هیڅکله به ئې د پښتون ملت هېر نکړی تر کمه ځایه چه مأخذ و نه یلاس راغلی و لیکو که خدای کول !

میرویس څوك و؟ اوڅه ئې وکړه؟

دده دنسب سلسله :

دمیرویس نیکه دنسب په سلسله کې او داچه دی په څووا سطو بابا هوتك اوباباغلځی ته رسیږی دمؤرخینو اختلاف دی نتیجه‌ئې بیرته هغه دپښتو جمله ده چه باید وویل شی : داسلسله « نه پر څه‌ده نه بې څه‌ده ! » مثلاً حیات خان او شیر محمد دده سلسله داسې را نقلوی : « حاجی میرخان ولد بنالم‌خان ولد کرم ولدمندو ولد عمر ولدجلال الدین ولد قطب ولد اسحق ولد حسین و لد ملکیار ولد هوتك بن بارو بن توران بن غلځی (۱) » مګرسلطان محمد قندهاری بیاد اسلسله‌ډیره لنډه ضبطوی او پورتنی حسین نامی دمیر ویس خان پلار ګڼی (۲) چه له او وتنوڅخه ستر ګی پټوی او صرف نظر کوی ، نو پوهیږو چه لمړنۍ سلسله هم کاملاً داعتبار او ویسا وړنه ده خوځنګه چه لنږو ډیرو دملی عنعنو او روایاتو سره سرخوری نوتوله سرترپایه غلطه هم نشو بللای .

پهرصورت موږصرف نظرله دې څخه‌چه‌دی په څوسلسله‌بابا هوتك ته رسیږی ، میرویس دیوه پښتانه مشر او ملی قائد او مفکر زعیم په حیث او بیا دیو غښتلی عسکر پنامه پیژنو ، نوڅه‌دی که ئې د ټولو نیکونو ، نو مونږ تربابا هوتك پورې یاد نکړو ؛ ځکه چه ده دخپلی سلسلې په اعتبار هغومره کارنه دی کړی لکه چه دخپل مستقل شخصیت څخه ئې کار اخیستی‌دی ، میرویس بالذات لوړ شخصیت ، فکور دماغ او حساس ماغزه درلوده چه بیائې دپښتنو د ملیت زړغ دوطن په غرورغو کښې بوړته کړ ، اوخپل قوم ئې دپردیو له حکمه خلاص کړ او په افغانستان کې ئې دملی حکومت اساس کښېښود .

---

(۱) حیات افغانی ۲۵۰ ـ ۲۵۷ مخونه ـ خورشید جهان ۲۱۰ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ دبمبئی طبع

دمیرویس مور : تقریباً دري سوه کاله پخوا د کلات او قندهار په منځ کې یوه جگه او باشکوهه کلا لیدل کېده له چه د تازی (۱) درباط جنوب ته دسلطان ملخي توخي له خواچه دپښتنو ملي مشرو ، جوړه شوې وه - اوددې کلا څښتن ته دغزنی څخه ترجلدکه پوری ټولو قومونو دا طاعت سرټیټ کړی و ، او ده مستقله حکمرانی در لود له .

په ۱۰۶۱ هجری کال پهمدې کلا کې یوه ښکلې نجلۍ دنیاته راغله چه ددې مشر د کورنۍ مسرت اوخوښۍ ئې یوپه دوه کړه ، څوک څه پوهېده چه دا پښتنه نجلۍ به دخپل قوم په سرنوشت کې څه رول ولوبوی ؟ پردې نجلۍ ئی «نازو» نوم کښېښود ، څوچه دوړ کتوب څخه نجلیتوب ته او له نجلیتوب څخه ، پېغلتوب ته ورسېدله .

پلارئې دخپلې لورپه علمی روزنه کې ډېره توجه درلوده ، له فاضلو مېرمنو اوسپین ږیروعلماؤ څخه ئې لیکل اولوستل زده کړل ، دازده کړه تر هغه وخته جاری وه چه د دې پلار « سلطان ملخی » سره غره ته نژدې پهیوه جنگ کې و فات شو ، هغه وخت نود کورنۍ چاروا داره او داولس مشرتوب د دې پرغاړه ولوېدم ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه « حاجی عادل » دنازو ورور هم له دې جلاشو اودخپل پلار دانتقام اخیستلو په نیت جنگ ته ولاړ ، د کلی او کورساتنه هم نازوته پاته شوه او دې هم دیوه پښتنانه زلمی په څېر توره تر ملا کړه اودخو ننگیالیو تر برو سره ئې خپل ټاټوبی دپردیو له هجومه وساته (۲)

میرمن نازوهم دنوروپښتنو مېرمنو په شان مېلمه پالونکې او مېلمه ساتونکې وه ، دمېلمنو په ډوډۍ ور کولو او دمسافرانو په ساتلو ډېره مشهوره وه ، تل به

---

(۱) د کلات دشمال شرق خواته دوهم رباط دی چه د کابل پرلار واقع دی .

(۲) پټه خزانه ۱۷۵ مخ

د ژمي په موسم دلی دلی مسافران راتلل او د پری د پر دېسانو قافلې به د میرمن نا زو
د کلامخ ته پنډی وې - په سوو تنو پردېسانو ته به ئې ډوډی او کالی ور کول،
څو چه د دې میرمنی د سخانوم له خیبره تر کوسانه خپور شو (۱) په دې وخت کې
نود «سبالمخان» هوتك په نکاح شوه ، او لوی خدای څلور زامن ور کړه چه
نومونه ئې دمخه ذکر شول او تر ټولو مشر نومیالی پښتون میرویس و ، چه د دې
زمری پښتنې په غېږ کې و پالل شو او یو زمری پښتون ئې پښتانه ملت ته وړاندی کړ.

علاوه پر دې ټولو میرمن نازو یاد میرویس نیکه مور یوه عابده ، صالحه او
نیك عمله ښځه وه ؛ تر داسی حده چه د پټې خزانې مؤلف وایی خپل او لاد ته ئې
هیڅ وخت بې او داسه او بې طهار ته شیدې نه دی ور کړی . کم وخت چه ئې
سن پوخوالی ته ورسېد او پخه ښځه شوه ، نو بر څېره پر پورتنیو ښېګڼو دا دب
او علم سره ئې ټینګه علاقه وموندله او په لږ موده کښې نوموړې شاعره شوه ، دا
یوه رباعی ئې ترموزه پوری را رسیدلې ده چه وایی :

سحر ګه وه د نرګس لېمه لا نده   څاڅکی څاڅکی ئې له ستر ګو څڅېده
ماوېل : څه دی، کښلې ګله ولی ژاړې؟   ده وېل : ژوندمی دی یو خوله خندېده

همدا پورتنی فکر دی چه د او سنی عصر مشهور فیلسوف او شاعر « اقبال »
په خوږو الفاظو کښې ادا کړی دی او وایی :

شبی زار نالیدا بر بهار   که این زندگی گریهٔ پیهم است
در خشید وبرق سبك سیر و گفت   خطا کردهٔ خندهٔ یك دم است
ندانم بگلشن کی برد این خبر   سخنها میان گل وشبنم است

د میرمن نازو خوب لیدل : چه میرویس نیکه وزېږېده مور ئې پهم هغه لمړی
شپه خوب ولید چه حضرت بیبۍ نیکه دې ته وایی : « زما لوری ! دا زوی ښه

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مخ

تربیه کړه ؛ کهوخت چه ستا دازوی لوی شی لوی کارونه به انجام کړی ـ حج ته به ولاړشی . . .

زما لوری ! دده په روزنه اوتربیت کښې غفلت ونـکړې ؛ دده له نسله به نیک شاهان پیدا شی ـ چه دین ته به رڼا ئې ور کړی ـ دده په تربیه کښې ښه زیار باسه اودقت کوه ، دده پر اوزه دلویولویوکاروانجام پروت دی » (۱)

میرمن نازو ددې خوب په اثر برخپره پر مورنی عطوفت یوه بـله مخصو صه علاقه هم له خپل دې زویه سره پخپل ځان کښې حس کوله ـ دمیر ویس په روزنه کښې به ئې ډېر دقت کاوه ، څوچه میرویس ددې له زمری روزنـکې غېږ څخه پاڅېد ، زلمیتوب ته ورسېد . څنـگه چه ئې مور پخپله عالمه او پوه میرمن وه ، دزوی دشپېږ کلنۍ څخه ئې دده په تعلیم شروع وکړه او په یوه کال کښې ئې د دین ټول فرائض په زده کړه اوتل به ئې ورته ویل : « زویه ! دبیت نیـکه له خولې ، تاته ډېر لوی لوی کـارونه گوری چه باید انجام ئې کړې ـ چه لوی شې دلوی خدای عبادت او دخدای دخلکو خدمت کوه ـ . . .

زویکه ! ته خدای ددې دپاره پیدا کړې چه لوی لوی کارونه سرته ورسوې؛ اوستا خپل قوم اواولس ستاترسیوری لاندی ستا دخدمت او زحمت په اثر آرام واوسی ! »

چه میرویس زلمی شوتل به ئې په هر مجلس کی دخپلی مور پورتنی وصیت یادا وه اوویل به ئې : « زما مور ما ته دلویو کـارو دا ډېرا مولوځ وصیت کړی دی ، زه باید زیارو باسم چه دمور وصیت پرځای کړم او له خدایه توفیق غواړم ! »

دمیرویس دزېږېدو نېټه : په یقینی اوقطعی تو گه څرگنده نه ده چه میرویس نیکه په کوم تاریخ اونېټه زېږېدلی دی ، مگر که دده د مور اودده د لمړی زوی

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مخ

دزیږېدو د تاریخ له رویه تخمیني تاریخ وټاکو نو دده دزیږېدو کال ۱۰۸٤ ه تاکلای شو او یقین ته نژدې دی .

ځکه چه دده مور میرمن نازو په ۱۰٦۱ ه کال زیږېدلې ده ، او څنګه چه په پښتنو کې معمول ده دمشرانو اوخانانو لوڼې دپلرو پر کور ډېرې کښېني ، دشل او پنځه ویښتو کلو په عمر کې ئې مړوته ورکوي نو ځکه به دمیرمن نازو مړوښې چه دښالم خان پنکاح شوه په ۲۲ کلنې توب وبولو او یو کال وروسته به هم دمیرویس زیږېده فرض کړو چه پوره په ٤ ۱۰ ه کال واقع کېږي ، او داتخمین دمؤرخینو لهٔدې قول سره چه وایي شاه محمود د میرویس لمړی زوی دمیرویس دوفات په کال اتلس کلن و (۱) ، هم تناقض نلري . ځکه چه دمیرویس وفات په ۱۱۲۷ ه کالو ، نود شاه محمود زیږېده په ۱۱۱۰ ه کال یعنې یو کال تروادہ وروسته طبیعي دی .

دمیرویس ازدواج: دمخه موو ویل چه سلطان ملخی توخي دغلځیانو دټبر مشراو سلطان خداداد (مشهور په سلطان خود کی سره) دابدالیو مشر دنفاق او نزاع ددفع اوجلوګیرۍ دپاره دابدالیو اوغلځیو دمځکو ترمنځ ئې حدوټاکه . دي دحدټاکلو کښه هم په ظاهره ددوی په منځ کې بېلتون اچاوه مګر معناً ډېر ګټو را ومفید ثابت شو، ځکه چه له یوې خوا ئې ډېر دیو کړ غېړن اوله فساده ډك لاسونه پرې نه ښودل چه دوی پخپل منځ کې سره واچوی اوله بلې خواهرې قبیلې په ډېر جدیت سره دخپلې برخې په ودانولولاس پوری کړاوډېر زیارئې یوست ، دا رویه دسلطان ملخی ترمرګ وروسته دده دوروز حاجي عادل یا حاجي ابدال له خواهم تعقیب شوه ، خوکم وخت چه دولت خان سدوزی دابدالیانو مشر شو پر غلځیانوئې لښکرو کړ اوهغهٔ ئې ډېرژوبل کړه او دمیرویس

(۱) تاریخ افغانستان دمیلسیون اثردمنشي احمدجان ترجمه ۲۱۷ مخ ترکستاز'ن هند ٤ ج ۱٤۷ مخ ـ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

پلارئې ښارصفاته را ووست ، داهغه وخت دی چه میرویس لمړی ځل دزلمیتوب گلونه بویوی اویو ښکـلی قوی زلمی ځینی جوړ بېږی چه دپښتنو په اصطلاح خوربرمینه کېدله . اتفاقاً په همدې ځای کی یوه پېغلهنجلۍ وه چه «خانزاده» نومېدله ، دی نجلۍ یوه مور درلوده چهنوم ئې « درخو »وه ، پـلارئې جعفرخان نومېده چهدسدوزومشهور خان او په سدوزوکی « کامران خیل » و (۱) اوځو مده دمخه وفات شوی و ، بلوارث ئې نه درلود اودېر جایدادئې هم پاته شوی و ، ځوکئې نه درلوده چه کورنۍ او دبا ندیـ چاری ئې اداره کړی ؛ ـ هغه و ، چه دنجلۍ مور میرویس خپل زوم والی ته را وباله ، میرویس هم دایوه غیبی فتح او الـهی فیض وگـانه دانجلۍئې په نـکـاح کړه (۲) کمشی چه دې ازدواج میرویس ته گټه ورسوله علاوه پردې چه دجعفر خان مشر توب ، خانی او جهاندار ی دده لا س ته ورغله دسدوزی ټبر صمیمی خپل اومحرم هم شو ، ځوچه ورو ، ورو ددې ازدواج په اثر دسدوزیانو پهزړو کیئې هم دغلځیانو پهشان ښه ځای اولوړمقام ونیواومیرویسئې پهاولسی معاملوکیخپل لوی مشاور وگـانه .

دمیرویس کسب : دمخه ترهغـه چه آزادۍ غوښتونکی او سیاسی اوقومی لوړافکـاردمیرویس په کړه کی ځای ونیسیاو یاوروسته ترهغه چه دجعفرخان دولت دمیر ویس پلارنۍ بډائي دېره کړی میرویس دتاجر په نامـه مشهور او پېژاندل کېدهاودلویولویو کـاروانو پهذریعهبه ئې دهند خواته تجارت کاوه (۳)

کڅه هم دده د تجارت څخه بېله د « افغا ن او پـارس جنگ » د کتـاب له لیکونکی څخه بل مؤرخ څه نه لیکی یوازی میلسیون لیکی چه میرویس دېر هوښیار ، پوه او دېر دولتمن سړیو (٤)

(۱) کامرانخان داعلیحضرت احمدشاه باباله نیکه گانوڅخهو .(۲) تاریخ سلطانی ۷۰ـ۷۱ مـخ

(۳) دافغاناوفارس جنگ ـ دجارج نیون هام فورداسحاق ترجمهله لاتینی څخهپهانگـلیسی

(٤) تاریخ افغانستان ـ اثرمیلسیون ۱۹۷ مـخ

مګرد وروستنیو واقعاتو څخه چه دا صفهان د دربار یانو خولي دهندی قیمت بهاو تحفو اوسوغاتو په زور ګنډی او یاد حجاز علمأ او ملایان دخان کوی دده بډائی او ثروت ښه تأثیر ښندی او معلومیږی چه حقیقتا هم دی بډای ثروت مند سړی و ، او هم ئې تجارت کاوه ، او ترهغه وخته د تاجر په نامه یاد بده څوچه دپښتنی مشرانو بهټولی کی ئې ځای نیوه ، اوددوی ښاغلی مشرتا کـل کېده.

دمیرویس شخصی صفتونه: میرویس دنرمی او ملائمی طبع خاوند و ، دده متین فـکر ، زرینه را یه ، رسا ذهن ، لوړ ا خلاقو او د ده د سخاوت شهرت مؤرخین ډېر ستایی (۱) مګر سر بېره پر دې ټـولو مهم او بهتر صفت چه د میرویس سره ئې په مشر توب او ملی مقاصدو او سیاسی میدانو کی ښه مرسته کو له دده فصیحه ژبه خوږه وینا ، جذاب نطقو ، ځکه چه داصفهان د دربار قانع کول اودګرګین پرخلاف دهغو رایه ګرځول او بیا دحجاز علمأ خپلول اودهغو څخه دخپل مرام سره سمه فتوی اخیستل څه داسی آسانه کار هم نه و ، چه پرازی پهسو غاتو او تحفو سرته رسیدلی وای ، بالاخر دپښتانه یو ملت ترلویه او کوچنیه فدا کـاری اوځان نثاری ته حاضرول څومره قوت غواړی ؟ داټول میرویس دخپلی غوره وینا پهزور سرته رسولی دی .

هو ، لږ وروسته چهدده څولنډی لنډی وینناوی دواقعاتو پرتړح کې ولولئ هغه وخت به دده داښـکلی صفت لاښه تاسی ته وځلیږی .

دمیرویس مقام دپښتنو په نزد: وروسته ترهغه چه میرویس له سد وزو ښږه خپښی وکړه دده مقام دپښتنو پهنزده دوچنده لوړشو ، یوخود غلځیانو مشرتوب د پلار او نیکه څخه په میراث ورپاته شوی و ، او میرویس دلوی کـالخوایه مشرحیثیت دغلځو په نزد درلود او له بلی خوا دقندهار ابدالیو اوسدو زو دهغی

(۱) تتمةالبیان ۷۲ مخ - سرجان مالـکم ۱۹۷ تاریخ سلطانی ۷۱ مخ

خپلوی اوبیا دده دشخصیت په لحاظ دده ډېر احترام کاوه ، ځو په آخر کی خود پخود دابدالیو مشرتوب او ریاست هم‌ده ته‌ورسېد ، خصوصاً له‌هغه وخته څخه چه ابدالی دولت خان دخپل زوی نظرمحمد خان اود فقیر نما میر یی سره د گرگین پلاس پشهادت ورسېدل (۱) دپښتنو ملت دامید ستر گی دمیرویس‌خان خواته کېږي شو لي ؛ کڅه هم دولت خان دوه نور زامن هم درلودل چه یورستم خان اوبل زمانخان (داعلیحضرت احمدشاه بابا پلار) و ، او رستم‌خان وروسته ترهغه چه گرگین محمد زمانخان بندی کرمان ته واستاوه دابدالیو مشرتوب په‌غاړه واخیست مگر سره‌له‌دي هم‌دمیرویس نفوذ ورځ پ‌ه‌ورځ‌ډېرېده او ورو ورو اولس پرده را غونډ‌ېده ، اوبنائی چه ددي نفوذ یو مهم علت او سبب داهم و، چه میرویس دخپل‌عقل اوذکا په‌زور دهغه‌وخت په‌تقاضا گرگین ځانته جلب کړی اوله‌خپله ځانه‌ئي راضی کړی‌و ، حتی ترلږي مدي وروسته گرگین دی په‌تولو مسائلو کی دځان مشاور گاڼه ، په تېره بیاهغه‌وخت چه ددولت‌خان زوی رستم‌خان هم د گرگین له‌لاسه په‌شهادت ورسید په پښتنو کی بې له میرویسه بل هیڅ یو مشراوخان چه دپښتنو ستر گی ورو اوړی پاته نشو او دابدالیو او غلځیو‌مشرتوب میرویس ته‌وسپارل شو، له‌همدې وخته‌څخه دمیرویس‌فوق‌العاده اهمیت اوامتیاز په پښتنو کی شروع کېږی ، ځوچه ترآزادی گټلو وروسته پښتنو ده ته‌د « نیکه » لقب ورکړاوتر اوسه‌ئي هم‌حاجی میرخان «نیکه» بولی اودده مزارته دپښتنو تراوښځی دحاجت غو ښتلودپاره ورځی‌اوتر هرڅه‌دمخه‌ئي دده دکتیبي دالندی ستر گو ته دربېږی :

د ننگ تـو تـه بـه‌ مـی هرهـر وی

که پس له‌مرگه‌پر مزارراشي مینه !

---

(۱) تاریخ سلطانی ٦٧ مخ

ګرګین څوک و؟ او ولی قندهار ته راغیٔ؟ ددې سړی نوم چه څو لیکې دمخه تېر شو اصلاً « وختنك » و، په خته ګرجی او د ګرجستان و، چه سلطانحسین دفارس پاچا دی دقندهار په حکمرانۍ وټاکه . مګر دمخه ترهغه چه قندهار ته راسی په ګرجستان کی دپارس له پاچا څخه یاغی شوی و ، څو په پای کی ونیول شو او څکه چه داسلام دین ئې ومانه سلطانحسین ئې تر ګناه ورتېر شو ، وئې بانخبه او د « شهنواز خان » لقب ئې ورکړ (۱)

ګرګین یو ډېر عصبی المزاجه او ظالم او تند سړی و ، چه دپارس دملیت سره ئې څه علاقه نه درلوده او خورا خونخوار و ، چه دهمدې خونخوارۍ په اثر داصفهان دربار دېښتنو داپلولو دپاره چه نه ئې غوښتل دبل تراسارت لاندې وی مقرر کړ ، او دشلو زرو تنو لښکر سره ئې چه نور ډېر ګرجستانی جګړن هم ورسره وه دقندهار دبېګلر ګی په نامه قندهار ته را واستاوه ، او هم بل غرض چه دپارس حکومت دده په را استولو کی درلوده او : چه دهند د حکومت په مقابل کی یو ټینګ سد ولری مګر ګرګین یوازی دقندهار په ښار اوحکمرانۍ سکته ونکړه بلکه دسرجان مالکم په اصطلاح چه وایی : « کمینه کشی پیش نهاد خود ساخته قوام ریاست را در دوام سیاست شناخت » خپلو لښکرو ته ئې امر ورکړ چه دخدای دمخلوق مالونه چور کړی ، وینې وبهوی او ناموسونه ئې بې پردې کړی ، نوهغه و ، چه سرجان مالکم وایی : « . . . ومصداق ان الملوك اذادخلو قریة بظهور پیو ست (۲) » او ګرګین په دې ګمان چه په داسې شدت او سرزنش به پښتانه خوار او محکوم کړی دخورا سختۍ څخه ئې کار اخیست . نوله همدې

(۱) زندګانی نادرشاه پسر شمشیر - دنورالله لارودی اثر ۹ مخ

(۲) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۰٦ مخ

ځایـه څخه پښتانه دگرگین له ظلمونو او ستمونو په تنگ شول خپل ملی مشر میرویس ته ئې استغاثه وکړه. ځکه چه دمخه موږ ویل چه داوخت په پښتنو کی بې لهمیرویسه بل څوك نهو، چه پښتانه ئې دظلم لهاوره ژغورلی وای، میرویس هم ددوی پهداد ورسید اودقوم آزادولو اوملی خدمت تهئې پرخپل تجارتی کسب چهپهاختهو، ترجیح ورکړه - نوداولس دآزادۍ پهفکر مشغولشو - اودگرگین سره ئې رابطه پیدا کړه، چه لاندی بهئې ولیکو:

میرویس او گرگین: میرویس وار دواره گرگین ته دخپلوۍ او دوستۍ دلاری راغیء اوپخپله ذکـأ او کامل تدبیر ئې هغه ځانته جلب کړ، او گرگین داسی وگڼله چه میر ویس دده له صمیمی همکارانو څخه دی، څوچه لږ وروسته دگرگین پهمشوره میرویس اصفهان ته ولاړ اولههغه ځایهئې د پښتنو دمشرتوب خط راووړ (۱) چهگویا د گرگین په مصلحت دفارس دحکومت لهخوا دپښتنومشر مقرر شو.

چه قندهارته راوگرزید دلتهئې لهیوې خواملی اوقومی مشرتوب دخپلمتین فکر او زرینی رایی په زور پداسی ښه توگه اجرا کا وه چه سلطان محمد پهقول « محسود اقران وسر آمدا بنای عصر » شو، اوله بلی خوا ئې دگرگین سره داسی چلاو کاوه چه گر گین دی یو درشتینو دولتخوا هانو څخه گڼه لکه سلطانمحمد چه وایـی: « ... بی مشورهٔ او بـکـا ری نپرداختی وبغیر اجازهاش اقدام صلحوجنگ نساختی واکثر مالیات دیوانی دوردسترا بموافقت ومرافقت او بدست می آوردی ولشکر رابسر کردگی میرویس خان باطراف فرستادي ومالیات را حصول نمودی » (۲) برڅېره پردې ئې دښار دکلا نتری منصب چهپه هغهوخت کی ډېرلوی اوجلیل منصب باله کېده همدرلود (۳) چه

(۱) تاریخ سلطانی - ۷۱ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ (۳) سرجان مالکم ۱۹۷ مخ

کهٔني ددې وخت سره مقایسه کړو ، نوښایي چه « دبلدئي رئيس » بهٔ يې وبولو.

مګر داټول کارونه تنهااو تنها ددي دپاره وه چه میرویس خان دخپل ملي مقصد او لوړ مرام دحاصلولو دپاره وړ او مناسب فرصت او وخت پلاټه اودده په خپله اصطلاح میرویس غوښته چه فتنه ویده مړه کړي . څنګه چه دګرګين ظلمونه ترحد تیرشول میرویس مجبورهشو دملي و کیلانو یوهیئت سره له یوې عریضې چه دګرګين ستمونه اومظالم پکښې ليکلي وه داصفهان دربارته ولیږي چه کوندي دپښتنو پهداد ورسیږي او لمړی سړی چه په هغه عریضه کې ئې امضا کړې وه میرویس و (۱) داهیئت چه اصفهان ته ورسیږ هرڅو مره سعیه چه ئې وکړه خپل عرض ئې دپاچا حضورته ونه رسولای شوو ، اوتر ډیری مدې پوری ئې دقاپچیانو او در وازه والانو د ډیرښت له کبله دتشرف موقع ونه موند لـه څو پهپای کې چهتر ډیر کوشش او زيار وروسته دپاچا حضورته ددوی عریضه هم وړاندي شوه چائي پرعرض غوږونه نیو ، دګرګين دوستانو چه دپاچا په حضور کې وه پاچاته وویل چه : « این عریضهٔ باغیانست شا ٔیستهٔ اعتنا نیست (۲) » او همئې علاوه کړه چه : « این سرکشان میخواهند بشکایات ساختګی وبهتان ودروغ ازضبط وربط بیګلرګی برآمده بازعصیان نمایند (۳ » هغهو ، چهدپاچا له حضورهئي سخت ځوابونه اوشدیدشدید عتابونه واورېدل ، پهډیری مأیوسۍ اونا امیدۍ بیرته را وګرځیدل اوټول حال ئې پښتنوته ووایه او پښتانـه ئې داصفهان ددربار پهنفرت او خیالاتو پوه کړل .

ګرګين چهله یوې خوا دملت ناراضي ولیدله اوله دې عریضې خبرشو اوله بلې خوائي همليده چهدمیرویس نفوذ اوقوت ورځ پهورځ تردولتخان ابدالي همډیرېږي نودګرجي مشرانو سرهئې مشوره و کړه اوچارهئي وغوښتله ، هغوی

(۱) تاریخ افغانستان ـ دمیلسیون اثر ـ پښتو ترجمه ۹۷ مخ(۲)سرجان مالکم۱۹۷مخ

(۲) دتتمةالبیان ترجمه ۷۴ مخ .

ورته وویل : « که اگر فرقهٔ غلجائی نیز مانند گروه ابدالی قوی گردد حا کم وقت از دست شان بجزبد حالی چیز دگری را نخواهد دید . . » هغه‌و ، چه گرگین او نور تول گرجی مشران دمیرویس د کښېښستلو په فکر کې ولوېدل چه کمه پلمه ورته جوړه کړی اودی له اقتداره واچوی او محکوم ئې کړی . دهمدې اختلاف په اثرئې څه‌مده وروسته میرویس دپاچا په‌دښمنۍ متهم کړ او دخپلو معتبر وملگرو سره‌ئې تحت الحفظ اصفهان ته ولېږه (۱) مګر « دافغان اوپارس جنګ » دکتاب لیکونکی لیکی چه گرگین دمیرویس له اهمیت او اقتداره ېږېدیء ، په‌ښکاره‌ئې ده‌ته دبندیگرت نوم‌نه‌واخیست او نه‌ئې بندی کړ بلکه دتلبیس له لاری ئې میرویس ځانته وغوښت او په ډېرو نرمو او خوږو الفاظو ئې دده سره مذاکره وکړه او اودی‌ئې په‌قسم اولوړه دده دځان دسلامتیې له‌خوا مطمئن کړ ، یوازی ئې داورته وویل چه‌دی‌ئې داصفهان دربارته غوښتی دی ؛ بیائې نودی اصفهان ته واستاوه ، مګر پټ ئې خپلو سړوته وویل چه په لارکی دده مراقبت وکړی اودده افعال او احوال ترنظر لاندی ونیسی . (۲) په هرحال میرویس پاداسی وخت کې قندهار پر ینبوه چه گرگین دده د حبس مکتوب یوځای دده سره پاچاته واستاوه ، او په هغه مکتوب کې ئې دده اهمیت او دمقام لوړوالی لیکلی و ، اودائی ذکر کړی وه‌چه : « . . خوب است این مرد در اصفهان باشد ــ آرامی قندهار مربوط بحبس این مرد است ، ورنه باعث اختلال قوم وحکومت شاه در قندهار میگردد ، وباید باو هیچ اجازه عودت بقندهار داده نشود ! »

---

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۷ مخ وتاریخ افغانستان دمیلسیون اثر ۱۹۷مخ

(۲) دفارس او افغان جګړه ـ مخ

دادی چه د پښتنو ملي قائد میرویس صفوی دربار ته دیوه بندی په حیث ځی وګورو چه دا پښتون بندی به دې ي کابینې په مقابل کښې څه و کړی ؟ ددې پوښتنې ځواب به څو مخه وروسته ورایو !

میرویس داصفهان په دربار کی : (۱)

مجردی چه میرویس اصفهان ته ورسید ، دی ئې یوه قوی او غښتلی ګارد ته وسپاره چه دی ښه وساتي او څو ورځی پر له پسې په بند کې و ، او له دې پیش آمد څخه لږ په اندیښنه کې و ، په تېره بیا هغه وخت چه وائې ور پدل د پاچا کابینه ده ته په ښه سترګه نه ګوري ؛ مګر سره له دې هم باید لوستونکی انتظار وباسي چه دیوه پښتون مېړه فکر چه هغه هم دیوه سیاسي بندی پنامه یاد شوی وی څنګه دیوې کابینې افکار مغلوبه کوی ؟ له محبس څخه ئې اعتماد الدوله اود کابینې نورو زعماو ته پیغام واستاوه او اجازه ئې وغوښتله چه دباندی ورووزی او ددوی سره یو ساعت ملاقات و کړی ؛ اجازه ور کړه شوه ، را ووت ، لمړی ئې اعتماد الدوله ولید ، او د هغو ځورا قیمتدار و هندی تحفو اوسو غاتو وعده ئې ور سره و کړه چه له ځانه سره ئې راوړی وه . بیائې د دربار نور آراکین ولیدل او هر یوه ته ئې د منصبو د درجې په تناسب ښې ښې هدیې او تحفې ورووړاندی کړي . په هغه ورځو کې ئې دیوان بیګک هم ولید او ده سرئې هم په ګر انبها و تحفو خپل ځانته قیمت کړ او غاړه ئې میرویس ته کښېښوله . – ځکه چه میرویس دشرق و ، او پوهېدی ، چه دشرق په دربارو کې در شو تو پنامه تحفې څومره مهم مهم رول لوبوی ، او همدا ځای دی چه میرویس دقوم د آزادی دپاره دخپلی

---

(۱) کم مأخذ چه داصفهان ددربار وضعیت ښه ښرګندوی او پورته مقاصد له هغه څخه ترجمه شوی دی یو انګلیسی کتاب «دافغان او فارس جنګی» پنامه دی ، چه دلته استفاده ځینې وشوه .

بهانې او تیمور خخه کې اخلی او د اصفهان د دربار دارا کینو زبې را نیسی او دوي دخان پرخوا کوی .

بله ورځ ئې وار وېړله چه دداخلي چارو اوقضایا ودحل دپاره یو لوی مجلس جوړ بېزی نوزیارئې ویوست چهدي مجلس ته لاره وموهی اولارهئې هم وموندله، کوم وخت چه مجلس منعقد شو ، دیهم وبالـه شو ، دمجلس رئیس داستفسار په توګسه د ګرګسین په باره کی لهمیرویس خخه پوښتنه وکړه، میرویس ددي دپاره چهدمجلس نظریه دګرګین پهباره کښې ځانته معلومه کړی د پورته پوښتنې په ځواب کی ئې د ګرګین خورا ډېر صفت وکړ او و یویل چه ګرګسین د خپل ورور پهحیث ګڼی او د ګرګسین دزړ ورتوب او عدل او مساوات په باب کښې اود صفوی حکومت په نسبت دهغه دفرمانبرداری په شاوخوا کښې ښه نظریه ورکړه اوعلاوه ئې کړه چه «دارشتیاوه ، کوم وخت چهمغول دګرګین لهمقرریدو دقندهار دنائب الحکومه په حیث خبر شول ترهرچا دمخه ماده له قوته کار واخیست او د ګرګسین بې استشاري می دقندهارپه ساتنه کی زیار ویوست . . . »

په دي وخت دیوان بیګ چه د ګرګین طرفدارو ، وخت غنیمت وګـاڼه او دګرګین په بدویلوئې شروع وکړه ، ويویل : «ګرګسین ډېر فضول سړی دی دی تراوسه ونه پوهېدیء چه میرو یس دی د ځان ورور بولی ، ددمسرهئې ډېر ظالمانه رفتار وکړ ، اونه پوهېږی چهمیرویس ددهحقیقی معاوناوملګری دی ...»

ددي ورځی مجلس تېرشو ، وایی چه دمیرو یس فصا حت او بلا غت مجلس په حیرت کی واچاوه .

بله ورځ دیوان بیګ ګرګسین ته وایکل چه : « تولیاقت جمع آوری یکصد هزار تومان رانداری ! » داسل زره تومانه معلوم نهدی چه آیا پههغه وخت کښې داسل زره تومانه دقندهار مالیه وه که څنـګه ؟

بهرصورت څو ورځې وروسته بیا میرویس خبر شو چه د اعتماد الدوله په کور کې یو مجلس جوړیږی خپل ځان ئې هلته ورورساوه او د سپیل کوونکو په ډله کښې کښېناست او د مجلس د ټولو اعضاو سره ئې دلاس روغبړ وکړ (له دې څخه معلومیږی چه په دې وخت کښې ده کولای شوه د اعتمادالدوله په اجازه هر ځای ته ولاړ شی) ـ تر یوې لحظې وروسته صدر اعظم میرو یس ته داسې وویل: « ستا په باره کښې له قندهاره یو مکتوب راغلی دی، او څنګه چه تا پخپله ددې قابل بولم، نو خواهش کوم چه پخپله تاسی د حقیقت له رویه اعتراف وکړیء او څه چه مو لیدلی وی هغه بیان کړیء » کڅه هم میر و یس داسې سړی نه و، ئې چه د مخه د اصفهان د دولت رجال نه پیژندل او د دوی پخپل منځ کښې د دوی د برخلافۍ څخه خبر نه و، مګر د دې د دو مجلسو څخه ده ته ښه څرګنده شوه چه په کابینه کښې پارټۍ پارټۍ بازی ده او برخلافی شته، ده وغوښته چه څه ووایی مګر اعتمادالدوله د میرویس په طرفدارۍ مداخله وکړه او وې ویل: « ته نه باید د تعصب او هغو مظالمو له رویه چه ګرګین ستاسره کړی دی کار واخلې، بلکه باید د حقیقت له رویه توضیحات ورکړی او زه یقین لرم چه ته داسې سړی نه یې چه خلاف له حقیقته به څه ووایې ...» میرو یس خان چه د دوی پارټۍ پارټۍ بازی په پټه خوله تماشا کولې نو ئې فائده په دې کښې ولیدله چه نور نو له حقیقته څخه پرده واخلې او د زړه څخه رښتینی رښتین خبرې وکړی او دا دول ئې په خبرو شروع وکړه:

«تاسې زما څخه د حقیقت پوښتنه وکړه او زه هم پښتون یم، باید حقیقت ووایم او هغه دادی چه که ګرګین څه موده نور هم په قندهار کښې پاته شی د قندهار وضعیت به ډیر وران شی او د قندهار د حکومت هدوونه او جوارح به داسې سره بیل شی چه، نور به ئې یو ځای کېده امکان ونلری ـ ځکه چه ګرګین تر اوسه پردې نه دی قادر شوی چه خپل عسکر هم اداره کړی او د حیا او عفت تر قانون لاندې ئې راولی

هغه کسان چه څه سرئې همنه‌و، ښوروولی گرگین دهغوی مااونه او ثروت غضب کړه اودهغو اولادونه ئې دخپلو عسکروسره گرجستان ته‌وایېزل اوپه‌دې کې ئې زیار ویوست چه‌بغي‌و کړي اویاغیان شي مگر دانه‌پر ښودل ...

نو ښه، کم‌وخت چه‌ډېری روبې اوتمامل سره‌یوځای کړی او ډېر عسکر هم ولري، نو آیاداخطره نسته چه‌دهغه دحکومت سره موافقه وکړي؟

کم‌شی به‌وی چه گرگین له دې موافقي څخه‌را وگرزوی؟

ولی‌پاچا دگرگین پرځای دخپلی کسا بینې څخه یولائق او تجربه‌کار وزیر چه‌له‌خپله دینه‌اومذهب اوملت‌څخه‌وای دسلطنتي کارو داجرادپاره انتخاب‌نکړ؟

ترلمر سپینه ده‌چه یووخت به داپست فطرته سړی داسی موقع پیدا کړي چه‌د سلطنت دورانی اوخرابی اسباب اوعلل راغرنه کړي ...»

پردې ځای دمیرویس وینا پای‌ته ورسېده‌ او ټول مجلس په دقت واروېدله طبیعی ددیوان بیك پارټی چه‌دگرگین په خوا وه ددې‌له‌دې وینا څخه خواشینې او زړه تنگی شوله مگر بالمقابل داعتماد الدوله پارټی ډېره خوښه او خوشاله شوه اودمیر ویس سره‌ئې قول‌وکړ چه‌دمقابلې پارټی په مقابل کی‌ئې تقویه اومحافظه کړي اومیرویس همداخبره له‌خدایه غوښته، ترهغه وروسته میر ویس هر ځای مقبول واقع کېدی‌ءخصوصاً داُعتمادالدوله پارټی ده ډېر احترام کاوه اودې پارټی نه یوازی دمیرویس شفاعت پاچاته‌وکړ، بلکه‌دگرگین ظلمونه‌اوناحقی ئې ټوله پاچاته څرگنده کړې اودفارس پاچائې دمیرویس څخه خوښ اوراضی کړ او پاچاهم میرویس له‌قیده معاف کړ.

په‌دې وخت کی که‌میرویس غوښته‌لای قندهار ته‌تلای شو، مگر دپارس ددربار برهم اودرهم وضعیت ده‌په مغزو کی نورخیالونه پیدا کړه، چه‌په هغو کی نه‌یوازی دقوم دآزادۍ رازپټ و، بلکه دپښتنی خاوری وسعت او ار توالی هم په نظر کی نیول شوی و.

پهدې وخت کې دده دوې مهمې قوې وې: لمړۍ قوه ثروت او بډا ئي، دوهمه قوه قابليت او سياست. او له بلې خوا هم داصفهان ددربار وضعيت دده د کاررو ائي دپاره ښه زمينه تهيه کړې وه خوسره له دې ټولو بيا هم ميرويس له تعجيل او تلواره کاروانخيست او په دې لاره کې ئې سنجيده سنجيده قدمونه اخيستل او داهم بايد وويل شي چه دميرويس دالمړی سفر نهو، چه داصفهان دربارته تی، بلکه لکه ريدی خان مومند (دميرويس صميمې ملګرې) چه پخپل کتاب محمود نامه (۱) کې ليکې دا تګ ثلورم تګ و، چه دقوم د آزادۍ دپاره اصفهان ته تللی و، لکه دمير ويس خان دخولې چه وايي:

داثلورم وار دی چه راځم سلطانه	عرض د ظالم له لاسه کړم سلطانه
که پاچا نکړی داد خواهي دمظلوم	ظالم حاکم کا ظلم ډير پر محکوم
جور چه ډير سی سلطنت سی برباد	د ظلم قصر بېښا بې بنيا د
ګرګ دی ايله کړ پر رمه سوشبان	جورستم کاندی بيحد ګرګين خان
موز له طاقت نسته چه کړو بهزيا تی	صبر پر ظلم د ظالم ا ر منی
کا فر کو لا ی سلطنت سی مدام	که و کړی داد، نه وی جابر پر انام
مګر ظالم خو نسی کړای سلطنت	خالق رحيم دی، ور کوی خلافت:
چاته؟ چه زړه ئې وی په مهرودان	دخدای عيال ګڼی پر مځکه انسان
سلطا نه! واوره په ښی غوز داوينا	مکړه ستم د خلق الله په هر ځا
د ستمګارو پای، ورانی دی خراب	دظلم او ر ئې کا پخپله تراب

(۱) ريدی خان چه دمير ويس صميمي ملګرې و او پخپل ځای کې به ئې مفصل شرح حال راشي يو کتاب د «محمود نامه» پنامه په پښتو نظم کړی دی چه ثلور زرو بيتو ته رسيږي او ټول هغه واقعات ئې پکښې راوړی چه ده پسترګو ليدلی دی، مګر متأسفانه دا کتاب وروستهٔ تر هغه چه سلطان حسين زرطلا وی صله ور کړه ورک شوی دی - يوازی يوه برخه ئې چه دمير ويس تګ اصفهان او حج ته او هلته دمير ويس مناجات او خوب ايدل او دمير ويس مرګ څرګند وی په پته خزانه کې ضبط شوې ده (بينوا)

دمظلوم آه داسې کاري وی گوره چه‌اور ئې نه‌ځی دظالم له کوره
سلطا ن ! گوره پر ځان رحم کوه خپل کلی کور په‌جور مه‌ورانوه»

* * *

دسلطان حسین صفوی دخولې بیاداسې ځواب ور کوی :

« پاچاوېل : زه‌نسوای کولای چاره د گر گین ظلـم و ستم د پـاره
که ئې‌معزول کړم‌قند هارنه بربېږدی جورو ستم اوخپل‌شعاړ نه‌پر پږدی
گر گین‌خو گر گ‌دی‌گرگ‌خو ظلم کوی و یئې نو ینه هم پسو نه خیری
زه‌هم‌خائف‌یم ، چه‌به څنگه‌کړم گر گین نامسلمان‌دی ، ارمنی دی بیدین
نه په‌اسلام کی ځان پـابند گـڼینه نه‌نصرانی نه له عیسی‌بېرېږی» (۱)

* * *

دمیرو یس تـگ حج ته : هغه‌وخت چه‌دپارس پاچاپه‌اوړ آواز دمیرویس
بیگناهی اعلان کړه په دربار کی دده رسوخ یوپه‌دوه زیـنـگ شو ، تر څه مدې
وروسته ئې دبیت‌الله دزیارت اجازه وغوښتله اودا دلیلونه‌ئی پیش کړه ، وې‌ویل :
« . . . ددنیا له مشقتو او تکـالیفو څخه ستړی شوی یم ، اوبل ناروغه یم ،
او دریم خوړا ډېر شوق لرم چه دمقدسو ښارونو او ځایونو زیارت وکړم اوخو
شپې ورځې هلته تیری کړم او دخدای لوی پاك دربار ووینم اود مکې اومدینې
په زیارت مشرف شم ـ او تر هغه وروسته نو په رِیاضت او دعا بوخت
شم ـ که‌اعلیحضرت اجازه را کړی‌تردې زیارت‌وروسته‌نو بیر ته دلته‌راځم‌اوخپله‌تو له
کورنی‌ دقند هار څخه‌اصفهان‌ته راولم‌او دلته‌ژوند کوم ، هو ، که‌ستاسی خوښه‌وی
خپله تو له قبیله او خپلوان دلته را غوارم اه امر صادر کړیء چه‌راسی (۲)

(۱) پته خزانه ۱۳۹ مخ (۲) دافغان او پارس جگړه.

څنګه چه سلطان حسین ظاهراً دمذهبی مراسمو سره پابنده و، ځکه ئې ونشوای کولای چه دمیرویس داعزم فسخ کړی او علاوتاً د میرویس له خبرو څخه ډیر خوشاله هم شو، نوویې ویل: «هیڅوك دی په میرویس غرض نلری او نه دې څوك له دې لوی عزمه څخه را ګرزوی» میرویس دخپلو ملګرو سره دمکې خواته روان شو او مکې ته ورسید.

دحجاز با نفوذه او مقدس علمأ ئې ولیدل اوهغه تحایف او سوغاتو نه چه ئې دفارس څخه دځان سره راوړی وه هر یوه ته ئې دهغه دنفوذ په مقدار ور کړه. بیانو مدینې ته ولاړ اودهغه ښار مقدس ځایو نه ئې و کتل اودهغه ځای دمعتبرو او بانفوذ و اشخاصو سره ئې هم ملاقات وکړ او هدایا او تحفې ئې ور وړاندی کړې.

* * *

دمیرویس مناجات په مدینه کښې: ریدی خان مومند پخپله محمود نامه

کښې لیکی چه په مدینه کښې میر ویس داسی مناجات و کړ چه د لته عیناً هغه منظومه را نقل کوو:

ولاړی دشپې ئې په یثرب کافریاد رسول دخدای ته «چه سوقوم برباد
ستا پرامت راغیء دظلم دوران واوره رسوله د دې قوم فغان
پښتون خوستا پرنامه ځان کړی فدا ای خیرالناسه! وا وره ته ئې ندا
وژ غوره دوی، ته دظالم له لاسه ګ ګین له منځه د پښتون وباسه
ستا په نامه دیء کلمه ګویه پښتون نه بهسی هیڅکله له تانه راستون
مرګ وژوندون مو د اسلام دپاره ستا د دربار ستا د سلام د پاره
محمو کړه هیر خیرا لوری رسوله! فخر کونین نورالهدی رسوله!
اوښکې مې څاڅی پردرباریم ولاړ قوم سو پدا ور دظلم تولا لتار
یووار نظرو کړه پرموز چه سوړ و ظالما نو ته تر څو به یو پړ

ستا لطف ومهردی شامل پر جهان — هرخراب زړه دی ستا په مهر وډان
که ستا نظر نه وی خراب سو پښتون — په اور دظلم تور کباب سو پښتون
واغلم له لیری ستا در بار ته نبی — ته می شفیع سه خدای غفار ته نبی
چه پرپښتون قوم نازل کا رحمت — کړی ئې خوندی ناموس پخپل مرحمت
لاس دظالم ئې له گر یوانه کا لنډ — وچ سی د ظلم د گنډ و خیر د نیډ
ستا شریعت سی ټینگ په منځ د پښتون — ورک سی بیداداو کم سی رنځ د پښتون
دامی دیء سوال ولاړ و درته یمه — محتاج دی تش و لېز نظر ته یمه
د قوم حال کړم درته عرض په ادب — ته یې بادار د کل عجم او عرب
بیله تا نلری پښتون خوا له گر — ته یې ملهم د خوږو زړو د پرهر
وژغوره زموږ نام وناموس له بیداد — کړو بې ناموسو ظالمانو برباد
سر که را بورته زموږ حال وگوره — د ظالم ظلم بد احوال وگوره
نه ئې له تا شرم وحیا سته نبی — نه شرم کاندی له عیسی، اومنی

عرض می دحال وکا ، وتاته پیشوا
بل ځوك مونسته خوا له گر په دنیا»

د میرویس خوب لیدل : همداشان ریدی خان په محمودنامه کی راوړی چه

میرویس نیکه تر پوره ته مناجات وروسته په همهغه شپه خوب ولید چه حضرت صدیق (رض) او حضرت عمر فاروق (رض) میرویس ته داسی وایی:

«وی ای سپین زیری نور څه غم مکوه — قوم دی خلاص سو کورت ماتم مکوه
ولاړ سه خپل قوم ته دازیری کړه ژر — چه د ظالم سو کم نقصان او ضرر
پښتون به خدای کا له ظالمه آزاد — نه به سی ننگه او ناموس ئې برباد
خدای به داقوم کا په رحم وډان — قوم به ئې وینه مجاهد پر جهان
تل به دخدای په بندگی کی وی لوړ — ځوك به ئې نکا سر په تېټه ورځوړ

کلمه د خدای به وی جاری په افواه   ور کوی نوی به په دې لاره کې ساه

خوځي طره وی د اسلام په بګړی   ندبه‌سی ورك نوم د دې قوم له نړی»

دقت: ګران استو نکی پوهیږی چه په وروسته واقعاتو کښې چه میرویس قندهار ته ولاړ شي د دې خوب نقل کول یا او رول په هغه عصر کې د پښتانه ملت په روح کې څه شور پیدا کوی؟

ځکه چه داسې روایات که څه هم حقیقت ونلري د یوه داسې مسلمان ملت په روح کې لکه د پښتانه ملت چه دی، سربېره پر ملی احساساتو یو مذهبی او روحانی تحریك او شور هم پیدا کړی. نو هر کله چه مذهبی او ملی احساسات سره یو ځای شول نو ر نو د داسې ملت د خوځولو او په شور راوستلو په مخ کښې هیڅ بل مانع نشی دریدلای او هر اقدام چه وکړی د دې دوو قوو په اثر حتماً یا محو کیږی او یا کامیابیږی.

هغه سوال چه میرویس د حجاز علماو ته وړاندی کړل:

وروسته تر هغه چه ئې د مدینې علماو ته هم تحفې ور کړې بېرته مکې ته راغی او «د افغان او پارس جګړه» د کتاب لیکونکی لیکی چه میرویس په حجاز کې د هغه ځای خورا لویو لویو مشهورو ملایانو ته دعوت ورکړ او هغوی ته ئې پټ د خپل زړه رازو وایه او د دوی څخه ئې تحریری ځوابونه وغوښتل او ور ته ئې وویل:

«..موږ د دوو مملکتو ترمنځ واقع شوی یو چه یو د هند امپراطوری ده او بل د فارس مملکت دی موږ د محمد (ص) په دین یو، او پر څو قبیلو سره ویشلی شوی یو.

لیکن څه مده د مخه زموږ مملکت ته رافضی او شیعه ګان راغلی دی او د دوی د لاسه د یر غیر قابل او نه زغمیدونکی ظلمونه وینو او س ئې د ګرګین په نامه یو رافضی بیګلر ګیٔ چه ډیر ظالم دی زموږ پرسر درولی دی چه خلاف د قانون او عدالت څخه پر موږ او زموږ پر کورنیو ظلمونه کوی.

او په داسې حال کې اې بزرګو او لويو علماوو! آيا موږ حق نلرو چه دخپل دين اوناموس دپاره توري له تيکو را وباسو؟

که موږ ددوی پمقابل کې دخدای درضا دپاره دجنګ اعلان وکړو اودوی مات کړو آيا ددوی مالونه موږته ځنګه دی؟» (۱)

دهر سوال په مقابل کې ئې مثبت او کافي ځواب ورکوند ـ مګر ميلسيون دسوالو شکل بلډول بيانوی او ليکي چه داسې وه:

«۱: آيا دهغو مسلمانانو دپاره چه پخپلو ديني کاروکې آزاد نه وی دتوري پزور ځان آزادول روادی؟

۲: که ديوه ملت مشران ناچاره شي ديوه بې‌دين پاچا سره بيعت وکړی او هغه پاچا د بيعت دلمړني شرطو مراعات ونکړی آيا هغه ملت کولای شي خپل بيعت فسخ کړی؟»

ددي دواړو پوښتنو پځواب کې ئې د «بلاشك» کلمه ورکړه (۲) خو سرجان مالکم فقط دو مره ليکي چه: «... درمکه‌فتاوی ازعلمای اهل‌سنت گرفت که محاربه باشيعه وقلع وقمع اينطايفه موافق قانون شرع شريف ومطابق احکام ملت حنيف است» (۳)

پههر صورت کهوخت چه ميرويس بيرته اصفهان ته راګرزېده دفارس د حکومت پرخلاف ئې دېری مهمی فتواوی دحجاز دعلماوو او روحاني طبقو څخه پلاس کې وي اوبيرته راوګرزېد.

---

(۱) دافغان او فارس جګړه
(۲) تاريخ افغانستان ـ دميلسيون ـ دمنشي احمدجان پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ
(۳) تاريخ ايران ـ دسرجان مالکم ۱۹۷ مخ

دمیرویس بیرته را گرزېده : میرویس اصفهان ته را وگرزېده ـ دمکې

څخه ئې خپل له ځانه سره ډېر خوشبویه شیان اوعنبر راوړه اوهغو کسانو ته ئې وړاندی کړه چه دنفوذ اواعتبار خاوندان وه اود هغوسره ئې ملاقاتونه هم وکړه، دهغو په زړو کی ئې کامل نفوذ وموند . او ټولو دی ېا چاته مقرب کړ ـ دده دور اندیشي اوعقل ئې وستایه اود سلطنتي چارو کی ئې لاره ور کړه(۱) مگرمیلیسون لیکي چه میرویس کښه هم له وزیرانو سره تنگ اوراتنگ درلود ، خو په ښکاره ئې په ملکي معاملو کی مداخله نکوله (۲) اوښائي دادي دپاره و، چه داصفهان دربار پرده پدگما نه شي ـ په دي وخت کی کښه هم میرویس خان ته دا شوق پیدا شوی و ، چه قندهار ته ولاړشي او هغه نقشه چه له خپله ځانه سره ئې طرح کړي وه عملي کړی مگرپه دي ملي مرام کی ئې تلوار روا نه باله اوله ځانه سره ئې فیصله و کړه چه څه مده لانورهم په اصفهان کی پاته شي .

یو تصادف : په دي وخت کی چه میرویس خان له مکې څخه اصفهان ته را

گرزېده داسی یو عجیب تصادف واقع شو چه دمیرویس دپلان دعملي کولو دپاره ئې زمینه خورا ښه مستعده کړه او میرویس ته ئې ډېرښه فرصت پلاس ور کړ چه خپل کاروله پاخه کړی اوخپلي نظریي عملي کړی .

واقعه داوه : چه په دي وختو کی « شماخي » ته یوسفیر را ور سېد چه دروس دامپراتور «پتر کبیر» له خوا داصفهان دربار ته راتلی ـ داسړی «اسرائیلاري» نومېده (۳) اویو سړی و ، چه په اصل ارمني دفارس د « قاپانلوی » و . داسړی وروسته تر هغه چه په فرانسه ایتالیا او آلمان کی دڅو خرڅونکی پنامه په سیاحت

---

(۱) دافغان اوپارس جگړه . (۲) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) Israëlorii

مشغول و ، دلمړی «لئوپولد» د آلمان دامپراطور په عسکرو کی داخل شو ، اوورو.
وروئې په هم هغو عسکرو کی یو جزئی منصب پیدا کړ او څنګه چه یو دسیسه کار سړی و ،
« داتریش » دوزیرانو په دربار کی ئې هم پښه خلاصه شوه او څنګه چه دشرق
اکثری ژبی ئې زده وې نو مامورشو چه اسلامبول ته ولاړشی او هلته څارو کړی
چه ایا عثمانی دولت دهغی روغی دمنلو دپاره آماده او حاضر دی چه اطریش او
دهغه متحدینو (آلمان او لهستان او ونیز) ئې پیشنهاد کاوه ؟

او داهغه روغه ده چه په (۱۱۱ ه) کال ئې تړون وشو .

وروسته تر هغه اسرائیل اری د روس دقیصر خدمت ته راغی ، او دهغه په عسکرو
کی ئې منصب وموند (۱) خو بیا چه ئې د روس دولت ته په عثمانی مملکت کی ښه
خدمتونه و کړه نو ئې دهغو خدمتو په عوض کی دپتر کبیر څخه خواهش و کړ
چه دی دسفیر په عنوان دپارس دربار ته واستوی ، امپراطور بر څېره پردې چه
دده دا خواهش و مانه امرئې و کړ چه هر څومره مال التجاره چه دی او دده
ملګری له ځانه سره وړی د ګمرکی محصول څخه دې معاف وی (۲) دا امر ددې
باعث شو چه خورا ډېر ارامنه پرده بالدی دخپلی تجارتی ګټی دپاره راغ ندشی .
هغه و ، چه اسرائیل اری دروس دامپراطور له خوا د اصفهان دربار ته معرفی شو ،
اسرائیل اری تر هغه د مخه چه اصفهان ته ولاړ شی «وینه» ته ولاړ او د تېرو
خدمتو له امله ئې داتریش دامپراطور څخه دسلطان حسین پنامه یو ه سپارښتنامه
واخیستله او له هغه ځایه بیاد پاپ دربار «روم» ته ولاړ او پاپ هم د پارس
دپاچا پنامه یو خط ور کړ (۳) تر دې ټولو سپارښتنامو وروسته د ډېرو ارمنیانو
او روسیانو سره «شماخې» ته وارد شو او دپارس سرحد ته را ورسید .

---

(۱) کاوه (مجله) دوهم کال د ۱۲ شماری ضمیمه ۸۷ مخ (۲) تاریخ ایران سرجان ملکم ۱۹۷ مخ
(۳)

دپارس وزیرانو چه ددې سفیر دراتګ خبر واروید، نو یوسړی ئې ورواستاوه چه ددې سفیر هویت او احوال ځانته ښکاره کړي او دوی خبر کړي چه دا سفیر څوک دی ؟ او د کم ځای دی ؟ او ملیت ئې څه دی ؟

ددوی سړی چه بیرته راغئ دوی ته ئې وویل چه دا سفیر په ملیت ارمنی دی؛ کم وخت چه دوی دا خبره واروېده ډېر مشوش شول، خصوصاً چه دې سفیر و یلی وه چه د ارمنیانو شهزاده دی . ځکه چه دوی نه غوښته چه یو ارمني سړی د سفارت په لقب (هغه هم د روس د سفارت بنامه) د اصفهان دربار ته راشي ، له دې کبله ئې نو د فرانسه د سفیر «میشل» نامی سره چه د فرانسه د څورلسم لوئی له خوا د تجارتي چارو دپاره په اصفهان کې و ، مشوره و کړه او له هغه څخه ئې وغوښتل چه د دې سفیر ملیت او نژاد ښه ورته ښکاره کړي او دوی ته دا معلومه کړي چه د روس امپراطور ته په څه نسبت معرفي شوی دی او څه قرابت ورسره لري ؟

د فرانسه سفیر چه هم دا سرائیل اری په را تګ خوښ نه و (ځکه چه دې سفیر دهغه لئو پولو اعتماد نامه په لاس کې اول ه چه د فرانسویانو سره په جنګ اخته و او هم ئې اروېدلي وه چه اسرائیل اری خیال لري دا سې اسباب راغونډ کړي چه کاتولیکي کشیشان له پارس څخه و شړل شي (۱)

نووې ویل : « . . . حقیقتاً دا سفیر نژاداً ارمنی دی – چه ترد ې د مخه ئې په فرانسوی عسکرو کې کار کاوه او د فرانسوی عسکرو د باره ئې کافي درستو له بیا دیوه عسکر پنامه په خدمت کې داخل شو ، دخو وظیفو تر اجرا و روسته یو کښته منصب ور کړه شو – څو واره هم جرمني ته ولاړ او د لئو پولډ خصوصي ترجمان و ، بیا په روسي خدمت کې شامل شو او د سروانی په عهده مقرر شو او د جرمني شهزاده دی د روس «تزار» ته معرفي کړ- دا دی چه اوس د اصفهان دربار ته دیو

---

(۱) کابل مجله ۳ کال د ۱۲ شمارې ضمیمه ۷۲ مخ

سفیر په حیث را استولی‌شوی دی » (۱)

او دفرانسه سفیر به دخپلو خبرو په‌پای کښی داویل‌چه «داسرائیل اری طالع هم ده په نامه کښی پښه‌ده که‌ده دنامه توری وروسته وړاندی شی داسی جمله ځینی جوړیږی چه په‌فرانسوی‌ئې داسی‌معنی کیږی «دی پاچا کیږی » (۲) کم‌بل شی‌چ‌ ددربار دارا کینو وحشت‌ئې ډیراوه دقره‌باغ دکلی دیوسری Aghwanitsch نامی پیشګوئی وه چه خلکو ته‌ئې داسی ویل :

«داسفیر دار منی پاچهانو څخه دی چه‌زموږ په کتابو کی‌ئې دمخه هم ذکر راغلی‌دی چه‌یووخت به‌پارس ته‌راشی او دداځای به‌دده‌تر تصرف لاندی شی‌او دا سری‌خودار منیانو حکومت پخوانی عظمت‌ته ونه‌ر سوی پرځای به نسکښیږی» هغه‌وخت چه‌دی شماخی‌ته راورسیدی‌ږی سوه‌ارمنی کسان ورسره وه‌چه دلته سل نور کسان‌هم‌ورسره‌شوه اوویل‌ئې «زه‌دپخوانیوارمنی‌شاهانو خلف‌یم!» داپیروپاګنډ ډیرزر خپورشو، اولکه‌څنګه‌چه‌دوی په پخوانیو کتابو کښی لیدل‌شوی‌وه. دوی ویل :« پرېږده‌ - چه‌دی‌زموږ پاچاشی،دی‌خپل مملکت‌ته راغلی‌دی اوبایده چه حتماً زموږ له‌خوا تقویه شی »

دفرانسه سفیر چه داپیرو پاګنډ واوریدو پاچاته ئې‌وویل :« دد نیاار منیان دا سری‌هغه پاچا بولی چه‌دهغه‌باره کښی‌ددوی کتاب پیشګوئی کړی‌ده !» او په خپلو خبرو کښی‌ئې ډیره‌مبالغه وکړه اووی‌ویل چه هرڅو زر کیږی بایدددی بلاخو له پټه کړه شی - باچا ډیر په‌چورت کښی‌واو بیا اودستی ئې‌اعتماد الدوله راوغوښت مشوره‌ئې ځینی وغوښتله چه‌ددی سفیر به راتګ کښی‌څه وائی؟

اعتمادالدوله ویل : اجازه ورکړی‌چه راسی !»

---

(۱) دافغان او پارس جګړه ·

(۲) Israelorii=Iiseraroii(roy)

دمیرویس استفاده له موقع څخه: موږ تر او سه چه دمیر ویس نیکه حالات

لوستی دی، میرویس موږ ډیر یو ډیپلومات او سیاسی هوښیار سړی مومولی دی نو ځکه دي تصادف میرویس ته ښه موقع پلاس ور کړه چه دار امنه او گرجیانو په باب کښې او ددوی سره دگر گین ده مناسبت په شاو خوا کښې هر څه چه وغواړی هغه وایی ـ ځکه چه دده وینا ظاهری رنګ هم درلود ـ کهٔ ئې وبلای چه ارمنیان او گرجستان غواړی چه آزاد اوسی او گر گین خان ددې کار لمړی محرك دی شاید حقیقت به هم بالله کېږده ـ خصوصاً هغه وخت چه د کابینې داعضاو په نظر داغوته نه خلاصېږ ونکې ښکاره شوه او میرویس ئې دمشورې دباره مجلس ته راوغوښت (۱) ښه زمینهٔ مساعده وه چه باید میرویس له خپلی وینا او تلقیناتو څخه کوم کار چه زړه ئې غوښت اخیست .

چه مجلس ته حاضر شو دواړو پارتیو ده ته رجوع وکړه او ورته وې ویل :ـ کمه نظریه ښه ده؟ «دسفیر پرېښودل او که ئې گرفتارول؟» ځکه چه یوه پارتیه د دې نظریې پرخواوه چه سفیر دی گرفتار شی او بله ددې نظریې مخالفه وه ، خوك لا هم بې طرفه ناست وه ـ بیائې نو دمیرویس څخه داسې خواهش وکړ :ـ

« ... موږ ستا خدای در کړی رایې او ستا سلیم عقل ته ضرورت لرو ـ ته څه وایې؟»

میرویس واردواره ددوی دلوړو ستاینو او احترام شکریه او خپله خاکساری په څو کلمو کښې خلاصه کړه او بیائې داسې وویل :ـ

«زما په عقیده ددې سړی راتګ سیاسی رنګ لری ـ چه دې خاوری ته راداخل شی ستاسی دقوې تر شعاع لاندی کېږی ـ نو ددې قدرت او واك به پیدا نه کړی شی چه کومه فتنه او شخړه جوړه کړی ـ که تاسی د کمی شخړی انتظار له ده څخه لریء، نو یږي ئې ز دیء چه اقدام وکړی ـ بیا تاسی کولای شیء

(۱) دافغان او پارس جګړه په انګلیسی ، افغان تاریخی په ترکی ژبه

چه دی محبس ته وسپاری او په یوه جام ئې کار تمام کړی او که ده کوم داسې اقدام ونکړ ترڅه مدې وروسته چه وخت ئې پوره شو بیرته ئې «زار» ته ور واستوی په دې صورت کښې به ده په حق کښې لوی توهین شوی وی او خورا به سپک شی ځکه چه دی ئې دیاغیانو دپاخولو او ده غو د مجلس داور بلولو دپاره دې ځایته را استولی و ، او نا کام ولاړ — . له دې څخه هم باید و بېربړی که دا سفیر ساتلی په دربار کښې قبول نشی احتمال لری چه د گرگین دوروره په شان خپل ځان روسی قونسلگری ته ورسوی او د ار منیانو د سر کښی او طغیان باعث شی — هغه وخت نو لا زمېږی چه د گرگین د هنگامې په شان یوه بله هنگامه توده شی او د ډیرو خلکو وینی به توی شی او تر حد زیاتی پیسې به ولگولی شی . . . په هر صورت کوم شی چه په دې وخت کښې مهم او ضروری ښکاری دادی چه تر هر څه د مخه باید خپلو سرحدا تو ته توجه وکړی — وگوری : له یوې خواه گرجی شهزادگانو د روس له قیصر څخه د مرستې او ساتنی غوښتنه کړې ده او نظر علیخان د گرگین دا کا زوی او د گرجستان والی ئې روسی دربارته استولی دی (۱) او له بلی خواهم پوهېږی چه گرگین د ارمنی ټبر څخه دی ، څه لیری نه ده چه د روسیانو سره علاقه پیدا کړی — هو ، گرگین فرصت او وخت لټوی چه سر کښی وکړی (لکه د مخه چه ئې هم په نا کامی سره اقدام ختم شو) او هغوی به د خپلی مرستې دپاره راوغواړی او له خپلو گاونډیانو څخه به استفاده وکړی او یا خپل حکومت د هغه پاچا ته تسلیم کړی او د هغه سره قول او تړون وکړی چه د ده سره مرسته وکړی او داهم څه لیری نه ښکاری چه پخپله له پښتنو څخه استفاده وکړی هغوی پخپله پارټی او حزب کښې داخل کړی . ځکه زه هلته حاضر وم او دده کارونه می لیدل —

---

(۱) کاوه مجله ۲ کال ۱۲ شماري ضمیمه ۸۹ مخ .

گرگین له‌ماخخه کوم مخالفت ونه‌لید- اوده ماظلم کړی و، مگر زما وجودئې هلته نه غوښت اوزه ئې له هغه ځایه لیری کړم‌خودی پخپل مقصدښه کنا میابه‌شی که زه هلته وای او (خدای دی‌نه‌کوی) که‌واقعه دپښتنوپه‌منځ کښې پیښه شوې وای په‌خورا آسانۍ سره ماکولای شوای چه هغه اور مړ کړم په هر صورت که داسفیر ومنل شی نود راتلونکی خطر دپاره باید کم از کم دور اندیشه اوسئی او دده په کار او کړو اوعمل پسی ډیرمواظب اوښا رووسئی ... » (۱)

میرویس په آخر کښې‌داهم وویل چه : « ... حقیقتاً ډیر نازك وخت دی که پتر کبیر دروغی‌اودوستۍ له لاری غوښتلای چه یو سفیررا واستوی دا اومنی سری به ئې نه رااستاوه په تیره بیاداسی‌سړی‌چه دارمنیانودشهزادگۍ دعوه هم کوی ځکه نودپارس حکومت ته داضروروده چه تول گرجیان اوارامنه‌تر نظارت لاندی ونیسی ځکه چه ډیرمده نکیږی چه گرجیان دگرگین‌ترمشر توب لاندی بغاوت کړی و، او اوس چه هم‌د گرگین دا کازوی دزار روس په دربار کښې‌لوړ مقام لری آیاددې‌سفیرراتگ به‌دگرجیانواوارمنیانوپه روحیاتو کښې‌خصوصاًد گرگین په روح کښې څه تأثیر پیدا کړی ؟ » (۲)

دمیرویس داوینا چه « دافغان اوپارس جگړی » د لیکو نکی په عقیده یود هغو جامعووینا وڅخه وه چه‌دیوه هوښیار اومقتدر سیاسی سړی څخه چه د لوړ عقل خاوندوی انتظار کیږده - او وئې کولای شوه چه د گرگین په نسبت دپاچاپه مغزوکښې راز راز افکار پیدا کړی - نوپاچا فکروکړ : څه وکړی ؟

که گرگین معزوله کړی محتمل چه دده حکم به و نه منی اودهغه پاچانه به ځان تسلیم کړی - اوکه ئې معزوله نکړی هغه تشویش‌چه دده له وجوده ورته پیداشوی و، دده زړه ئې برآرامه نه پریښود اوتحمل ئې نشو کولای .

---

(۱) دافغان اوپارس جگړه مخ (۲) تاریخ افغانستان - میلیسون - پښتوترجمه ۲۰۴مخ

نوځه ئې وکړه ؟ وروسته تر هغه چه د اسرائيل ارې ئې په ډېر مجلل ډول پذيرائي وکړه او اصفهان ته راغئ ، دګرګين دپاره ئې داسې چاره و سنجوله چه هم معزوله نشي اوهم له اقتداره ولو ېږي چاره داوه چه ميرويس ئې بيرته دقندهار و کلانترۍ (رياست بلديه) په منصب مقرر کړچه هلته د ګرګين د حالاتو مراقبت وکړي او که ئې موقع پيدا کړه دده ځای هم ونيسي (۱) نوداوې هغه ميرويس چه ديوسياسي بندي په حيث تحت الحفظ اصفهان ته ليږلی شوی و» اوس دحکمران په حيث وطن ته راځي ـ بنائي چه ګرانو لوستونکو به د هغې پوښتنې ځواب چه ځومخه دمخه مو کړېوه (چه ديوه پښتانه ميړه فکربه دېوې کابينې په مقابل کښې څه وکړي ؟) خود پخوده پيدا کړی وی .

خير يه راتلونکو پېښو کښې به څو نورې نکتې هم ولولې چه دملي زعيم ديپلوماسي افکار لا ښه ځينې څرګند ېږي .

❀ ❀ ❀

د ميرويس راتګ قندهار ته : په دې ترتيب ميرويس د ملي پروګرام د عملي کولو دپاره دډېرو آرزوګانو سره په خوراشوق خپل ګران وطن ته رهي شو او درارهي کېدو په وخت کښې ئې څو مکتوبونه د ګرګين پنامه له ځانه سره را اخيستي وه چه په هغو کښې پر ګرګين باندې تاکيد اوسپارښت شوی و ، چه د ميرويس بې مشورې به کار نکوی او دده ته به بيرته هغه پخوانی منصب وسپاری اوډېر احترام به ئې کوی ، دده عزت اوشرافت به محترم ګڼي حتی اعتماد الدولته ميرويس ته په خصوصي توګه ويلي وه چه د ګرګين په کړه او وضعيت پسې دې څار ووی او يومهر شوی سند ئې هم ورکړچه کوم وخت که ضرورت پيښ شی له هغه څخه کار واخلي ـ ديوان بېګ هم څو مکتوبونه ور کړه او په هغه کښې ئې وليکل چه : « ميرويس يوله هغو هوښيارانو خلکو څخه دی چه دپاچا سره ئې ډېر کومکونه کړی دی »

---

(۱) تاريخ افغانستان دميليسون اثر دمنشی احمد جان ترجمه ۲۰۵مخ .

میرویس چه دا مکتوبونه واخیستل نور ئې نو ځنډ روانه باله دستي وقندهار خواته راوخوځېد اوپه لاره کښې ئې په کاروانسرایو اونظامی کلاو کښې په ډېر تجلیل او احترام دېوې تشریفاتی عسکری ټولګۍ اودېوې دستې موز یك له خوا ښه راغلی کېد له ـ هر پښتون دده په راتګ خوښی کوله او دده د کارو آرزو منده‌و (۱) څو چه قندهارته را ورسید .

د میرویس رسېدل قندهارته : د میرویس په قندهار کښې په ډېری ګرمجوشی اوحرارت استقبال وشو ، اوټولوا هالیو په ورین تندی اوخوشالوزړوده‌ته «ستړي‌مشي» وویله ؛ ګرګین که څه هم په ښکاره دده په پذیرائي کي داهالیوسره ګډون و کړ اودمیرویس احترام ئې پر ځا ی کړ ، مګرپه زړه کښې له غضبه او کینې څخه سره خوړل کېده او دانتقام لارئې پلټله ، خصوصاً له هغه‌وخته‌څخه چه (داصفهان ددربار تهدید نامې اوسپارښتنامې ئې ولوستلې .)

په دې وخت کښې میرویس د ګرګین څخه اجازه واخیستله‌خپل کوراوخپلې علاقې ته ولاړ ؛ هلته اکثر خوانین اومشران اودده ملګری دده دملاقات دپاره راغلل اوهم‌دلی دلی خلك دحج د مبار کۍ دپاره ده ته راتلل او ټول پښتانه منتظره وه چه دی څه کوی ؟ اوڅه وایی ؟ غوښته ئې چه‌پوه‌شي : میرویس د قوم دنجات اوآزادولو په باب کښې دوی ته څه زیری راوړی دی ؟

ګرګین‌ددې ملاقاتو اوتګ راتګ څخه‌بې‌خبره نه و ، مګر دانتقام اخیستلو دپاره ئې غوښته چه یوه پلمه پیدا کړی اوداسی کارو کړی چه میرویس دقوم اواولس‌په‌نظر کښې‌سپك اوذلیل‌ښکاره کړی ـ یوه پلمه ئې پیدا کړه هغه داوه :

میرویس یوه لور درلوده چه خورا ډېره ښکلې وه ، چه دسر جان مالکم په اصطلاح ددې دحسن اوښکلیتوب آوازه دخلکو په خولو کښې خپره شوې وه (۲)

---

(۱) د افغان اوپارس جګړه مخ (۲) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۸ مخ

گرگین میرویس ته حال واستاوه چه دغه لور ده د زوی د ازواج دپاره (١)
د گرگین کور ته ور واستوی څنگه چه داپیغام دتحکم په توگه، نو میر و یس ته
غوندی اندیښنه پیدا شوه ـ ځکه چه له یوې خوا دلور استول ده له پښتنی غیرت
سره مخالف وه او بر سیره پر هغه ئې ده قدر دقوم او اولس په نظر کی سپک او
اوله بلی خوا په داسی وخت کښې چه میرویس لا تراوسه پښتانه دخپلی عقیدې او
عملیاتو څخه پوره نه وه خبر کړی ددې حاکمانه امر ردول ده هغه طرح کړې نقشه
ورو رانوله ـ نوئی څه وکړه ؟

دقوم مشران او غټان ئې راغونډ کړه او ملی جرگه ئی جوړه کړه، چه دا خبره
ورته و کړی او د ملی قانون په قرار تر مشورې وروسته یوه فیصله و کړی .

ځکه چه په پښتنو کښې دا دستور دی چه د ملی کار و دپاره مشوری مجلسونه
جوړوی کڅه هم معامله د پیره وړه وی په انفرادی توگه ئې بیله ملی مشورې نه
فیصله کوی او نه ددوی په عقیده فیصله کېدلای شی. دا مجلسونه د پښتنو په اصطلاح
«جرگه» بولی دا جرگې چه څنگه فیصله و کړی هر پښتون ئې عملی کول پر ځان
لازم بلکه ملی فرض گڼی ـ دادی چه د پښتنو ملی زعیم هم له دې دستور څخه کار
واخست او دقوم مشران ئې راوبلل .

❀ ❀ ❀

لمړی ملی جرگه : میرویس د هغه ترهغه چه گرگین ته منفی یا مثبت ځواب

ور کړی داولس مشران ئې په کوکران کښې (چه د قندهار په شپیږ کروهی کښې
دغرب خواته واقع او دمیرویس مدفن دی) دمشوری دپاره را وبلل ـ لمړی ئې
د گرگین ددې غوښتنی په شاو خوا کښې خبری شروع کړې ، پښتانه چه طبعاً
پرننگ او ناموس مینان دی لوی او واړه وایی «دنیا تر سر جار سر تر ناموس!» نو طبیعی

(١) تتمة البیان دسید جمال الدین افغانی پارسی ترجمه ٧٧ مخ .

دەچە ددې خبرې دارو ېدو څخه روحاً متأثره شول، دغیرت و ینې ئې په جوش راغلې او میرویس ئې دلور لەاستولو څخه سخت منع کړ او مقاومت ته ئې تشویق او ترغیب کړ او پښتنې قسم ئې یاد کړ چەدده پەمرسته کښې ترسر او مال تېر شي؛ میرویس چه دوی دځان پەشان متأثرولیدل پەزړه کښې دېر ډېر خوښ شو، مګر پەظاهرەئې دوی ته دصبر توصیه وکړه او وې ویل :«بهتره دەچه بلا پەخوب کښې مره کړو! مګر تاسی ته لازمەده چه پر خپلو خبرو ټینګ سيء خپل رازپټ وساتيء او پرما اعتماد ولريء- یقین وکړی چه لەدښمنانو څخەبەسخت انتقام واخلم» (١)

پەدې وخت کښې ملي قائد درحمان بابا دیوان راواخیست او دفال پەتوګەئې خلاص کړ وې ویل :«راسيءچه عبدالرحمان باباقدس سره هم وپوښتو، چه دده دیوان ئې خلاص کړ، هسې شعرونه و:

زەمکتوب غوندې په پټه خولەګویایم   خاموشي زما تېرې کـا ترغوغـا زما

ګښت دعشق پەتوددزمکه امـان چرې   سمندر بويەچه زیست کـاپەصحرا زما

چەدغه بیتونه ئې ولوستل هغه مغفور حاجي، وویل :«چه دظالمانو کـار تمام دي، اماوس دستي خاموشي بهترەده، تولە بەيه پټه خوله داکو ښښ کړو، چه ظالمان ورکسي چەمناسب وقت راسي، نوبەزه پرتاسي زغ وکړم، هغەوخت باید ټول تیاریو او ظالمان له وطنه وباسو.» (٢)

دجرګې خبرې اترې ترماښامه جاري وې، خوپه آخر کښې ئې داسي فیصله وکړه چه:«قطعاً دمیرویس خان دې نەلوراستوله کېږي- مګر دې دپارەچه ګرګین غافل وساتو او پەحال خبر نسي، بلەنجلۍ دې دمیرویس دلورپەعوض واستوله شي څوچه دګرګین دهلاکولو دپاره فرصت پیدا کړو ...»

تردې فیصلې وروسته ئې بیا ټولو په قران، توره، ډوډۍ او ما لګه قسم وکړه او دخپل قول پروفائې بیاټینګ تړون وکړ او وې ویل: «هرڅوك چه لەخپلې خبرې

(١) تاریخ ایران سرجان مالکم ١٩٨مخ (٢) پټه خزانه ٩٥ ـ ٩٦مخونه.

واوڼدی «زن‌طلاق» بهوی ـ دپښتنو په‌عقیدة داقسم‌اشدترین دقسمودی چه میرویس ته‌ئې دهغه په یادولو داد ورکړ .

ترهغه وروسته میرویس یوه‌بله نجلۍ چه دده پکور کښې روز لې شوې وه دخپلې لورپنامه دګرګین سرای‌ته واستوله (١) اوهغې نجلۍ وو یل : «زه دمیرویس لوریم !» په‌دې تو که دګرګین هغه‌پلمه چه‌دا نتقام اخیستلو دپاره ئې جوړوله بې‌اثره‌پاته‌شوه اوهم ګرګین وغولېده چه‌میرویس نونورخه په‌زړه کښې نلری اوروغه غواړی اوبیادده دمظالمو دپاره زمینه‌مساعده ده.څکه‌ئې‌نو ترخپله وسه‌پوری دمیرویس زړه‌ساته اوپه هرکار کښې به‌ئې دده‌درایې مراعات کاوه ملي زعیم میرویس خان هم دازیاربرست چه‌داسې ښکاره کړی چه‌د ګرګین ټول‌مظالم او صدمې ئې‌چه‌دده قوم‌ته رسولې دې‌هېرې‌شوی دی‌اود خپلوی اظهار ئې‌داسې حدته ورسوله‌چه ګرګین پرده‌باندی کامل اعتماد پیدا کړ . څوچه‌یوه میاشت وروسته ئې دګرګین دورکولو دپاره دوهمه‌جرګه جوړه کړه

❀ ❀ ❀

دوهمه ملي‌جرګه : یوه‌میاشت وروسته چه‌د ګرګین دظلم اور بیا په زور کښې‌شو اولمبې‌ئې‌هرلورته‌خپرې شوې د پښتنو مشران په تنګ شول بیا بر میرویس راغونډ شول‌او د ګرګین دظلم څخه‌ئې استغاثه وکړه ـ اوبیادپښتنو یوه ملي جرګه جوړه‌شوه، مګر داپلا د کوکران په کلي کښې نه‌وه، بلکه په«مانجه» کښې جوړه‌شوه چه‌دقندهار شمالي شرق‌ته تخمیناً دشلومیلو په فاصله د کابل پر لاررواقع دی‌اوپه ښارصفا پوری نښتې‌دی، اوغالباً داځای د میر ویس خان د ښځې یعنې دجعفرخان‌سدوزی‌د لورو، څکه‌چه داحدودبه هغه‌وخت کښې دسدوزوه.(٢)

---

(١) تاریخ افغانستان دمیلیسون ٢٠٦مخ ـ دسید جمال‌الدین افغاني دتتمة البیان ترجمه٧٧مخ سرجان مالکم ١٩٨ مخ.

(٢) تاریخ سلطاني ٧١مخ پټه خزانه ٩٦٠.

داجرگه هغه‌وروستنۍ جرگه‌وه چه‌دقوم د آزادۍ وثیقه ئې مهروله، اوځنگه‌چه ریدی خان په محمود نامه کښې راوړی په‌دې جرگه کښې لاندی مشران او خوانین راغونډ شوی وه ۱) :

۱: سیدال‌خان ناصر، چه وروسته دهو تکړ ددورې یومهم لوړور او معروف جنرال او سپه سالاررو ـ دده مفصل شرح حال به‌وروسته راشی .

۲ : بابوجان بابی ـ چه‌دده شرح حال به‌هم برخپل ځای پوره ذکر شی .

۳ : بهادرخان ـ چه‌وروسته به‌ئې شرح حال ولولی .

٤: میاجی ـ دده أصل نوم ملا پیرمحمد میاجی دی چه مفصل حالات به‌ئې په راتلونکو صفحو کښې ولولیء .

٥: یوسف‌خان ـ دهوتکو لهغښتلوخانانو څخه‌دی چه‌په سیوری کښې اوسیده مگر متأسفانه بې‌له‌دې کتابه په‌بل مأخذ کښې ئې ذکر نه‌دی راغلی .

٦: عزیزخان نورزی ـ چه ریدی خان ئې د «دلارام» دپهلوان پنامه یادوی نور ذکرئې نسته ښایی چه‌دفراه دنورزو مشر وی .

۷: گل‌خان‌بابر ـ ددې مشر ذکر هم په بل کتاب کښې په ستر گه نشو .

۸: نورخان بریڅ ـ داسړی دبریڅو لهخانانو څخه‌و، اومحتمل چه‌دښوراوك اویا پښتنی بلوچستان و، په‌نورو کتابو کښې دده نوم ونه لید شو .

۹ : نصرو خان الکوزی ـ دالکوزی قوم له غټانو څخه و ، چه په جلدك کښې اوسیده .

۱۰ : یحیی‌خان ـ دملی قائد میرو یس خان ورور دی .

۱۱ : محمدخان ـ دمیرویس وراره چه‌په‌وروسته وقایعو کښې دحاجی انگو پنامه ډیر مشهور شوی‌دی اوشرح‌حال به‌ئې وروسته درته‌راشی .

---

(۱) پته خزانه ١٤٥ـ ١٤٧مخونه .

۱۰۲ : یونس‌خان کاکړ - ښایي چه دارغسان یا ژوب له‌خوانیو څخه وي .
په محمود نامه کښې همدا پورته اشخاص ذکر شوي دي ، مګر دنورو مؤرخینو له‌لیکنو څخه څرګندېږي چه علاوه پردغو اشخاصو نوردبلو څو دقوم مشران او ملکان هم‌دې ملي جرګې‌ته را بلل شوي وه . (۱)

دې جرګې‌بیا په‌قرآن ګوتې پورې کړې اود وفادارۍ لوړه‌ئې وکړه ، بیا نو میرویس داعتمادالدوله کاغذدوی‌ته وروښود او ورته وې‌ویل: «چه د پارس حکومت هم دګرګین څخه خوښ نه‌دی اوماته اجازه را کړه شوې ده چه ګرګین له‌منځه ورك کړم اوپښتانه دده له‌ظلمه وژغورم‌مګر دایه‌هغه‌صورت کښې‌امکان لری چه‌تاسی ټول‌په‌یوه زړه‌اویوه اراده اویوه‌ژبه زماسره‌ملګري‌شيء» ټولو دده دامرو داطاعت قول‌ورسره وکړ اوده‌ته‌ئې دخپلې‌ملګرۍ پوره اطمینان ورکړ.

تردې وروسته نومیرویس خپل‌هغه‌پلان‌چه‌ده دخپله‌ځانه سره سنجولی‌و، دوی‌ته ووایه، هغوی‌هم ټولودده عاقلانه‌اومدبرانه پلان‌ومانه اوخوښ‌ئې کړه دجرګې له‌خوا یوه خان‌ته امروشو چه ګرګین‌ته دی‌مالیه نه‌ورکوي او خپله طائفه دی دګورجیانو پرمقابل پورته کړي- داچه داطائفه کومه‌طائفه‌وه په‌دې کښې دمؤرخینو اختلاف دی : دافغان او پارس دجګړې لیکونکی لیکي چه د«بلوڅانو» مشرته امرورکړه شو (۲)مګرتاریخ سلطاني اوخورشیدجهان د«کاکړو» طائفه‌ښیي(۳) اومیلیسون بیاد«ترین» قوم‌یادوي (٤) هم‌دارنګه ددوی په‌ځای کښې اختلاف‌دی څوك ارغسان ذکرکوي اوڅوك دبلوچستان علاقه‌یادوي خوحقیقت‌ته همدادوهم قول نږدې‌دی، ځکه‌چه دوروسته پېښو څخه څرګندېږي چه جرګې غوښته دګرجی‌عسکردقندهارڅخه یوې لیرې‌علاقې ته‌وليږل‌شي اوارغسان دومره‌لیرې ندی.

---

(۱) دافغان اوفارس جګړه ۰ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ
(۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ خورشید جهان ۱۳۲ مخ
(٤) تاریخ افغانستان - پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ

په هر حال د ملي جرگه نرمازيگره جاري وه، او د جرگې شامليانو هر يوه ته وظيفه وتا کله شوه او د لمړي اقدام د پاره لازمه ترتيبات په نظر کښې ونيول شوه د جرگې په پاى کښې پردې وخت بيا حاجي ميرخان مغفور، له رحمان بابا څخه دا بيتونه ولوستل :

چه آسمان ئې مخ پټ کړى په سحاب و — خداى وماوته ښکاره کړه هغه نمر بيا

چه رقيب راته ترلى په زنځير و — خپل حبيب را باندى برا نيت هغه ور بيا

په وصال ئې منت باراوسه رحمانه ! — په صدف کښې دخل نشته د گوهر بيا

نقل کا: چه دخداى په قدرت، دغه ورځ پر آسمان اوريځ هم وه، حاجي مير مرحوم دا بيتونه ولوستل په هغه گړى لمر ښکاره سو اوريځ ئې له مخه هسته سوه، خلقو هم دغه يوالهى مددو گانه اوبيا نو جنت مکان حاجي ميرخان خلقوته وويل :

«دادى دخداى تعالى مهر او لطف هم زموږ ملگرى دى، او س نو وقت دى چه تورى له تيکيو وکاږو، او ځانونه له دښمنه وژغوروا . » (۱)

❁ ❁ ❁

دميرويس لمړى اقدام :

دبلو خوا وکا کړو مشران چه خپلو علاقوته ورسېدل، دستې ئې خپل قومونه پاخول او د ماليې له ورکولو څخه ئې سرونه وغړول گرگين چه د المړى وارو، چه دداسى شديداو برملا انکار سره مخامخ کېده سخت قهر ورغئ، فوراً ئې ټول گرجى جگړن او غښتلي چه يوازي دهمداسى جدى اقداماتو د پاره ساتلى شوى وه دبلو خو او کا کړو دسر کوبى دپاره وټاکل او روان شول .

ميرويس چه دا وضعيت په ډېر دقت کوت، گرگين ته راغئ او د پورتنيو قومو دسر کښې له امله ئې تأسف وکړ او دگرجى لښکرو له لېږلو څخه ئې خو ښى خرگنده کړه، او ضمناً ئې دښار دباندى يو باغ ته گرگين دعوت او ميلمه کړ (۲)

---

(۱) پټه خزانه ۹۷مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۸مخ ـ دسيدجمال الدين تتمه ۷۸مخ تاريخ افغانستان ميليسون ۲۰۷ مخ .

او په دې ترڅ کښې ئې وویل چه په دې مېلمستیا کښې غواړی د خپل قوم دوه غښتلی سرداران د ده ته معرفی کړی چه د حکومت په خدمت کښې شامل شی (۱) گرگین دا مېلمستیا ومنله. د مېلمستیا ورځ را ورسېدله: د پښتو ملی زعیم میرویس خان د قوم د مشرانو په مصلحت څو تنه پښتانه په مخصوصو ځایو کښې سره وویشل چه هلته د ی اشارې او فرصت ته منتظره وی.

گرگین د خپلو ملگرو او څو تنو محافظینو سره د باغ خواته وخوځید او هلته ورغی؛ میرویس او د پښتنو نورو غټانو مشرانو په ډېری گرمۍ ددهٔ «هر کلی» وو او په «ښه راغلې» ئې وکړه مېلمستیا ډېره مجللهٔ وه هر ډول شراب ددوی د پاره مهیا شوی وه او هر مېلمه دومری وڅښل چه بې هوښه ولوېدل، او یاد سید جمال الدین افغانی په اصطلاح په دې مېلمستیا کښې د مېلمنو د مرگ شراب تهیه شوی وه او پخپله میرویس ئې ساقی شو. — پر ټاکل شوی وقت د انتقام اشاره یا د وطن د آزادی ږغ چه د ټولی مقدمی او نیرونگونه د مهغه د پاره وه، د ملی زعیم میرویس له خوا وشو په دې اشاره او ږغ گرگین او د گرگین ملگری د پښتو تر توروتېر شول او دا د هغو زرو زرو بې گناهو پښتنو د وینو انتقام و، چه د گرگین د شخصی امیالو او مقاصدو په اثر قربانی شوی وه.

په دې کښې چه د گرگین قاتل څوک و، بې د محمد مهدی څخه بل مؤرخ په دې باب کښې څه نه لیکی، محمد مهدی په جهان کشای نادری کښې لیکی چه «مراد خان» نامی د میرویس په امر گرگین مړ کړی ء (۲) او هم لیکی چه دا مراد خان نامی زښځی و.

نور مؤرخین په مجموعی حیث د گرگین وژل ذکر کوی - مگر بې له سرجان مالکم. سید جمال الدین افغانی او میلیسون نور مؤرخین لکه محمد هوتک،

(۱) تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ (۲) جهانکشای نادری ٦ مخ.

دافغان او پارس د جگړې لیکوونکی او سلطان محمد او نور - د گرگین دوژلو وضعیت بل ډول په جلا توگه بیانوي یعنی دمېلمستیا ذکر نکوي - مثلاً سلطان محمد لیکي چه یوه شپه گرگین خان د کاکړو د طائفې د تنبیه دپاره تللی و ، دارغسان د « ده شیخ » په کلي کښې میرویس او نورو غلځیانو دشپې یرغل پرو کړ او شهنواز خان ئې دستگیر او کارئې ورتمام کړ (۱) بالعکس بل مؤرخ لیکي چه میرویس تردوهمې جرگې وروسته د گرگین قصرته ورغی او په بلوڅانو پوري ئې و تړل چه هغو پر نورو پښتنو حمله کړې ده - گرگین دستې خپل افسران را وغوښتل اودبلوڅانو دنیولو امرئې ورکړ ، هغوته ئې وویل « زه دررسېږم » بیائې میرویس ته مخ را واړاوه اووې ویل : « تاسې هم ژرخپله وسله را واخلئ اودخپلو نفر یو سره زما سره ولاړشئ ځوچه د گرجي عسکرو سره یو ځای شو اودمخه تر هغه چه غلیم پوه شي یرغل پرو کړو ! » ټول کاروونه په دي حکم ختم شوه مگر میرویس پټ دبلوڅو مشرانو ته خبرورکړ او هغه ئې دغفلت له خوبه ویښ کړه اوهغوته ئې خبرور واستاوه چه : « داهم هغه ورځ ده چه موږ او تاسې سره تماکلي وه او تاسې قول رامره کړی و ! »

فوراً میرویس د درو زرو پښتنو سره د گرگین رارسید وته معطل و ، او په ډېرې سرابنې ئې د گرگین د راتگ انتظار یوست - تر لږ گړی وروسته گرگین له زروتنو محافظو سره راورسید - بیله دې چه خبروي دپښتنو ددوو کتارو عسکرو په منځ کښې داخل شو اوله هري خوا محاصره شو او دفرعون په شان د مرگ په دریاب کې ډوب شو او د ټولو عسکرو سره له دنیا ولاړ او یو نفر هم پاته نشو چه ددې قربانۍ خبر قندهار ته یوسي (۲) .

خو د پټې خزانې لیکوونکی محمد هوتک چه په هوتکي دربار کې روزل شوی دی

---

(۱) تاریخ سلطاني ۷۲ مخ (۲) دافغان او پارس جگړه مخ

اوده‌قول ته‌باید د ډېر اعتبار ور کړه شي په مجهول ډول لیکي چه : « اوس ټول سول اوجنت مکان حاجي میرپمدد په قندهار ورننوتل ، او د ښمنان ئې ټول مړه کړل » (۱) کټه هم‌داقول دسرجان‌مالکم ، سیدجمال‌الدین‌افغاني او میلیسون له قولو سره چه مېلمستیا یاد وی تر یوه ځایه پوری منا فی نه دی ، ځکه چه دا مؤرخین هم وایي چه میرویس د ګر ګین تروژلو وروسته‌سره‌دنوروملرا نوښارته داخل شول ، مګر بیاهم تصریح ئې نه ده کړې .

❀ ❀ ❀

دد ې اقدام نېټـه : مؤرخین ددې اقدام په نېټه او تاریخ کښې چه‌ډېښتنو ملي قائد دآزادۍ غوښتلو په نیت کړی دی ، یا په‌بل عبارت د ګر ګین د وژلو په تاریخ کښې مختلف دی :

شیرمحمد د ۱۱۲۰ ه د صفری میاشت لیکی (۲) سلطان محمد ۱۱۲۱ ه د صفری میاشت ټاکی (۳) او نواب صمصام الـ وله دا اقـ‌ام په ۱۱۲۰ ه کښې ښ‌ولی (٤) مګر خافي خان چه د خپل وخت حوادث ئې تر ۱۱۳۵ ه پوری لیکـلی د ی او دهوتکي شاهانو معاصردی ددې اقدام تاریخ ۱۱۱۹ ه لیکی وایی پدې تـاریخ د هند د ربار محمداعظم شاه ته‌دګر ګین د وژلو خبر راورسید(۵)میلیسون‌دافغانستان په تاریخ کښې ۱۷۰۹ ع = ۱۱۲۱ ه کـال ښوولی د ی (٦) او نورالله لارودی د «زندګـاني نادر شاه» په کتاب (۱۲۱ ه) کـال لیکـلی دی (۷) دتر کتازان هند مؤلف بیا (۱۱۲۰ه) کـا ل ضبط کړی د ی (۸)

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ
(۲) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (۳) تاریخ سلطاني ۷۲ مخ
(٤) ماثرالامراء ـ ۳ ج ۷۰۱ مخ د کلکتې طبع (۵) منتخب اللباب ۲ ج ٦٤۳ مخ
(٦) د تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۸ مخ (۷) زندګاني نادرشاه پسرشمشیر ۱ مخ
(۸) تر کتازان هند ٤ ج ۱٤٤ مخ

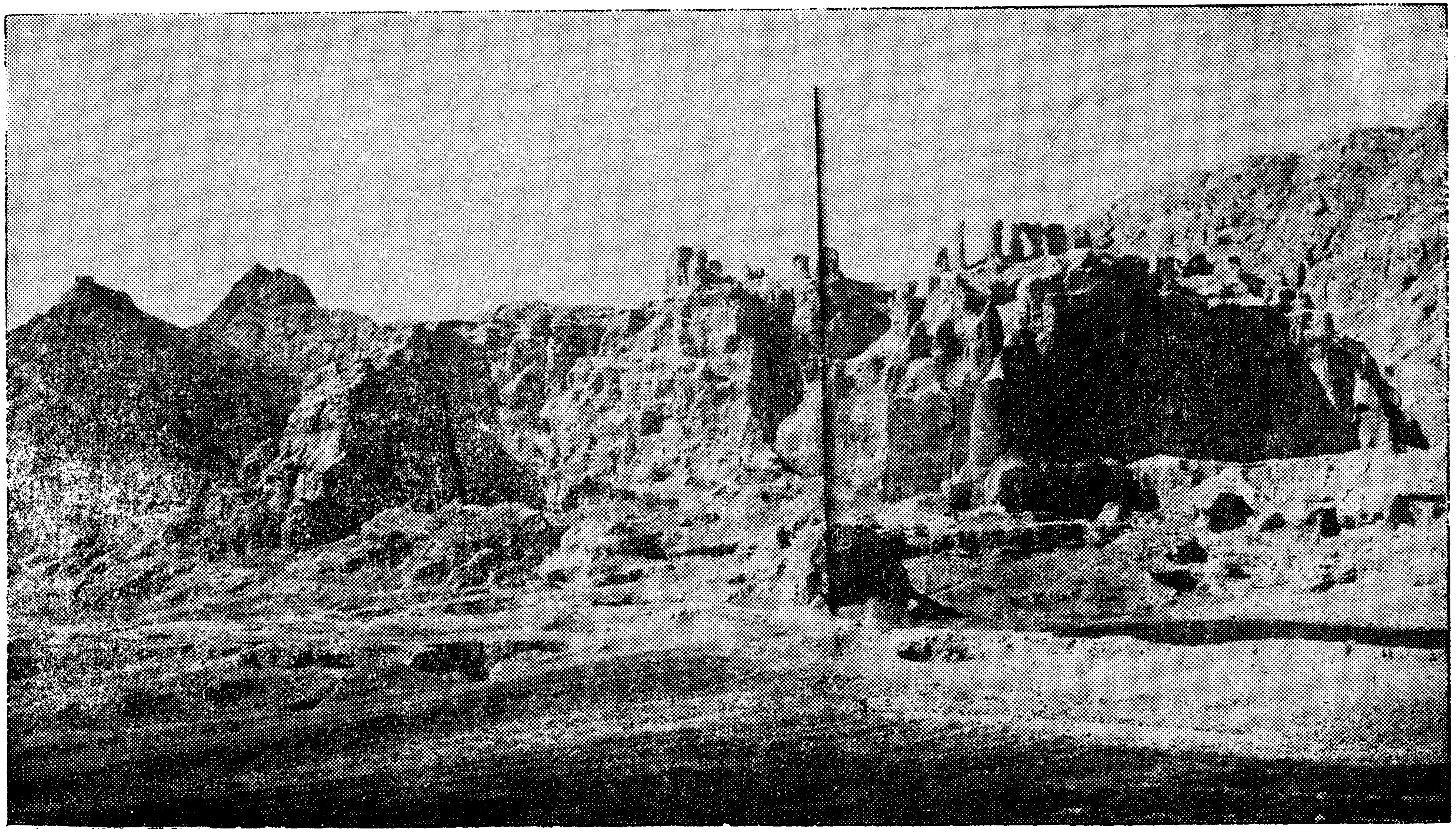

د قندهار زوړ ښار د غره پر سر

مگر تنها هغه کتاب چه موږ له ټولو اشتباهاتو څخه خلاصوی او د هغه قول ترټولو مؤرخینو موثق او د اعتماد وړ دی همدا «پټه خزانه» ده چه مؤلف پخپله په وقایعو او پېښو کښې حاضردی او مستقیماً له خپله پلاره روایت کوی او لیکی چه : «په ۲۹ د ذیقعدةالحرام سنه (۱۱۱۹) هجری اولس ټول سول او . . .» (۱)

او هغه څه چه ریدی خان په خپله محمود نامه کښې وایی (۲) :

گرگین یې مړ کـاټول گرجی سو کشتار   قوم کـا خلاص لـه ظلم و جوره غفار
چه داسی کـار و کـا حاجی گرندی   د پښتـنو ناموس یې و کـا خوندی
کـال و بوسل نونس او زر پـه شمار   خلاص سو له ظلمه د گرگین قندهار

هم ددې مدعا تائید کوی . نو په مؤرخینو کې هم هغه د خافی خان قول په منتخب‌اللباب کښې درست او د پټې خزانې د روایت سره موافق دی . ځکه نو د ذیقعدةالحرام نونسمه ورځ او (۱۱۱۹ هـ) کـال د گرگین د وژلو تاریخ او هم عموماً د پښتنو د یوه ملی نهضت نیټه او خصوصاً د هوتکو د شهنشاهی د تاسیس تاریخ باید وبلل شی او په همدې تاریخ تربوې لوېی اوزدې و قفېې وروسته بیا د پخوانی عظمت په شان په افغانستان کښې یو «ملی حکومت» تاسیس کېږی او بیرته د پښتنو مملکت د پښتنو د پاره آزادېږی .

❀ ❀ ❀

د قندهار دښار نیول : گرگین ووژل شو ، مگر د قندهار د ښار نیول او فتح کول لاڅه آسانه کـار نه و ، ځکه چه په ښار کې د گرجیانو ډېر عسکر پروت و او د کلا پر برجانو او دروازو یې توپونه ایښی وه . هغوی کولای شوه چه هم د میرویس سره مقابله وکړی او هم د ښار خلك د توپکو تر خولو لاندی کړی لدې کبله نو باید داسی چاره سنجولې شوې وای چه نه د ښار خلك پقتل رسېدلی

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ   (۲) پټه خزانه ۱۴۸ ـ ۱۴۹ مخونه .

وای او نه د ښار په نیولو کښې د میرویس آزادی غوښتونکی زلمیان دمقابلې سره مخامخ شوی وای ـ نو دا چاره یوه حربی خدعه وه، چه میرویس کار ځینې واخیست او هغه داوه چه پخپله ده د گرگین کالی واغوستل او دده ملگرو د گرگین د ملگرو او ساتونکو کالی واغوستل او د هغوی په آسو سپاره شول ترغونی ماښام په هغه د ببر بره او برم لکه گرگین چه روانیدیء دښار خوا ته روان شو ـ او نوریې دري زره پښتانه د ښارشاو خوا پټ کښېنول چه دده اشاري ته معطل وی ـ چه د ښار دروازې ته راورسېدل گرجی پهره دارانو د میرویس پرسوارلیډ د گرگین د سوارلیډ خیال وکا، پري یې ښودل چه ښارته ننوزی په مجردی چه ښارته ننوتل د دروازې او کلا پر محافظینو یې یرغل وکړ، په دې وخت کښې هغه دري زره پښتانه چه د باندی منتظر وه هم ښارته راداخل شول او د گرجیو عسکر یې ټول تارو مار کړل او ښار ئې و نیو او دستی میرویس اعلان وکړ او جارچی جار وواهه چه:

«دهغه چاامال اوځان په امان دی چه گرجی اوپارسی عسکررونه ساتی او ځای ورنکړی!» (۱) د ښارخلکو دا د آزادیډ اعلان په ډېره خوښیډ واورېده او یو ورتنی شرط ئې ومانه، نورنو متجاوزینو گرجیانو سرپناه اود ساتنی ځای نه درلود ټولو دمرگ یاکه ئې وکولای شوه دتښتې پر لور وترپالل او په دې صورت دقندهار ښار چه له څه مدې راهیسی کله دمغو او کله دپارسیانو سترگی ورته سرې وې او حملې به ئې پر کواې بیا دپښتنو دملی حکومت مرکز شو.

په همدې شپه میرویس خدای ته سجده وکړه او وې ویل:

«خدایه! دایو دهغولویو کارو څخه و، چه مورماته وصیت کړی و، او ماته ئې راسپارلی و، داخو ستا دعبادو اوبندگانو خدمت و، چه ماترسره کا» (۲)

---

(۱) دمیلیسون «دافغانستان تاریخ» پښتو ترجمه ۲۰۹ مخ ـ دسید جمال الدین د تتمة البیان ترجمه ۷۸ مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۱۷۷ مخ.

دریمه جرگه او دمیرویس وینا : کوم وخت چه قندهار دمخالفینو څخه

خالی شو، نو میرویس دقوم مشران او غټان راوبلل اودریمه جرگه ئې جوړه کړه یاپه عصری عبارت «لویه جرگه» ئې تشکیل کړه، چه ټول رابللی شوی مشران راغو نډ شول نو میرویس ولاړشو اوداوینائې په فصیحه اوخوږه لهجه ایراد اوبیان کړه :

«پښتنو! په ایمان درته وایم چه زما مطلب یوازی او یوازی ستاسی آزادی وه او آزادی هغه بې بها نعمت دی چه دهغه دلاس راوستلو دپاره دا ټول چاو نه او جنگونه رواوه — گرگین له منځه ووت .

دقندهار دپښتنو دپاره چه تل ئې دطاقتور مغل سره اوزه ور کړي او مقابله کړېده دهغو عسکرو تښتول چه د اصفهان له جرا گانو څخه تشکیل شوی دی څه گران کار نه ښکاری (۱)

که زما سره لاس یو کړیء او متحدشیء اوزما ملا وتړیء، زه به ستاسی لهغاړی دذلت اومریتوب ځنځیر لیری کړم اودآزادی او عزت جنډه به مو د وطن په هر گوټ اودجهان په ټولو ماتو کښې پورته شي — اودپارس دشیعه گانو دسلطې جوغ به مو له اوږو بیرته شی (۲)

پرخدای توکل و کړیء — زړونه مو خوشال لریء، په داسی حال کښې چه زموږ او ستاسی نیتونه پاک اوخالص دی، داوی خدای یکومك کولای شو چه پر غښتلیو روافضو باندی بری ومومو .

اوس دپارس دولت دنااهلانو په لاس کښې ولی دی او له ډیری مودې راهیسته د نړیدو خواته د رومی. زه چه په اصفهان کښې وم په ټولو حالاتو ئې خبروم ددولت غټان پردوولارو روان دی، په تدبیراو رایو کښې یو دبل پر ضد کار کوی اویو دبل دپښو خاوری سره کانږی، هر فردئې دخپل نفس تابع اوپیرودی — دټولو

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۰مخ (۲) مرجان مالکم ۱۹۸ مخ سیدجمال الدین ۷۹ مخ

مشغله همیشه عیش اوعشرت دی ــ دولت اوملت ئې هېر کړی دی ــ هیڅ ستر ګور سړی نه و، چه دمملکت دنظام په باره کښې ئې خوله ښوروولې وای .

دخدای له خوا هم بلا وی باندی نازلېدلې چه یوه بلاخارجی ایلچی او سفیرو چه دشیروان او آذربایجان ارمنیان ئې پاغیتوب ته پاڅول، چه په آخر کښې ګرجستان هم دروسیې تابع شو او شاه ئې دښمنانو له هجومه دېر متزلزل و ایا په داسی حال کښې بیاهم امکانلری چه دوی لازمه تدارکات ونیولای شی ؟

خدای مومل اوساتند وی دی- نو بری اوفتح هم زموږ ده .

(نعوذ بالله) که موږ مقاومت ونشو کولای بیاهم دهغه پاچا زموږ مرستی ته حاضر دی ــ خو که موږ په قربانۍ او ځان نثاری سره زیار وباسو هغه ملك او مال چه مونیولی دی اویا ئې نیسو هغه ټول زموږ دی ، نو ایا لازمه ده چه دا ټولی ولجې چه مو اوس لاس ته راغلی دی بیرته پخپل لاس له لاسه وباسو؟؟

دېښتنی لوړ همت څخه کار واخلیء ، څو (ځلور طلاوی اوقبه) چه هره ورځ پارس ته تلله اوهغه ثروت چه زموږ له وطنه دېر دیولاس ته ورتيء راوسپموواونور ثروت لاهم لاس راولو چه خپل ځان بډای کړو اوخپلې اړی په پوره کړو . (۱)

اوبر سېره پردې ددې ضاله او ګمراهې ډلې ورکول دټولو مسلمینو وظیفه ده او ددوی سره جګړه یوه فی سبیل الله غزاده» (۲)

دائی وویل او دمکې دملایانو فتواګانی ئې ملی جرګې ته ښکاره کړې او وی ویل : ــ « ــ د خپلی تیری خبری پر صدق تر دې ښه شاهد نسم پیدا کولای» په پای کښې میرویس خپله وینا په داسی الفاظو پای ته ورسو له چه دیوه مېړه وطن دوست دخولې دآزادو زلمیانو داروېدو سره ودوه اوداسی ئې وویل:ــ

۱ـافغان تاریخی ـ ترکی اثرمخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۹ مخ .

« هغه څه چه د غیرت او شریعت مقتضا وه هغه می تاسی ته وویل اوس که ستاسی په مینځ کښې داسی څوك وی چه بیالاهم دمریتوب ذلت د آزادۍ پر عزت غوره ګڼی او د آزادۍ په دې رشته سره چه تاسی ته د آسمان لهخوا راغلې ده ځان نه تړی یعنی آزادی ئې خوښه نه ده او د ظالمو ملحدانو خدمت ئې د ګرانو پښتنو ورونو تر متابعت خوښ وی ـ په ډ کهخوله دی ووایی هیڅوك به غرض پهو نه کړی؛ مګر دومره ده چه داسی څوك دی نو زموږ سره دهستو ګڼی هیله نکوی او زموږ د آزادی خاوری او قومی ریاست تر پولی دی ها خوا تـه ووزی ـ او د کوم نوی ظالم پاچا تر سیوری لاندی دی ژوند وکـړی » (۱) دپښتنو مشرانو دمیرویس دا وینا په ډیرمینه اود لـګرمیواوریدله ، خصوصاً چه پهدې وینا کی له یوې خوا ددوی پښتنی اوملی احساسات په ښور راوستلی شوی وه ، او له بلی خوائې دا اقدام پر محمدی(ص) شریعت سم او برابربالهاودحجاز دعلماؤ فتواوی ئې پخپلو سترګو ولیدلې ـ اوهم لهبلی خوا چه څهوخت د ګرګین ترسخت فشار لاندی وه ، اوس ئې په هوسائۍ ساوئیستله اوهم دبل پلوه دپښتنی طبیعت له مقتضا سره سم له ډیره زړته آزادۍ ته تبږی ناست وو ـ نوددې څو عواملو په اثرئې دمیرویس سره پښتو وکړه اودده پر اقدامئې آفرین او شاباش ووایه اویاد « لارودی » پقول ئې دمیرویس سره قول و کړچه څوچهئې وروستنی څاڅکی وینه په بدن کی وی دخپلی آزادۍ حاصلولو په لاره کی به زیار باسی او خپل همت به نه سپموی اودده له امره به سر نه غړوی ، میرویس چه لهخدایه دا وخت غوښت پخپلو ورلګو ونـکو وینواوئې دپښتنو وینی په جوش را وستلې اوپه آخر کی ئې ورته وویل :

---

(۱) دمیلسیون دافغانستان تاریخ ۲۱۱مخ ـ سرجان مالکم ۱۹۹مخ ـ سیدجمال الدین ۷۹ مخ.

« زما ورونړو ! الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان باید د جور او ستم تر بار لاندی ولاړ نشی . » (۱) په همدې ورځ پښتنو میرویس د ځان مشر و ټاکه – ګڼه هم میرویس د شاهی رتبه او حیثیت درلود مگر ده پر ځان د پاچا نوم نه کښېښود (۲) د شاه او شاهی د نامه څخه ئې ځان وژغوره او یوازی ئې د « ملی مشر » په نامه اکتفا وکړه چه دا هم د میرویس یوه مخصوصه ممیزه ګڼلای شو او ځینی څرګندېږی چه میرویس دا ټول اقدامات او کړونه د کوم شخصی غرض د پاره نه وه کړی ، بلکه فقط او فقط د ملی لوړتیا او د ملت د آزادۍ د پاره ئې زیار یوست.

دولجې نیول : د ګر ګین تر مرګ څلور ورځې وروسته د سهار مهال چه لا شنه خړه وه د کلا د سر محافظینو دلیرې څخه ولیدله چه یوه لویه عسکری رساله د ښار خواته راځی او دا رساله همغه شپېږ سوه ګرجی عسکر وه چه د بلو څو او کاکړو د ټپلو د پاره استول شوی وه ؛ د دوی سره ډېری ولجې وې چه پښتانه ئې چور او چپاو کړې وه او هم دیوه کال مالیه نغدی پیسې ئې ور سره را وړی وې . دوی ګڼه هم شپږ سوه تنه وه مګر رشتیا خبره هم دا ده چه ډېر جنګیالی او مړنی زلمیان وه او د میلسیون په عبارت ډېرو جنګو د دوی څخه او سپنه جوړه کړې وه او د فولاد په شان ئې ټینګ کړی وه (۳)

دوی د ګر ګین د مرګ څخه ناخبره ښار خواته راتله او د ښار له خوا هم دوی ته هېڅ نه ویل کېده ، څوچه ښه د ټوپکو او توپو تر خولو لاندی را غله ، نو ناڅاپه د ټوپکو او توپو د ګولیو سره مخامخ شول او په « اوربل » ئې استقبال او ښه راغلې وشوه . په دې وخت کی دوی وپوهېده چه معامله بل راز ده او ښار دلاسه وتلی دی نو ئې په مقاومت شروع وکړه ، ګڼه هم ماتې وکړه او د میرویس

---

(۱) زندګانی نادرشاه پسر ششمیر ۱۰ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۲ – ۷۳ مخونه .
(۳) د افغانستان تاریخ – میلسیون ۲۱۲ مخ .

زلمیا نو دوی تر گریشك او هیلمند پوری تعقیب کړه او دېر تاوان ئې و رور ساوه توول غنایم او نغدی پیسې ئې ځنې و گرځولې خو بیائې هم د خپل جلادت او مړانی په اثر وکولای شوه چه تر هیلمند پور یوزی او ځکه چه دمیرویس لښکر لامنظم نه‌و ، او هم دمملکت نوری چاری برهم او درهم وی لازمه ئې وگڼل چه بیرته قندهارته را وگرزی نو هغو عسکرو وکولای شوه چه ځانونه خراسان ته ورسوی او د ډېری خسارې تر تحمیل وروسته نجات ومومی اودا واقعه پارسیانو ته نقل کړی اودهغو وحشت او پریشانی زیاته کړی (۱)

دمیرویس بیله ویناا ود پښتنو څلرمه جرگه : تـردې وا قعـې وروستـه

میرویس بیا دپښتنو مشران اوغټان را غونډ کړه او هغه پښتانه ئې هم را وبلل چه دښاره لیری په غرو کې اوسېدل اوحال ئې ور واستاوه چه : «موږ بریالی شوو ژر راسیء او زموږ سره یو، سیء (۲) » چه دهغو مشران‌هم راورسېدل نودڅلرم وارد پاره جرگـه جوړه شوه . لمړی میرویس په پند او نصیحت ، وعد او وعید خپله وینا شروع کړه اودوی ته‌ئې دټینـگ عزم او استقامت توصیه کولـه. له‌یوی خوائې پښتنوته آفرین اوتحسین وایه دعا ئې ورته کوله اوله بلی خوائې دوی ته سختی پیښی اود پارس متقابله اقدامات‌یادول ، یعنی‌ده غوښته‌چه‌پښتانه دبیری او امید په منځ کـی وی - څونه داسی مغروره شی چه د غلیم څخه بې پرواشی اونه دومره ئې زړونه وخیږی چه بېله شرطه تسلیم وی - بیائې نوداسی وویل :

« . . . حقیقتاً تاسوداسلام ددین په لاره کی یو لوی خدمت پای‌ته رسولی‌دی

(۱) دسیدجمال‌الدین دتتمةالبیان ترجمه ۷۹ مخ ٠

(۲) دافغانستان‌تاریخ ، میلسیون ۲۱۱ مخ ٠

سکه مو په مرمرکی کینډلي ده اود قیامت ورځی ته مو ښه نیک عمل پرېښی دی، په هغه لویه ورځ به ستاسی په حسنه اعمالو کی وشمېرل شی او ستا سی دیادولو باعث به وګرځی . . ددې ښه کار له کبله دی ستاسی خوانه پر تاسی مبارك او ستاسی داروښی ! ستاسی دزیار اوهمت څخه مشکوریم ـ مګر په دې هم پوهشیء چه هغه فرمان چه ګرګین دقتل په باره کښی داعتمادالدوله لهخوا تاسی ته ښکاره کړی و، هغهجعلی وـ اوهغهددې خبری په اثر کښېو ، چه دینی غیرت زما څخهصبر اوتحمل یووړ اونورمی نو پخپل ځان کښی دطاقت اوصبر ځرك نشو . ایستلای اوهمدې غیرت اوپښتنوالی زهمجبور کړم چهداسی وکړم .

تېرپرتېر ـ خوتردې وروسته پرموږ لازمدی چهټول په یوه زړه ، متحد شو دزړه لهصدقهیو دېل ملاوتړو اودمحمدی (ص) دین پهلاره کښې خپل سراو مال فدا کړو. ځکهچه دا کار چهموږ کړی دی دپارس دشاه په نز دیو عصیان دی او دپارسیانو پهنزد موږ باغیان یو، اودوی بهضرور دانتقام اخستلو پهفکر کښې وی او عسکربه راولیږی اوپه نتیجه کښي (العیاذبالله) کهلاس ئی برسی او بری وموسی دپښتنو ناریښه بهټول ترتیغ وباسی، اوښځی اوواړهٔ بهبندیان دمریانو پهتوګهبوزی »

پهدې وخت کښې یوخان ولاړ شوي ویل :« دپارس دولت ډېرقوی دی او ډېر عسکرلری، دپښتنو دالبز زلمیان بهڅنګه دهغو مقابله وکولای شی ؟»

میرویس دستی پځواب کښې دا آیهٔ کریمه ولوست چه : « کم من فیئة قلیلة غلبة فیئة کثیرة» اوددې آیة دمضمون سره ئې موافق دزړه دداډوېناوی وکړې، څوچه دجرګی دهری خواڅخه دآزا دۍ دساتلو د پاره زغونه پورته شول اومیرویس ئیدځان کالخوای اومشر و ټاکه ټول واك ئې ده ته ور کړ او جرګـه منحله شوه .

په کار بیل : میرویس دستي پکار شروع و کړه او ټوله وسله چه ورسره وه اویائي د ګرجی عسکرو څخه په غنیمت نیولې وه دخپل اولس په زلمیانو ئي وویشله او دمیلیسون په قول ټول وسله جوړونکی کارګرانو ته میرویس امرو کړ چه ډیری وسلې او اسلحې جوړی کړی (۱) او ځینی ئي باروت جوړولو ته و ګمارل او بیائي د کلا دديوالو او حصارونو مرمت کاری شروع کړه، توپخانه ئي منظمه او باقاعده کړه او ټول عسکر تر نظام لاندی راغله (۲)

کوم وخت چه په دي تدابیرو او استحکاماتو مشغول و، نو وئي غوښته چه څه وخت نور هم داصفهان دربار غافل کړی- چه ددفاع دپاره ښه لازمه تر تیبات او تدارکات و نیسی- ځکه ئي نو دحربی چل او خدعی له رویه دستي دپارس دپاچا په نوم یو مکتوب و لیکه - په دي مضمون :

دمیرویس مکتوب دپارس پاچا ته : (تر القابو وروسته) «په دي تقریب چه تاسی ما ته اجازه را کړي وه او دمخه می جسارت کړی ، تاسی ته می خپل عرض وړاندی کړی و، چه بایدد ګرګین اوضاع او حالات تر مراقبت او څار لاندی و نیول شی ځکه چه ماویل دده حرکتونه به په مملکت کښې دفتنې سبب شی اوس زما هغه پیشګوئی رښتیا شوه، کوم وخت چه زه قندهار ته راورسېدم، څه مده تېره نشوه چه دپښتنو قبیلې سره یو ځای شوي او ددي کبله چه د ګرګین ډېر ظلم او جور ئي نشو ګالالای نو په پای کښې ئي ګرګین دښار تر کلا راویوست او په یوه کلی کښې په یوه هجوم هغه و واژه- بیائي دښار کلاونیولهـ زه په خپله محکمه مشغول وم، زه ئي دخپلی محکی څخه راوستلم دخپلو ځانو مشر او رئیس ئي و ټا کلم- اوس ئي ډېري لوېی ډلی او جمعیتونه جوړ کړی دی- او نه ښائي چه زما ددولت خیر اندیش غوندی په حق

(۱) دمیلیسون ددي عبارت څخه څرګندېږی چه هغه وخت په قندهار کښې داسلحه سازی صنعت ښه رواج درلود (۲) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱۱ مخ ۰

کښې اشتباه و کړیء ــ بلکه دالاهم دشکر ځای دی چه په داسی نازك او داختلال په وخت کښې کوم ناپوه او ناحق شناس سړی ئې دځان په مشرتوب نه دی تا کلی او زه ئې وتا کلم چه داهم ستاسی ددولت نیکرغی ده ځکه چه تر خو چه زه د پښتنو مشریم ددې اختلال په رفع کولو کښې به دزړه زیار باسم انشاءالله د تدبیر اوفکر په واسطه هر مشکل آسانه کېږی اودا اور به وروروو مړشی اوداهواد به دپخوا په شان په ښه نظام ماهوالمرام پیدا کړی، که په دې خصوص کښې تاسی ته څه وویل شی باید تاسی اهمیت ورنکړی اوددې خواتو احوال او اوضاع ماته را وسپاریء او تر یوې مدې پورې باید داغماض العین معامله وشی او نه بنائی چه تهور وکړیء او دخود بینانو په خوله و داسی فتنې ته عسکر راولېږیء ــ ځکه چه که عسکر راولېږل شی، ټول پښتانه تر لوی او واړه پورې دمقابلې دپاره پر دوو پښو ولاړ دی. یا به دشاهی عسکر دژوبلېدو او مرگ سره مخامخ شی اویا که بیخی دېر عسکر را و لېږیء دخپل ژوند دساتلو په غرض به خپل مملکت دهندپاچاته تسلیم کړی او دا خبری دا کثرو دخولو هم اورېدلی کېږی ــ لنه دا چه په دې وخت کی لازم دی چه ددې غوټی په خلاصولو کښې دتدریج او تأنی او احتیاط څخه کار واخستل شی او دانکته دېره مهمه ده ــ ددې سیمی نظام دې بنده ته تفویض وبولیء ــ کشه دااشارة جسارت دی مگر سره له دې هم که د اهمال او امهال په صورت دتانی او تدریج دقواعدو او اصولو مراعات وشی دلوی خدای په مرسته او فضل به په کارو کښې دېر سهولت او آسانی پېښه شی. » (١)

دې اقدام په اصفهان کښې څه تاثیر وکړ؟ شاه حسین اوده نور درباریان

چه په دې واقعه خبرشول، په هغه اندازه چه انتظار کېده متأثر نشول او نه ئې دا تصور کاوه چه پښتانه د آزادی لېوال دی، دوی به وویل: «تاریخی پېښې تکراربېږی

---

(١) افغان تاریخی مخ ـ دافغا ن او پارس جگړه مخ .

ځنګه چه د مخه هم قندهار دپارس څخه ځان جلا کړی و ، او دهند مغول ئې رابللی وه اوس به هم هغسې شي . مګر کوم وخت چه موږحمله پرو کړو بیرته زموږ دی » (۱). نود اصفهان دربار ددې په عوض چه قندهارته عسکررا و لیږی یوازې ئې محمدجامی خان دپښتنو د بیرولو او دمیرویس دتهدید د پاره قندهار ته دایلچی او سفیر په حیث را واستاوه چه پښتانه تهدید کړی او دشاه طاعت ته ئې راوبولی دا ایلچی چه قندهار ته راورسید دستی دپارس د دولت د عظمت او قوت او واك لوړی لوړی خبری ئې شروع کړې اوددې اقدام دبدانجام او د پښتنو دخوار بدلو اوذلیل کېدلو ډمامې ئې وهلې ، چه پښتانه وبیروی مګرددہ داخبری پرمیرویس بدی ولګېدلې او دده خبری ئې پرې کړی ورته وې و ویل :

« ته‌چه وایې عقل اوحکمت یوازې په‌نازاو نعمت کې متصوردی؟»

« اویوازی دهوسائی د خاوندانو په ماغزو کې ځای لری ؟ »

« زمـوږ غرونـه هم پـوهان او هـوښیا ران لـری ! »

« که ستا شاه څه نورڅه کـار کولای شوای ــ ستادې : »

«بې معنی او لا طـا ئـلو خبروته ضرورت نه و ! » (۲)

امرئې وکړ چه دایلچی بندی کړی ، دمیلیسون په قول میرو یس دده په حبس کښې دوه مقصدونه‌لرل یو داچه دپارس تیاری اوامادہ ګی وځنډېږی ځکه چه ځواب ته به ډیل ور کـېږه شی اوبل دا چه پارسیانو ته معلومه شی چه دی په رضاطاعت نه‌منی اودپښتنو د آزادۍ لوبه شروع‌شوی ده (۳) او کم دخپلوا کۍ جنډه چه میرویس جګه کړې ده بیرته به کښته نشی او داصفهان د دربار تطمیح به ددې پښتون نابغه پر روح څه اغیزه و نکړی .

مګر د میرویس داحرکت هم‌داصفهان په دربار کښی بدتلقی‌نشواو د « سرجان مالـکم » په‌عبارت‌دوی ئی‌دغفلت له‌خوبه‌ویښ‌نکړه اوسربېره پردې چه‌وائې وربدل

---

(۱) دافغانستان تاریخ - دمیلیسون - پښتو تر جمه ۲۱۲ مخ

(۲) د تمة البیان ترجمه ۸۰ - ۸۱ مخونه - اوسرجان مالـکم ۱۹۹ مخ .

(۳) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۳ مخ

چه د د و ی ا یلچی بندی شوی دی بیائي هم د دوهم وار د پاره محمد خان د هرات حاکم چه دميرويس زوړ اشنا او دحج دلاری ملګری و ، د نمایند ه پحیث میرویس ته راولیږه اودائی یقین‌و ، چه دده ملګرتیا اوخپلوی به د پښتنو ملی زعیم دخپل ملی اولوړ مقصد څخه راوګرزوی ، مګر کوم وخت چه داایلچی قندهار ته راورسیداو میرویس ئی دانقیا د او اطاعت خواته وباله میرویس ورته وویل:

« لوی خدای ته شکرو باسه چه دزړي اشنائی اوملګری حق دی »
« را بـاندی ستـه او زما ستر ګو ته در ښیزی ، که نه وی تا به هم »
دهغه په شان سزا لـیدلي و ا ی ــــــــــ مـګر پـو ه شه : »
« پښتـانه میـړونه بـه بیاد مریتوب پـه قید کښی و نـه لو ښږ ی »
« زمر یـو څنګیـرونـه وشلول او توری له تیـکیو وئیستلی شو ي »
« تر هغـو بـه پـه تیـکیو کـښی و نـه لو ښـږی ، څـو چه :
« ستاسی پاچا مشـکوب او ستاسی مملکت مسلوب شی ! »
« الهی انتقام نژدي دی ، پښتانه پهلوانان دجبار منتـقم »
« د لاس آلات دی چه دپارس د ملحدانو دسزای دپاره ئي »
« انتخاب کړی دی ! » (۱)

کڅه هم دمحمد خان سره نسبتاً ښه وضعیت وشو ، خو بیاهم حکم وشو چه دی دیوه معززمیلمه په نامه پمحبس کښی وساتی .

هغه وخت چه داخبر داصفهان دربارته ورسید ، نوهغوی و پوهېدل چه بي له جنګه د ښتنی لاره نشته ، نو د هرات هغه حاکم ته چه د محمد خان په عوض مقررشوی و ، په(۱۱۲۲ ه ـ ۱۷۱۰ ع) کال کی امر ورکړچه خپل عسکر د قندهار

(۱) سرجان مالکم (۱۹۹) مخ .

دحملې دپاره چمتو کړیءاو پر قند هار یرغل و کړیء ، دهغه عسکرهم تیار شول او دقندهار خوا ته وخوځېدل .

مګر میرویس هم دپارس د پاچا ددې حکم څخه بی خبره نه و ، د یر پښتانه زلمیان ئې دمقابلې دپاره تیار کړی وه ، او دپنځو زرو عسکرو سره د پارسیانو مخ ته وروتل او ترلږ جګړی وروسته ئې دپارس عسکرو ته سخته ماتی ور کړه تردې ماتی وروسته د پارسیانو لښکر و په اتلسو میاشتو کښې څلو ر لویې حملې وکړې چه په څلورو سرو حملو کښې نا کامه وتښتېدل ؛ او په آخره حمله کښې خو دپارسیانو پنځو زروعسکرو چه دمحمد خان د تبریز دحاکم ترقوماندانی لاندی وه ، د پښتنو دپنځو سوو زلمیانو طاقت را نه وړ ، و تښتېدل او په دې حمله کښې ئې تر زرو تنو دېر تلفات ور کړه اوپخپله حاکم ددروزامنوسره دپښتنو جنګیالیو پلاس ورغیء (۱) دمحمد مهدی دلیکنې پقرا ر پښتنو دفراه تر «دلخك» ار «دلارا» پورې مځکې بیر ته دپخوا په شان دځان کړې او دده په عبارت «با دلارام مرام هم آغوش شد واز منحل کامرانی جرعه نوش» (۲)

دې پرله پسوماتیو داصفهان ددربار غیظ اوغضب یو په سلمه کړ ، او پوه شول چه دپښتنو سره مقابله کول هغومره آسانه هم نه وه ، لکه هغوی چه تصور کړی و ویوهېدل چه د پښتنو د آزادی پیاله تشول او نسکورول څه دعراقی شرا بو ساغر نه دی چه دشاه په سلامتی ئې پرسر پورته کړی نوئې دا لازمه وبلله چه باید دپښتنو دپایمالولو دپاره دېر یوځ اولښکر تهیه اوآماده کړی اودې کار څه مده هم غوښتله ځکه نودیوې خوا دپارس سلطنت په لویو حربی ترتیباتو او تدارک تو مشغول شو اودبلې خوا میرویس هم دمقابلې دپاره وسائل سنجول ، چه ددې وسائلو څخه یوه وسیله دهغه ددربار سره دمیرویس مراوده وه چه بیرته ئې له سره تازه او ټینګه کړه .

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱٤مخ (۲) درهٔ نادره ـ ۳۹مخ .

دمیرویس مراوده دهند د دربار سره : دا باید وویل شي چه میر ویس

داستقلال او خپلوا کۍ تر اعلان وروسته د ډېرو سیاسي مشکلاتو او سختیو سره مخامخ شو، ځکه چه د یوې خوا د هند مغولی دربار داوضعیت په ښه سترګه نه کاته او د پښتنو خپلواکۍ ئې ځانته لوی خطر باله، لکه «صمصام الدوله» او «خافی خان» مؤرخ چه لیکي: هغه وخت چه د پښتنو داستقلال داعلان خبر دهند مغولی دربار ته راورسید، دهند د ربار ظاهراً د مجبوریت له کبله د پښتنو دا استقلال په رسمیت سره وپېژاند او خپله خوښي ئې ښکاره کړه او د بل پلوه ئې د اصفهان د دربار سره مفاهمې او مخابرې وکړې چه ددې پېښې (چه د خافي خان په تصریح د دوارو ملتو او هوا دو د پاره د صائبې رایې خخه ئې مخالف کار باله) په دفع کې زر کوښښ وکړی. (۱)

کتخه هم میرویس خان ته دا وضعیت ښه معلوم و، مګر د خپل سیاست له رویه ئې نه غوښتل چه د هند سره مراوده و نلري او یاد مخنی مراوده قطع کړی، ځکه چه میر ویس د پخوا څخه دهند د دربار سره مراوده درلوده، خو لا هغه وخت چه ئې تجارت کاوه د خپل ثروت او بډائې په سبب ئې دهند په دربار کښې ښه شهرت او امتیاز موندلی و او خپل هغه تجارت چه د هند سره ئې درلود ورځ په ورځ زیاتاوه او دهند د وزیرانو او حکمرانانو سره ئې خپلوی اچولې وه، تل به ئې د هغو سره مکاتبه کوله او دصمیمي او اعتمادي خپلوانو په واسطه ئې دهغو د مراتبو په قرار هغوی ته سوغاتونه او تحفې لېږلې او د خپل وضعیت څخه ئې هغه خبرول او ځانته ئې جلبول.

نو هم دا سبب و، چه په دې وخت کښې ئې هم وغوښته چه د هند دربار ځانته متوجه کړي، که کوم وخت ارتیا حس کړي یو ملاتړ ولري او هم ئې غوښته چه په دې وسیله دهند او پارس د دولتو په منځ کې د خلاف نظر تکی پیدا کړي، ددې مفکورې

---

(۱) منتخب اللباب ۶۴۳ تر ۴۶۶ مخ پوری ۲ ج - ماثر الامراء ۷۰۱ مخ ۳ ج.

په اثرئې دهند دربارته دا مکتوب ولیکه . (۱)

دمیرویس مکتوب دهند دربارته:

«... موږ پښتانه نسبت وټولو ګاونډیانوته دهند دپاچا په ګاونډیتوب ډېر افتخار کوو - ځکه چه زموږ په‌مذهب اودین‌را شریک‌دی اوله همدې نقطهٔ نظره تینګ امید او اعتمادلرو چه‌دضرورت په‌وخت کی به‌زموږ سره ملګری او مرسته وکړی پښتنو دپارس دپاچا پرخلاف تصمیم کړی دی - ځکه چه هغه ز موږ دمذهب پرخلاف زموږ سره دجګړې دپاره عسکر را استوی څنګه چه اوس هلته (په‌هند کی) پوره امنیت‌دی، نو که‌یوه‌دسته عسکرزموږ دکمك دپاره راولیږل شی دلوی خدای په‌مرحمت به‌خپل ددین اومذهب پردښمنانو بری ومومو او پردوی به غالب شو.

پښتانه زړوردی اوبنائی چه ځینی مقتضیات به‌له‌نیه مرغه زموږ سره مرسته وکړی چه‌ددوقشونو (هند اوپښتون) سره‌دیوځای کېدلو په‌وخت کی و کولای‌شو چه‌دپارس ځینی توابع دپارس دحکومت پر ضدو پاڅوو! » (۲)

کوم وخت چه دا مکتوب دهند پاچاته وړاندی شو، هغه ظاهراً ډېر خوښ اوخوشاله شو، اودمیرویس استازوته‌ئې ډېر دحرمت اوعزت په سترګو وکاته اوپه احترامانه اومعززانه وضعیت‌ئې ورسره وکړ اودیوه اطمینان بخښه ځواب سره‌ئې رخصت کړه. مګر په‌دې ځای کی خافی‌خان دمنتخب‌اللباب مؤلف څه‌قدر داغراق او مبالغی خوانه تللی دی او داسې لیکی چه : میرویس د ښار تر تصرف وروسته «مصلحةً خطبه دقطب‌الدین بهادرشاه پنامه دبدنامی‌درفع اود استحکام دبندو بست دپاره وویله او د کلا دتسخیر طلائی کیلی ئې دیوه مکتوبه او د

(۱) دامکتوب د(۱۷۰۹م) کال‌په آخرکی چه بهادر شاه دهندوستان پرتخت ناست و، دشاه دوزیرانو په‌عنوان لیکلی شوی‌دی - ماخذ دافغان اوپارس جګړه.

(۲) افغان تاریخی مخ - اودافغان اوپارس جګړه

کلاداری دسند سره دهغه دربارته ولیږل – خلعت منزل خلعت او د آفرین باد فرمان او د کلاداری سند میرویس ته واستاوه . (۱)

په هرحال میرویس په دي مکتوبو ډیر خوشاله شو اودهغه دخوا د کومی پیښی څخه بالکل مطمئن شو ، اوښائی چه دمکتوب په لیږلو کښی هم مهم غرض داو چه دقندهار او پښتنو په نسبت دهغه ددربار نظریه ځانته معلومه کړی چه په هغه باریك وخت کښی ددوی په‌نسبت څه نظریه لری ؟ اوس چه دهغه له خوا مطمئن اوبی غمه شو نودملکی اونظامی چاروسمولو ته‌ئي ملاوتړله اوډیر پارسی مفسدین اوفتنه غوښتونکی خلك چه لاپه قندهار کی وه له‌منځه وئیستل .

دپارس ۳۱ زره عسکر دخسرو خان په قوماندانی : وموویل چه دهرات

حاکم محمد خان گرفتاره شو اولښکرئي ماتې وکړه او داموهم ذکر کړه چه د پارسیانو حملی‌بی‌اثره پاته‌شولي‌اوډیر له‌پسی‌شکستونه ئي وخوړل ، نوځکه دپارس حکومت تصمیم وکړ چه یوخورا لوی پوځ قندهار ته را واستوی اووي غوښتل چه په دي پوځ کی دپارس دډیرغښتلی اوجنگجویه او جگړن زلمیان د پښتنو پرمځلی دتجاوز دپاره راغونډشی ، خصوصاً دهغه وخت څخه چه د روسی سفیر اسرا ئیل اری لـه خوا مطمئن شول . یعنی وروسته تـر هغه‌چه‌دا سفیر ئي په احترامانه توگه رخصت کړ د « استراخان » په ښار کی مړشو (۲) چه دهغي خوا څخه دفارسیانو زړونه بی‌غمه شوه نودقندهار دتسخیر دپاره ئي‌لوی‌اقدامات شروع کړه اودا موضوع داصفهان په دربا کی تر مذا کري لاندی و نیوله شوه مگرنظریات مختلف وه ، خوپه آخر کی‌په اکثریت فیصله شوه چه : خسروخان د وژل شوی گرگین وراره چه هغه‌وخت دگرجستان حاکم اودډیرد ماغد اره سری و ، دلښکرو په قوماندانی مقرر گرشی ، خودخپل آکا او نورو گرجیانو

(۱) منتخب‌اللباب ۲ ج۳ ۶۴۳ مخ د کلکتي طبع . (۲) د افغان اوپارس جگړه مخ .

دانتقام اخیستلو دپاره د قندهار په نیولو کی ښه زیار وباسی ـ اوهم له دې جهته چه په هغه وخت کی گرجیان په توره او جنگ ډېر مشهور وه ځینو دربار یانو دامشوره ور کړه چه باید ټول عسکر د گرجستان دهغوعلاقوڅخه چه دپارس دحکومت پلاس کې دی راغونډشی مگر مخالف حزب ددې نظریې سره مخالفت و کړوي ویل: که ټول عسکری گرجی واستول شی او هغه بریالی هم شی ، بنائی چه دپارس دحکومت له متابعته به غاړه وغړوی ، ځکه نو بایدشپږ زره پارسی عسکر هم دعباس قلی بیگ تر قوماندانۍ لاندی ورسره ولاړشی اوداچه خسروخان دوه سوه زره تومانه دلاری دمصرف دپاره غوښتی وه باید پنځوس زره تومانه ور کړه شی » (۱) داقول « دافغان او پارس جگړه » د لیکونکی قول و ، مگر میلیسون په مجموعی توگه لیکی چه دپارسیانو داپوځ یو دیرش زره او دوه سوه تنه زلمیان وه چه له دې جملی څخه یو زرو دوه سوه تنه گرجیان وه او نورنو گډوډ د هر فریق څخه پکښی شامل کړشوی وه ـ (۲) په دې ترتیب خسرو خان دیو د پرش زرو او دوه سوه نفرو په اعلی قوماندانۍ وټاکل شو ، چه قندهار ته ولاړ شی او دخپل آکا انتقام واخلي ؛ خسروخان هم داامر په ډېری خوښۍ ومانه او په (۱۱۲۳هـ ـ ۱۷۱۳ ع) کـال یاوځینو مؤرخینو دلیکنی پقرار په (۱۱۲۲ هـ ـ ۱۷۱۲ ع ـ ۱۷۱۱ ع) کـال د قندهار خواته په ډېر دبدبه او برم را رهی شو او بی له کومی پیښی فراه ته راورسید ، په فراه کی میشته شو ، مخبران او جاسوسان ئې پرمخ واستول چه دمیرویس د لښکرو حال رامعلوم کړی ، او هغه بیرته ژر راو گرزیدل ، ځکه پښتنو د گرشك او فراه دمنځ دری خوشی کړی وې .

د خسرو خان نفاق اچول : کوم شی چه ډېرد تأسف و وړ دی او بد بختانه هروخت پردی اودښمنان له دې لاری څخه ښه کـامیاب شوی دی او پښتانه ئې په دې وسیله ښه هر یه در کړی دی دپښتنو په منځ کښې دنفاق اچولو فتنه ده ، چه په

(۱) دافغان اوپارس جگړه مخ (۲) دمیلیسون د افغانستان تاریخ ۲۱۵ مخ .

دي وسېله چه دغلیمانو دلاسه شوی دی ددې فتنې په وېښولو شې ئې زیار ایستلی دی او کامیاب شوی هم دی ـ نو خسرو خان هم دا فکر دراود چه که د نورو حربي چالو او آلاتو څخه ما یوسه شی باید دا «پښتون تباه کړو نکې» حربه ورسره آماده وی او کار ځنی واخلی ـ په دې فکر کښې لا هغه وخت و، چه د پارس څخه ر وخوځېدی ـ هغه وخت چه د مشهد څخه لا فراه ته نه و، راورسېدلی دعبدالله خان سره چه دحیات سلطان (مشهور په سلطان خد کهٔ ابدالی سدوزی خضر خېل) زوی دی یو ځای شو ـ دا عبدالله خان دهرات دابدالیو پښتنو په غو ښتنه سره د خپل زوی اسدالله خان سره دملتان څخه هرات ته راخو ځېدلی و ( ) خسرو خان دستی د پارس دحکومت له خوا دهرات په حکومت او مشرتوب مقرر کړ او دقند هار دمحاصرې دپاره ئې کومك ځینې وغوښت ـ او هم ئې بیا دده په ذهن کښې دابدالی او غلځی ورك شوی فکر تحریك کړ، او دقبیلوی اختلاف مړشوی اور ئې بیا غو ښت چه دعبدالله خان او میرویس خان ترمنځ بل کړی ـ نو دهرات د ابدالیانو څخه ئې دېر زلمیان چه عبدالله خان ئې په خپله مشرو، راغونډ کړه او دقندهار دمحاصرې دپاره ئې دخان سره بو تله، مگر خوشبختانه عبدالله خان چه خپل ځان دخپل په مقابل او دپردي اجانب پرخوا ولید، نو ملی عنعناتو او ملی قانون دده وجدان ته اجازه ورنکړه چه دخسرو خان پراوزه ودرېږی او دپښتنو سره جګړه وکړی ځکه چه د پښتنو داملی قانون او نعنه ده چه که څه هم په خپل منځ کښې زر کېنی او د ښمنی سره ولری خو کم وخت چه دپردیو او غلیمانو مقابل ته خبره ورسېږی نو پر خپلو شخصی اوداخلی بدیو او گو ندیو ډېره بېزدی او یو دبل په اتفاق د غلیمانو په مقابل کښې جنګېږی، هغه وخت چه دپردیو جګړه پای ته ورسېږی ښائی چه بیا دنا پو هی او جهالت ا بد بختی په اثر هغه ډېره واخیستله شي او دوه ورونه په خپل منځ کی یو دبل وینی توی کړی .

---

(۱) خورشید جهان ۱۳۲ مخ

نوداسبب و، چه دناصری روضة الصفا د لیکنی په قرار عبدالله خان پر لاری خسروخان ته یوه بهانه او پلمه و کړه او سره دخپل لښکره خپل ابل ته ولاړ (۱) او دغلځیو او ابدالیو پر شخصی عناد و ئې ډېره کښېښود له .

دمیرویس آمادگی : دپښتنو ملی زعیم چه دپارسیانو دلوی لښکر څخه خبر شو پښتانه ئې خبر او ټول ئې جنګ ته چمتو کړل ـ امر ئې و کړ چه ټول کښتونه او کرهنی وربیل شی او حصار ته دی یوړه شی او په دې لاره کښې ئې ډېر زیار و یوست چه مځکی او کروندې توری تشی شی او ټوله غله دی ښار ته یا کوروته ننه ائستله شی .

په دې ترتیب ئې دخوراکی مواد او نور ضروری شیزونه په کافی اندازه راټول کړه او دافغان او پارس دجګړی دلیکونکی په قول ددوو کالو دمحاصرې دپاره ئې پوره ترتیبات ونیول (۲) او دښارا کثر خلک چه سپین زیری یا ښځی وې او دجنګ نه وه دښار څخه لیری ځایو ته واستول او په تیـګرولو ډوځایه کې ئې میشته کړه او هم ئې خپل دسپرو دنظام لویه برخه د داؤ د خان (د دپټې خزانی دمؤلف پلار) تر قیادت او سپهسالاری لاندی دفراه د دروخواته واستوله ، څو وروسته تر هغه چه ئې په فراه ، سیستان او ګلستان کی د پښتنو سره مرکې و کړې او دنور زو ، بارګزو و اوساګزو ډېر زلمیان ئې د ځان ملګری کړه پر خسروخان ئې چه دفراه څخه راوخوځید یرغل و کا او دهغه سره په جګړه اخته شوه (۳) پخپله میرویس خان دډېر ولښ و پلو عسکرو سره د هلمند پر غاړه دبست په کنډ وا او او خرابو کښې دخسروخان انتظار یوست ، کڅه هم دپښتنو زلمیانو شمېر پوره نه څرګند ېږی خو دمیلیون په قول ډېر لښو ، او دی

(۱) روضة الصفا ۸ مخ (۲) د افغان او پارس جګړه مخ (۳۰) پټه خزانه ۱۹۷ مخ .

وایي چه سره ددې چه دپښتنو عسکر د یرلږو ، بیاهم دلمر نیوفتـو حاتو په نشـه دومره مست وه چه دیو دیرش زرواو دوه سوه تنو پارسیانو مقابلې ته حاضرولای وه(۱)

دقندهار محاصره : خسروخان را وړاندی شو ، د هلمند ترغاړو راورسید ! دلته

بیادجگړې اوربل شو ، کله هم ددې جنګ تفصیل ښه معلوم نه دی ، مګر دومره ئې ایـکلی دی چه دخسروخان لښکر په دیرزوریرغل و کړ او پښتانه چه د هغولسمه برخه هم نه وه نو ځکه میرویس خسروخان ته موقع ور کړه چه دهلمند له سینده راتیرشي او دقند هارښارته راورسیږی ، قند هار محاصره شو ، مګر میرویس تر محاصرې دباندی پاته شواو دمیلیسون په قول «میرویس د ناپلیون په څیر په (۱۸۱٤ع) دایقین درلود که پردارا لخلافـه مقابله شروع کړی نو ښه داسی کـارو و کړی چه دښمن به دماتی او شکست نغاره و د نګوی (۲) »

پارسیانو ددې محاصرې دټینګولو دپاره هرډول اقدامات و کړه ، مګر کوم شی چه خسروخان اودده عسکروارخطـا اوسراسیمه کړه داو ، چه هغوی په دې امید چه دمنی موسم دی غلې اووا ښه دیرپیدا کیږی دخانه سره ئې هیڅ خورا که اوآزوغه راانیستې نه وه ـ دلته چه ټول کښتونه او کرهنې له منځه تللې وې اومځکې ئې تشي توری ولیدلې خورا یریشانـه او مضطرب شول ، مـګر بیا ئې غوښته داخپل اضطراب پټوساتی ، خو میرویس ددوی دآذوقې په حال ښه خبرو ، نو دښار ساتونـکوته به ئې دصبراوتحمل کـولو توصیې را استولې ؛ کله هـم د میلیسون په قول دښار څو کمـزوروتنـو د میرویس او نورو پښتنو بې مشورې اومصلحته وغوښتل چه د میرویس سره هغسې معامله و کړی لـکه پاریس چه دناپلیون سره و کړه ، یعنې وې غوښتل چه دخسرو خان سره خبـری اتری شروع کړې اوتر څوشرطو لاندی دروغی معاهده ورسره وتړې ، مګرددوی دا درخـواست دخسرو خان امیدونه را پاځول اوښارئې دځان وباله

---

(۱) دمیلسون د افغانستان تـاریخ مخ (۲) میلیسون ۲۱۵ مخ .

ځکه ئې د تسلیم بلاشرط څخه ډاسوا ددوی « بله خبره نه اوریدله ـ د ښار هغه څو خلك چه د خسروخان په تصمیم پوه شول او د یوې خوائې د میرویس او اولس ناړضائې و لیدله اود بلې خوا « بلاشرط تسلیمیدل» غوښتل کیده نو پښتیمانه شوه تربې شرطه تسلیمید و ئې مرګ غوره و باله او د نورو پښتنو په شان ئې د مقابلې ته ملا وتړله اود همت پښې ئې ټینګې کړې او په هره حمله کې ئې د پارس قواوی پرشا وهلې اوهم د دښ ندی له خوا ملی زعیم خپلې ټیټې شوی قوې را یوځای کړې اود سره ئې د بلوڅانو، تر ینانو اود پښتنو د نورو قبیلو زلمیان راغونډ کړه اود قندهار د جنوب لـه خوائې د خسروخان پر پوځ یرغل وکړ اود ښار ساتونـکو ته ئې داسې پیغام واستاوه :

« که موږ بې ننـګه شو، اودښمن بریالی شی زموږ څخه به یوهم ژوندی پرې نږدی نو »

« بهتره داده چه ټول په مړانه زیار وباسو، څو چه یا په نیکنامې مړه شو او یا »

« پر غلیمانو بری ومومو! » (۱) د ښار پښتنو چه د میرویس دا پیغام واروید لا ئې دغیرت وینې په جوش راغلې او مقابلې ته ئې ملاوی وتړلې.

د خسروخان مرګ اود پارسیانو تېښته:

خسروخان اودده لښکری د محاصرینو د مقاومت څخه دیوې خوا اود آزوغې اوذخیرې د نه لرلو څخه د بلې خوا د خپل موفقیت او بریالیتوب څخه ورځ په ورځ مأیوس او ناامیده کیدل، اوهم د بلې خوا د میرویس حملو ددوی کار مشکلاوه اوددوی معنویات ئې ورورانول، اوهم سربېره پردې حملو دژمی حملې هم نږدې وې ځکه نو دوی نه پوهیدل څه وکړی؟ ـ اوسی یا ولاړ سی؟

په دې وخت کې میرویس پر دوی د ذخیرو د راتـګ لاری هم وتړلې خسروخان

---

(۱) داستان ترکـتازان هند ـ څلوم ټوک ۱٤٦ مخ.

چه خپل ټیم اردو په دې ګیر دار کې له لاسه ایستلی و، که څه هم محاصره یو کال ته رسېدلې وه، مګر بیائې هم تر مشورې وروسته د محاصرې څخه لاس وکښل غوښته ئې بیرته پارس ته ولاړشي مګر د اردو په منځ کې ئې بې اتفاقي او نفاق پیداشو پارسیانو غوښته د یوې لارې ولاړشي او ګرجیان هم پر دوو لارو سره ولاړه په دې وخت کې چه عباس قلي خان د پارس د دربار معتمد دا بې اتفاقي او تجزیه ولیدله قندهار ته راغئ او د پارسیانو د اردو ټول حال ئې میرویس ته ووایه (۱) میرویس چه د احوال وارو ېد او د دښمن په ډېرې وارخطائۍ خبر شو، امرئې وکړ چه دسمتي اته سوه اوښ په حربي لوازمو بار او تهیه کړی او وروسته تر هغه په خپله د خپلو شپاړس زرو پښتنو زلمیانو سره ئې پر خسروخان حمله وکړه او په ډېر زړورتوب پروړغئ، نو هغه و، چه خسروخان ئې په خپل آکاپسی قبر ته واستاوه، د ګرګین سره یو ځای شو او د پارسي مؤرخینو په اصطلاح «سر در پای قلعه ګذاشت» او میرویس خان د ګران وطن صحنه د متجاوزینو له وجوده پاکه کړه او لکه سرجان مالکم او نور مؤرخین چه وایي د یوه پرش زرو او دوه سوو تنو څخه فقط پنځه سوه، یا اوه سوه تنو د ډېرې چابکۍ تېښتې په اثر خپل ځانونه د پښتنو له تورو او مرګ د خولې څخه خلاص کړه (۲) نورو ټولو د خپل ناروا تجاوز سزا ولیدله او مړه شول او د دوی ټولې وسلې او حربي تجهیزات د پښتنو لاس ته ورغله.

میرویس پر دې فتح او ډېرې باندې د لوی خدای شکر ادا کړ او په ډېرې خوښۍ قندهار ته راوګرزېد او ټولې ولجې ئې په اولس ووېشلې.

دمیرویس دا لویه فتح یاد خسروخان مرګ د روژې په ۲۷ په ۱۱۲۳ ه کال کښې وه (۳) او میلیسون ۱۷۱۳ ع کال لیکلی دی (٤)

---

(۱) دافغان او پارس جګړه مخ.

(۲) سرجان مالکم ۲۰٤ مخ ـ میلیسون ۲۱٦ مخ ـ سید جمال الدین ۳۵ مخ زندګانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۱ مخ ـ تاریخ ادبیات ایران ـ اثر برون د یاسمی ترجمه ۱۰۱ مخ.

(۳) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (٤) میلیسون ۲۱٦ مخ.

دپارسیانو د بل لښکر ماتې: دوه کاله وروسته بیاداصفهان دربارپولښکر

سره جوړ کړ اودرستمخان په‌سرداري ئې دقندهار خواته راواستاوه، مګر څنګه چه زموږملي زعیم دپښتون ملت په‌اتفاق اومرسته دپرغښتلی شوی و، دې اردو هم څه ونکړه په‌جنګ کې مغلوب شوه اورستم ددې دپاره چه د خپلو اسلافو کاله په‌ونشي بیرته‌پارس‌ته وتښتېد، دپارسیانو داشکست په (۱۱۲٦هـ ـ ۱۷۱٤ع) کال و(۱) اوهم دادسلطان‌حسین اوداصفهان ددربار وروستني کوښښ و، چه‌پنا کامی تمام‌شو. مګر سلطان‌محمد اوجهانګشای نادری مؤلف او دروضة‌الصفا لیکونکی ترخسروخان وروسته درستمخان نوم‌نه‌اخلي بلکه‌دده‌په‌عوض کې‌محمدزمان خان شاملو یا دوی چه‌ددېر لښکر سره دقندهار خواته مأمور شوی و، خو متأسفانه پرلاري‌ئې نفس وخوت اودمخه تردې چه‌قندهارته راورسیږي ځان‌ئې‌حق‌ته‌تسلیم کړ اولښکرئې وتښتېد (۲) په‌هرصورت تردې‌پېښو وروسته میرویس دپښتا نه‌ملت مستقل اوخپلواك او ملي‌مختاره مشرشو اودمیلیسون په‌قول میرویس لمړی سړی دی چه (بې‌دهرات له‌ابدالیو) نورټول دافغانستان قومونه اوقبائل‌ئې داسې سره متحد کړه چه دمخه نه‌وه‌لیدل‌شوی (۳) او دپښتنو دریاست پایتخت ئې د قندهار زوږښار وټاکه اودمملکت په‌نظم اونسق ئې شروع وکړه.

د میرویس وفات: دپښتنو ملي قائد اولوی زعیم میرویس تر ډیرو جنګو

وروسته چه‌دمتجاوزینو سره‌ئې‌وکړه اوهغه‌ئې‌دخپلې‌خاوری څخه‌وشړل اوه‌پښتانه ملت زړه آزادي ئې بیاددوی په‌نصیب او پښتانه ئې دپخوا په‌شان آزاد کړه ـ

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ـ دپښتو ترجمه ۲۱۷ مخ ـ د ایران د ادبیاتو تاریخ د برون اثر ـ دیاسمی ترجمه ٤ ج ۱۰۱ مخ

(۲) جهانګشای نادری ٦مخ اوروضة‌الصفای ناصری ـ ۸ ج صفحه نلری ـ تاریخ سلطانی ۷۲مخ

(۳) میلیسون ـ ۲۱۷ مخ

او دمملکت دغربی مځکوځخهٔئی ترفراه او سیستان پوری بیرته د پښتنو کړې اودملی‌وحدت رسی‌ئی‌بیا وغښتله اوټینګه ئی کړه نوپدی‌وخت کی داجل استازی راورسید اونه‌ئی پرینبود چه‌داستر زعیم‌خپل‌نور افکاراوآرزوګانی بشه‌عملی کړی ــ دذیحجة الحرام په۲۸ ورځ‌په ۱۱۲۰ ه کـال‌ئی‌دی استازی ته لبیك ووایه(۱)

که دده نوری آرزو ګـانی عملی نشوې اوبیائی ارت تشکیلات وضع‌نکړای شوه دابه ښاغلی لوستونکی‌دده دنه‌فرصت له‌جهته وګڼی، ځکه‌چه څو لیکی د مخه مو ولیکل چه‌دپښتنوملی‌زعیم په ۱۱۲۶ ه کـال‌دمتجاوزینو له‌جګړو وزګار شو او په ۱۱۲۷ ه یعنی یو کـال وروسته ئی وفات وکړ، نودده د آرزو ګانو او افکـارو دعملی کولو د پاره یو کـال ډیر کم وختو.

دافغان اوپارس دجګړی لیکونکی دملی زعیم وفات داسی‌لیکی:

« دی معروف اودانشمند قهرمان اوه کـاله (۲) په قندهار کی حکمرانی وکړه او دپارس دډیری غښتلی او مقتدری امپراطوری په مقابل کی کلك ودرید او هیڅـکله د یاس او نا امیدی اند یښنې دده د مخیلیی بار یکتر ینه رشته هم متزلزله نکړه ـ څوچه دده قوا دسن دلویوالی په‌اثر ورو ورو په تحلیل ورسیدل او سورت ئی نا توانه او مریض شو ـ د ده په ناروغی توك پښتانه ویر جن او مغموم شول، همیشه به دده د پوښتنې د پاره د لی دلی پښتانه راتله او دده ګټوراومفید نصیحتونه‌ئې‌اروېدل‌اوپه‌هغوئی عمل کـاوه (۳)

دمیرویس ورو ستنی خبری: دپورته‌لیکو نکی دلیکنی په‌قرار کوم وخت

چه میرویس خپل دحال خرا بوالی حس کړنو دپښتنو مشران‌ئی راوغوښتل او په‌لاندی لندولنډ وجملو کی‌ئی‌دا سی وصیت ورته وکړ:

---

(۱) پټه خزانه ۱۰۹ مخ(۲) اصلاً اته کـاله دی. (۳)دافغان اوپارس جګړه مخ.

«خپل ټول کارونه خدای ته وسپارئ او پر خدای توکل وکړئ !»
«جنګ په مړانه پرمخ بوزئ !»
«په هر کار کې شرا فمند انه وضعیت غوره کړئ او خپل پت سا تئ !»
«هر کله او په هر ځای کې سره متحد اوسئ !»
«خپل هرګ اوپله قوی کړئ !»
«هیڅکله دپار سیانو اطاعت و نه منئ !»
«په هر قوت او سعیه چه ممکنه وي خپل دښمنان چه پر تاسې حمله کوي پرشا وو هئ ــ ځکه چه ستاسې دښمنان ددرباري اختلا فاتو په اثر او ددوی دخلکو دفساد او خیانت له کبله خورا په تلوار دفنا خواته روان دي !»
«ددوی دشمېر له ډېروالي مه بیرېږئ ــ ځکه چه تاسې متحد یاست»
«او پر خدای موتوکل کړی دی .»
«یقین لرم چه دوی به مغلوبه کړئ !» (۱)

په دې وخت کې ئې سالندې لنده شوه او نو رئې نود خبرو توان نه درلود ، په ډېر تکلیف ئې سترګې رونې کړې او دشهادت تر کلمې دمخه ئې داوروستې جمله وه چه ويل :

« اصفهان ونیسئ: » (۲)

تردې وروسته ئې يوه اوږده ساويستله او دپاك او سپیڅلي روح مارغه ئې جاوداني ځالي اوعلیین ته والوت (۳) او دآزادی خواهي په دنیا کې ئې لوړ مقام او ژوندی نوم پرېښود او تر مرګ وروسته موږ ته وائي :

« دننګ تو ته به مې هر هډ وي ــ
که پس له مرګه پر مزار راشې مینه!»

(۱) (۲) دافغان او پارس جګړه مخ (۳) دافغان او پارس جګړه مخ

دده مزار : اوس دده مزار دقندهار دزاړه ښار پهدوه کروهیې اردنوی ښار په شپږ کروهی کی د زاړه ښار دشمال غرب خواته اودنوی ښا غرب پلو ته دکوکران په کلی کی دی ، دده مزاردپښتنو دوړو اولویانو نراوښځو مرجع اوټول پښتانه دده مزار ته ورځی او دده د روح څخه فیض او مرسته غواړی ، دا علیحضرت شهید محمدنادرشاه پهوختو کی ددې ملی قائد پرمزار د اعلیحضرت احمد شابابا د گنبدی په شان یوهعالیشانه گنبده جوړه شوه چهتاسیئی مقابل عکس و بنیء .

هو ، پهیوه ملت کی چهدپر لبزحس هم وی خپل ملی نومیالی نههیروی او تل ئی پخپلو زړو کی ځای ور کړی وی . * * *

تر میرویس وروسته

څنگه چه پهدې کتاب کیاصل غرض دملی زعیم اوپښتون قائد میرویس د ژوندون حالات بیانول دی اودهوتکو دوري مفصل حالات غرض نه دی نوځکه تر میرویس وروسته حالات خلص او په مجمل طور سره لیکو چه فقط دوره معلومهشی چه دملی زعیم تروفات وروسته څهوشوه ؟

اودې برخی مفصل حالات به هم زه په بل کتاب کی ولیکم چه د تاریخ دعمومی مدیریت له خوا دهوتکو ټوله دوره ماته را سپارلې شوې ده چه هلتهئې ولیکم نوځکه کهدشاهمحمود اوشاهحسین دمیرویس دزامنو دپاچهی او جنگو مفصل بیانات نهوی دلته راغلی گران لوستونکی بهماعفو کړی ، اودهمدې سببه داصفهان دجنگ تفصیل چه دپښتنو دخوا محاصره شوی و ، دلته نه ځائیږی او کله چه دهوتکو ټوله دوره لیکم هلته بهئې ولیکم

دمیرویس ورور عبدالعزیز : دمیرویس دوه زامن پاته شوه چه یو ۱۸ کلن اوبل ۱۴ کلن و . ځکه چه دازامن ئې نسبتاً دسن دخوا ز نهکیان وه نو د میرویس ورور چه عبدالعزیز نومید دمیرویس پرځای کښېنوست . کڅه هم دده

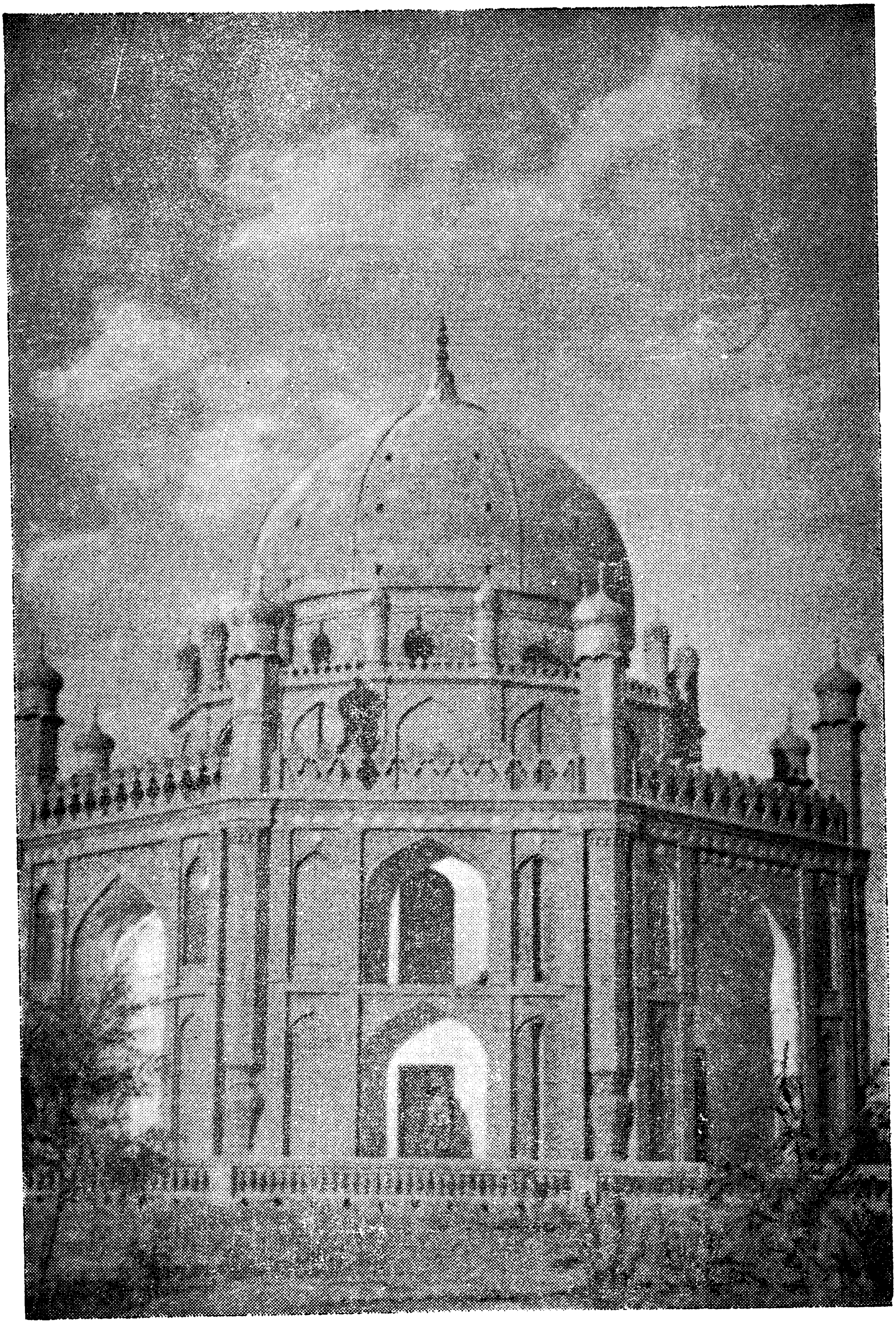

د ملي زعيم میرویس نیکه هدیره په کوکران کی

نوم ملیسون او سرجان مالکم او سیدجمال الدین عبدالله ذکر کړی دی مګر ځکه چه سلطان محمد او شیر محمد او جهانکشای نادری او روضة الصفای ناصری او پټی خزانې چه دهوتکو په دوره کی لیکلی شوې ده عبدالعزیز را وړی نو دلته هم دپټی خزانې قول ته ترجیح ور کړه شو .

دې سرې دورور په شان لوړ همت نه درلود ، بلکه هوسائې او آرامی خوښوونکی وضعیت ئې و ، اود جنګ څخه ئې کرکه کوله ، نوچه مشر تورب ده ته ورسېد دپښتنو مشران ئې را وغوښته ملی جرګه ئې جوړه کړ او پښتنو ته ئې داسی و ویل : ــ « تر دې ډېرو مشکلاتو او ډېرو جنګو وروسته به ښائی چه تاسی هم زما په شان د پارس د حکومت سره دروغی غوښتونکی یاست ؛ او آرامی به غواړیء ؟ اوس چه می مشر ورور مرحوم شو او پښتنو ته ئې لویه سوبه او فتح ګټلې ده نو که موږ دروغی او صلح غوښتنه و کړو د پارس پاچا به ئې په ډېره خوښی ومنی (۱) »

دده دې خبری دپښتنو په منځ کی شور ماشور جوړ کړ اوهغه حرارت او محبت چه ئې تر دغه ګړی پخوا عبدالعزیز ته درلود په عمومی نفرت بدل شو اووې ویل چه : « موږ هیڅکله داد بې ننګی خبره نشو منلای ـ دا خبره دمیرویس نیکه دوصیت سره مخالفه ده که د ورور پر قدم نشې تلای نوروغی ته هم دومره تلوار مکوه (۲) » کڅه هم ملی جرګې دده خبره و نه منله مګر عبدالعزیز په پټه دپارس حکومت ته دروغی دالاندی شرطونه داستازی په ذریعه وړاندی کړه :

۱ : پښتانه دی دهغه باج څخه چه د ګرګین په وخت کی اخیستل کېده معاف وی .

۲ : قندهار ته دی پارسی عسکر نه راځی .

۳ : دپښتنو پاچهی دی همیشه دعبدالعزیز دزامنو اولمسیانو وی . (۳)

---

(۱) دافغان او پارس جګړه مخ (۲) سرجان مالکم ۰۰ مخ

(۳) میلیسون ۲۱۹ مخ ـ سرجان مالکم ۲۰۰ مخ ـ سیدجمالدین تتمة البیان ترجمه ۸۳ مخ

ځنګه چه پښتنو خپله دا آزادي په خپلو وينو لاس ته راوستلي او راتيولي وه نو چه د عبدالعزيز پدي ناوړه کار خبر شول عبدالعزيز ته ئې د بري ستر ګي سري شوي ، په تېره بيا د ميرويس زوى شاه محمود ، چه دا آګا دا پيښنها دو نه وليدل د ځلو ښتو پښتنو مشرانو په مشوره ئې د شپې بلى د نياته واستاوه او دده د بي ننګيو جزائې د خپل خنجر په واسطه دده په تېر کي کښېښوله (١) مګر پټه خزانه وايي چه عبدالعزيز د ملت غم نه خوړ ، خو چه په ١١٢٩ هـ کال د شپې د نارنج د قصر د بامه خطا شو اوراولويد مړ سو (٢) کڅه هم بايد د پټې خزانې دا قول معتبر وبالله شي چه ليکو نکي ئې معاصر و ، مګر زما په عقيده د همدې جهته چه ليکو نکي د عبدالعزيز معاصر دى نو نه ئې غوښته يا د هغه وخت سياست تقاضا نکوله چه دده د مرګ نسبت شاه محمود ته وکړى که نه وى نور ټول مورخين متفق دي ، دا واقعه د ميليسون په قول د ١٧١٦ ع په مارچ پيښه شوه (٣)

د ميرويس اولاد: ميرويس چه وفات شو دوه ئې زامن (٤) او يوه ئې لور پاته شوه د مشر زوى نوم ئې «محمود» چه اتلس کلن و (٥) د کشر زوى نوم ئې «حسين» چه څوارلس کلن و (٦) د لور نوم ئې «بي بي زينبه» وه (٧) چه دلته به د بري لنډ لنډ د هر يوه معرفي وکړو :

شاه محمود: شاه محمود د پلار د مرګ په کال کڅه هم اتلس کلن و ، مګر بياهم د بري مېړه پښتون زلمى و ، او پر پلار هم د بري ګران و ځکه چه د پلار سره په

---

(١) ميليسون ٢٢٠ مخ ، سرجان مالکم ٢٠٠ مخ - سيدجمال الدين ٨٣٦ مخ - تاريخ علي قلي ميرزا ١٢ مخ خورشيد جهان ١٣٢ مخ زندګاني نادرشاه پسرشمشير ١١ مخ او نور ...

(٢) پټه خزانه ١٠٩ مخ (٣) ميليسون ٢٢٠ مخ

(٤) د افغان او پارس جګړي ليکونکي ليکي چه د ميرويس دري زامن پاته شوه مګر د دريم زوي نوم ئې نه دى ذکر کړى مخ (٥) ميليسون ٢١٧ مخ سرجان مالکم ١٩٩ مخ

(٦) پټه خزانه ١٠٩ مخ (٧) پټه خزانه ١٨٥ مخ

اعلیحضرت شاه محمود د ملی قائد میر ویس نیکه
زلمی زوی ، چه په پښتنی قوت ئی متجا و زینو ته ماتی
ورکړه او اصفهان ئی فتح کړ . (۱۱۱۰ھ - ۱۱۳۷ھ)

ټولو جګړو کې ملګری و، او په حربي چارو کې ئې ښه تجربې حاصل کړې وې دپلار تر مرګ وروسته بیا دخپل آکا په خدمت کې ولاړ و، او د پښتنو د کار و باره سره ئې ډېره دلچسپي درلوده (۱) مګر کوم وخت چه ئې دخپل آکا پیشنهادو ليد نو دا کاد کړو څخه بیزاره شو او دهغه کار ئې ور تمام کړ، او څنګه چه د پارس او قندهار پخوانۍ رواج و، چه دښار په هر خوا کې یو یو مناره وه او په هره مناره کې به یوه نغاره دخلکو دخبرولو دپاره پرته وه، هر وخت چه به یو مهم خبر و، نو دا نغارې به وډنګېدلې او خلك به راغونډېدل (۲ محمود چه خپل آکا مړ کړی نو دا نغارې ئې ووډنګولې او خلك راغونډ شول، محمود دخپل آکا پیشنهاددوی ته وښود او د پارسیا و سره جنګ ئې په آیت او حدیث ثابت کړ او بیائې څرګنده کړه چه دده آکا دخپل شخصي آرامۍ او خوش ګزرانۍ دپاره غوښته چه پښتانه بیا د پارسیانو تر لاس لاندې او دهغوی مطیع کړی او زه وږ مملکت بیا وران شي. ترډې وروسته ئې ټولو ویل چه: «ماهغه وواژه!» (۳) پښتنو چه هغه پیشنهاد ولوست او ورمعلومه شوه چه محمود رښتیا وایی، نو ده ته ئې آفرین ووایه (٤) او دی ئې دځان پاچا کړ او دشاهی لقب ئې ور کړ نو «شاه محمود» و باله شو. دا زلمی پښتون دپښتنو پاچا شو او تر ۱۱۳٤ه کال پورې دافغانستان د پاچا په حیث ئې حکمرانی وکړه او څو واره ئې دپارس او سیستان شرقي برخو ته لښکرې وئستلې څو په ۱۱۳٤ه کال د پارس دحکومت پایتخت (اصفهان) محاصره کړ او تر اته میاشتې محاصرې وروسته ئې دمحرمې دمیاشتې په ۱۱ یا ۱۵ په ۱۱۳۵ هـ - ۱۷۲۲ ع کال دصفویانو وروستنی پاچا سلطان حسین خپل ځان او پایتخت د پښتنو لښکر ته تسلیم کړ (٥) دې پښتون زلمی پاچا دخپلې شهنشاهۍ په وختو کې د اصفهان

---

(۱) دافغانستان او پارس جګړې مخ (۲) (۳) دافغان او پارس جګړه مخ

(٤) (٥) تاریخ سلطانی ۷۰ مخ - خورشید جهان، مرجان مالکم ۲۰۹ مخ

تر فتح وروسته ډېرى لويى لښکر کښېږ و کړې ، څو چه تر دوه نيمو کالو پاچهي وروسته ډېرات د مياشتي په ۱۲ شپه په ۱۱۳۷ ه کال په اصفهان کې ددماغي ناروغي له کبله ووژل شو . (۱) دافاتح مېړه پښتون په ۲۷ کلنۍ تردنيا تېرشو اود پښتنو په تاريخ کې ئې ځلانده نوم اوتوره پرېښوده (۲)

دده دژوند مفصل حالات او دده دجګړو دميدانو وضعيت او کوائف به په بل مفصل کتاب کې چه دهوتکو دوره ښيږه ليکم کاملاً راوړه شي .

❀ ❀ ❀

شاه‌حسين : د ميرويس دوهم زوى حسين نومېد ، چه د ۱۱۱٤ ه کال دربيع‌الاول په۲۳ د کلات په سيورى کې وزېږېد ، د عمر تر دوولسو کلو پورى ئې دفقه او تفسير او منطق اود بلاغت علوم ولوستل ، هغه وخت چه په ۱۱۳۵ه کال اعليحضرت شاه‌محمود اصفهان فتح کړ ، نوځپل کشر ورور شاه‌حسين ئې دقندهار پرتخت کښېناوه ، اعليحضرت شاه‌حسين ډېر عالم اراديب اوعلم‌روزونکې‌پاچاو ، اودده عصر بر پښتنو باندى په ډېرى آرامۍ او راحت تېرشو ، غربى او شمالي خواته ترفراه ، سبزوار او هرات پورى او شرقي خواته ترغزني او ګومل پورى ده حکمرانى کوله ، او پرځپره پردې « پښين » شال اود پنجاب داسماعيل خان اوغازى خان ډېرې هم د شاه‌حسين په وختو کې فتح شولې (۳) همدارنګه دملتان لته هم دقندهار دقواو له خوا تهديد شوه اودپښتنو پرمخ تګ دملتان ترحدودو ورسېد (٤) ددې زلمي پاچا دعلم پرورۍ دثبوت دپاره همدا دليل بس دى چه په شاهى ارګ کې‌ئې ادبى انجمن تشکيل کړى و ،

---

(۱) تاريخ سلطانى ۷٦ مخ - خورشيد جهان ۱۳۵ مخ ماثر الامرأ ۷۰۱ مخ ۳ ج روضة‌الصفاى ناصرى - مګر سيد جمال الدين او ميليسون (۱۷۲۵ ع = ۱۱۳۷ ه) ليکلي دى .

(۲) دروضة الصفاى ناصرى‌بقول (۲۱) کلن‌و. (۳)حيات افغانى ٦۷ مخ (٤)سير المتأخرين ٤۸۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

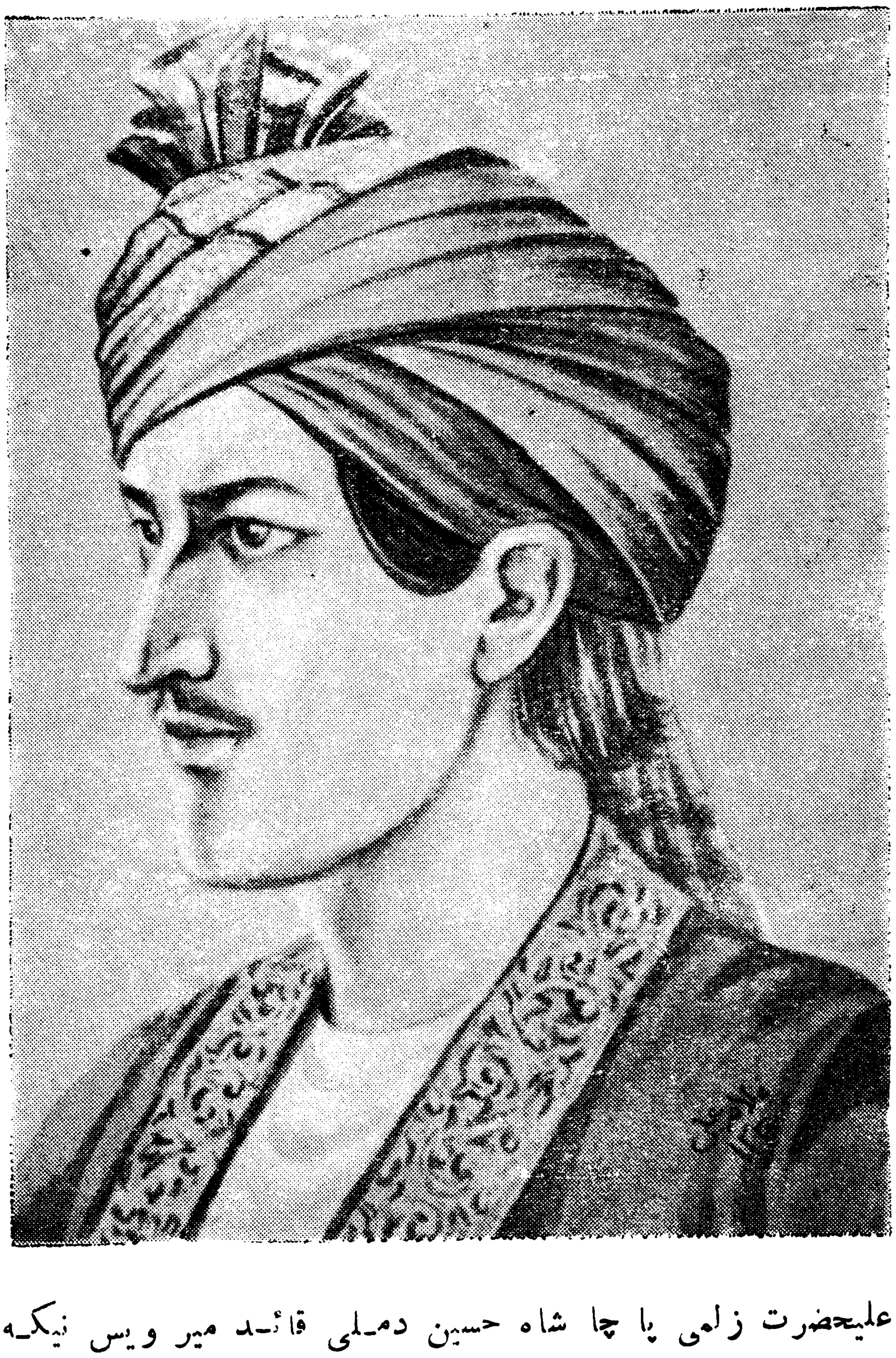

اعلیحضرت زلمی پا چا شاه حسین دملی قائد میر ویس نیکه
زوی ، چه هم عالم وٓاو هم توریالی٭
(١١١٤ ھ - ١١٥٢ ھ)

Ketabton.com

او په هفته کې به ئې یوه ورځ دخپل وخت ډېر لوی علما او شاعران او ادیبان خپلې کتابخانې ته را بلل ، شعرونه به ئې اروېدل او ادبې مجلسونه به ئې کول شاعرانو ته به ئې سلې ورکولې (۱) چه دهمدې تولنې په برکت او ددې پاچا په امر دپښتو گرانبها اثر « پټه‌خزانه » میدان ته را ووتله او ولیکله شوه او نور ډېر کتابونه په پښتو کې پیدا شوه چه دهوتکو په دوره کې به مکمل ولیکل شي . اودې پخپله هم دپښتوژبې ښه‌شاعرو ، پرملي وزن‌ئې خوازه‌شعرونه ویل ، ددې‌علم‌دوست پاچا پاچهاهي تر ۱۱۴۹ ه کال پورې دوام وکړ ، څو دهمدې کال درجب په‌۱۷ نادر افشار دافغانستان خواته‌دضبط پخیال راو کوچېد څکه چه ده ددرې څلورو کالو پرله پسې جگړو په اثر دهرات دابدالیو حکومت له منځه اخیستئ‌و ، اود پښتنودقوا و باقي پا ته برخه ئې هم په پارس او گرجستان کې ماته کړې وه ، څکه ئې نو اوس بې دقندهاردغلځیود پایمالولو څخه بل کار نه در لود ، د کوچنی اختر دمیاشتې په دوهمه نادرشاه ترسیستان را تېر شو اود همدې میاشتې په ۱۸ ددلخك اودلارام لـه لارې دهیلمند غاړې ته را ورسید او ددې څای ترنیولو وروسته دکوچنی اختر په ۲۱ تر هیلمند را پورې ووت د ۱۱٤۹ ه دذیقعدې په اوائلو کښې دقندهار مستحکمه کلا محاصره کړه. شاه‌حسین دقندهار زلمی مدافـع سره دخپل معروف سپه‌سالار سیدال خان ناصر سره یو کال او څو میاشتې په مړانه دفاع وکړه او پرې ئې نه ښووده چه : نادر شاه سره دهغه خپل نظامی عظمت پر ښار تصرف وکړی ، د ۱۱۵۰ ه دذیحجې لمړۍ ورځی وې چه دزلمی شاه‌حسین نظامی طاقت پای ته ور سېد څکه چه ترهغه دمخه دهوتکو ددورې مشهور او زړور سپه سالار سیدال خان د شاه‌حسین دزوی « محمد » نامی سره دکلات په کلا کې دنادر دجگړنو پلاس ورغئ اودا نامتو او نومړی سپه‌سالار دنادر په امر د سترگو دنعمت څخه محروم

(۱) پټه‌خزانه ۱۱۱ مخ

او بروند کړشو (۱) ځکه نو شاه‌حسین هم نادرشاه ته تسلیم شو او دده ددې تسلیمېدو سره دهوتـکـو دشهنشاهـۍ لمر هم ولوېد او لـکه سلطان محمد چه لیـکي : زلمی شاه‌حسین تر ۱۵ کـالو سلطنت وروسته دنادر شاه په امر د پارس مازندران ته تبعید شو اوهم هلته دنادری قهـر په زهـرو دبـرات په لسـمه پـه (۱۱٤۹ ؟) باید (۱۱۵۲ هـ) وی له دنیا ولاړ (۲)

❀ ❀ ❀

دمیرویس لور میرمن زینبه : میرمن زینبه دملي‌قائد یوه عالمه او محترمه او هوښیاره لوروه ، داسلامي احکامو اوفقې اکـثرو کـتابو نه ئي لوستلی وه ، دفارسي مشهور اومتداول کـتب ئـې هم ترپایه رسولی وه ، خپل دا تحصیل ئي دهغه وخت دمشهور اولوی عالم ملا نورمحمد غلځي څخه کړیو ، چه دې عالم دحرم ټولو مخدراتو ته درس وایه ، چه وروسته بیا پخپله میرمن زینبې داوظیفه پر غاړه واخیستله او دحرم او نورو نجنوته به ئـې تعلیم کـاوه (۳) وایی چه بی‌بی زینبه ډېره هوښیاره میرمن‌وه اودمملـکت په اداری چارو هم‌ښه پوهیدله ، خصوصاً د خپل ورورشاه‌حسین سره‌ئې ډېری‌فکری‌مرستې کولې اودپټې‌خزانې د مؤلف په قول هر کـله به ئې د امورو مشـکلا ت په صایبې رایې حل کول اوشاه حسین به‌هم ددې په خبرو عمل کـاوه او ددې نصیحتو نه به ئې ارو بدل (٤) بلـکه د « تاریخ افاغنه » د لیـکونـکی سید ظهورالحسن اوهم‌دسلطان‌محمد له قوله څر گـند ېږی چه د قندهار د محاصرې په وخت چه نادر شاه محاصره کړیو ، هم د حـکومت ټوله کـار وائی‌ددې میرمنې پلاس کې‌وه‌اودمحاصرې

(۱) سلطاني ۹۲ مخ ـ نادر نامه قلمی ۱۰۷ مخ ـ زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۰۵ مخ

(۲) سلطانی ۹۰ - ۹٦ مخونه ـ خورشید جهان ۱۵٦ - ۱٦۱ مخونه ـ نادر نامه قلمی ۲۰٤ سیرالمتاخرین ٤۸۰

(۳) (٤۰) پټه خزانه ۱۸۰ مخ د کـابل طبع .

په پای کې هم دا میرمن د ښاره را ووتله او د نادر سره ئې د متارکې مذاکره شروع کړه (۱)

برسېره پر دې دې میرمنې دادب سره هم زیاته مینه درلوده ، تل به ئې دشاعرانو قدر کاوه او دپښتو انیو شعراو ، دیوانونه به ئې لوستل ، پخپله هم ادیبه او شاعره وه ښه ښه خوازه اشعار ئې ویل چه ددې داشعارو څخه یو شعر هغه مرثیه ده چه دخپل ورور شاه محمود په مرګ ئې پر ملي وزن ویلې ده او ددې دامنظومه هم دشعری لطافت څخه ډکه ده او هم پښتنې روح پکښې دی ، موږ ئې ددې داشعارو دنمونې په توګه را نقلوو :

زغ سو چه ورور تېر له دنیا سونا — قندهار واړه په ژړا سونا
زړه مې په وير کې مبتلا سونا — چه شاه محمود له ما جلا سونا

* * *

داروڼ جهان را ته تورتم دی نا — زړه دبېلتون په تیغ کړم دی نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی نا — دپاچهی تاج مو برهم دی نا
چه شاه محمود تېر له دنیا سونا — قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

ځوانو ، مېړه دتوری جنګ وونا — ولاړ د کام په ننګ وننګ وونا
دښمن له ده په وېنو رنګ وونا — پر میدان شیرو ، یا پلنګ وونا
افسوس چه مرګ دده په خوا سونا — قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

محموده ! نه یوازې خور ژاړی — پر مرګ دی ټوله کلی کور ژاړی
خپلوان لا څه ، پاچادی ورور ژاړی — لښکر سپاه دی پلی سپور ژاړی
پښتون دی ټول په واویلا سونا — قندهار واړه په ژړا سو نا

---

(۱) تاریخ افاغنه - اردو دسید ظهورالحسن موسوی تألیف طبع دهلی ٥ مخ
تاریخ سلطانی ۹٥ مخ

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه! چه شاه محمود سو نن په گور عالمه!
د پښتون لمر سو تیاره تور عالمه! راته د ښمن ه کا پیغور عالمه!
چه پاچا ولاړ پښتون گدا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

لښکر سو خپور پښتون ولاړ دي اریان په خورو ځای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت و تاج د ټول اصفهان زړه ئې راسوړ سو، کا خوښی د ښمنان
وایی پښتون اوس بې پاچا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

آسمانه! بیادی څه ستم کا خر گند و شلاوه تاچه د پښتون و، پیوند
د ښمن دی بیاز موز په ویر کا خورسند چه شاه محمود دی کا په قبر کې بند
پر کور موویر شورو غو غا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

هوتکو! ژاړی ء محمود شاه څه سو نا؟ پښتنو! ستاسی لوی سپاه څه سو نا؟
له اصفها نه تر فراه څه سو نا؟ پاچا چه و، حشمت پناه څه سو نا؟
د پښتنو پر تم فنا سو نا ــ قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

محموده! ځوان وې ولې ولاړې له ما؟ . له تخت و تاجه ته پر څه سوی جلا؟
اصفهان و لی پاته سو نالــه تا؟ سر دی راپور ته کړه، چه څه کړی اعدا؟
د ښمن ولاړ بیا شاو خواسو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

اورم ناري د غم چه کړینه فریاد پښتون په مرگ د شاه محمود سو برباد
زړونه چه تل به ؤ ښاد من سوه ناښاد دساند وزغ دی چه را وړینه ئی باد
ماتم زده پیر و برنا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

د ملی قائد میر ویس نیکه وراره چه د اعلیحضرت شاه محمود ترمرگه وروسته
د اصفهان پر تخت کښیناست . (۱۱۴۲ ه وفات)

ورو ره ! مقردی ستا مولا کی جنت   در دی کی تاته پس له مرگه راحت
روح دی وه ښاد په لویه ورځ د قیامت   مخ دی وه روڼ د خدای په مهرو رحمت
د خالق رحم تل پر تا سو نا   قند هار وا په په ژړا سو نا (۱)

* * *

دا میر من د وروغم د پېره غمجنه کړه او بیائې د دنیا له کارو باره زړه سو ړشو تل به د خدای په عبادت مشغوله وه او عمر ئې د قرآن شریف په تلاوت تېر اوه او وړو نجنکیو ته به ئې لوست او لیك ورښود .

دمیرویس وراره (اشرف) : اشرف د میرویس وراره او د عبد العزیز

زوی و، د اعلیحضر فاتح شاه محمود تر مرگ وروسته د ایوه زلمی د پارس پر تخت کښېناست او په شاه اشرف مشهور شو . دی زلمي د خپلې پوهې او ذکاء په اثر کې د سلطنتي چارو اداره په ډېر ښه صورت سره وکړه او سیدال خان ناصر (د هوتکو د دورې هېر و او پهلوان) ئې بېرته په سپه سالارۍ و ټاکه او ډېرې لښکر کښې او فتوحات ئې وکړل او دده د عصر د مهمو وقائعو څخه یوه واقعه د بغداد د والی احمد پاشا د لښکر را تلل دي چه د اعلیحضرت شاه اشرف ـ جلوس په دریم کال د ۱۱۳۹ هـ د برات د میاشتې د ۱۲ څخه د ۱۱٤۰ هـ تر منځه پېښه شوه او شاه اشرف د هغو مدافعې ته ور جگ شو، مگر پرې ئې نښو ول چه پښتني عسکر د هغوی سره په جگړه ونښلی څو هغه و ، چه دا واقعه د ده د ښه سیاست په اثر کې تر نه میاشتنې ډېر لېز جنگ وروسته په روغې او صلح سره فیصله او ختم شوه(۲) نو دده د جلوس په پنځم کال په (۱۱٤۲ هـ) د سلطان احمد ثالث ـ عثماني خلیفه له خوا «راشد پاشا» نامی

---

(۱) پټه خزانه ۱۸۷ ـ ۱۹۱ مخونه . (۲) روضته الصفا ۸ ج ـ تاریخ نظامی ایران ۱ ج ٤۸۲ مخ

دسفارت په‌توګه دا علیحضرت اشرف دربار ته راولیږه اوپه عوض کی د پښتنو د در بارڅخه هم محمد علی‌خان بلوڅ‌دایلچی‌ګری په‌دول‌عثمانی در بارته واستول شو ، ا، په‌دې توګه ددې دوو دولتو ترمنځ روابط ټینګ شول (۱)

تردې وروسته نوا علیحضرت شاه اشرف دنادر افشار په جګړو بوخت شواو ځنګه‌چه‌دپښتنوعسکر لادمخه هرپلوته سره تیت شوی وه او د قندهار څخه هم کومک نه راز سېدی‌اونادر افشار هم په‌ډېر زور کی و ، نوتر ډېرو سختو سختو جګړو وروسته پښتانه زلمیان اکثر تباه شول اوا علیحضرت شاه‌اشرف تر پنځو کالو اواوو میاشتو ترپاچهی وروسته دګرمسیر د«ملخان» کلاته چه دهیلمند پرغاړه ده ولاړ اود هغه ځای‌څخه دکښته بلوڅستان په لوري روان شو او د تر بلوڅستان پوري ورسید ، نو د هلته دعبدالله‌خان بلوڅ‌دزوی له‌خواچه ابراهیم نومید مړ کړه‌شو - دده مرګ د۱۱۴۲ په‌آو اخرو کی واقع شوی دی (۲)

* * * *

(۱) تاریخ سلطانی ۷۹مخ - دسر پرسی سایکس دایران تاریخ ۷۱ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۸۶ مخ ماثرالامر - ۳ ج۷۰۶ مخ - دسید جمال الدین تتمه ترجمه ۶۴ مخ تاریخ نظامی ایران اج ۸۰ : مخ - نادر نامهٔ قلمی ۹۸مخ

دمیرویس سپه سالاران

او جنگیالی ملگری

اوس چه دمیر ویس داولاد دلنډی معرفی څخه وزګار شوو، نو بایده ده چه دملی قائد دهغو غښتلیو او نامتو ملګرو یا دونه وګړو چه دده سره په جګړو کی حاضراوده دخپل ملی لښکر سپه سالاران یاسالاران بللی وه، هغه دادی:

۱: سیدال خان ناصر:

څنګه چه دپټی خزانی مولف لیکی سیدال خان دا بدال خان زوی او بابړی زی ناصر دی چه پلارئی دوازیخوا سرته په دیله نومی ځای کی اوسیده. هغه وخت چه سلطان ملخی استقلال وموند نوبابړی زی دابدال خان سرمراغلل او په اتغر کی میشته شول (۱)سیدال خان دهوتکو دوری یومهم اوغښتلی اوپهلوان نظامی سپه سالارو، او بی مبالغی ویلای شو چه دا پښتون ژنرال د هوتکو د جنګـو ملی هیرو دی ځکه چه دی ددوی په ټولو جګړو کښی شریك و، اومهم جنګونه ئی کړی دی او په ټولو فتوحاتو کی (څه په داخل او څه په خارج کی) دخورالحلیدونکو کـار نامو څښتن دی، او دمحمد هوتك په عبارت «په سخاوت او شجاعت زبدهٔ روزګارسو» دهغه وخته څخه چه میرویس ګرګین مړ کړ سیدال خان ناصر دپښتنو دلښکرو سپه سالارو تا کل شو او دمملکت په حربی اونظامی خدمتو کښی داخل شو. بیا هغه وخت چه صفوی لښکر دقندهار دنیولو دپاره راغله همدا ملی پهلوان دملی قائد له خوا دهغه دمقابلی دپاره ور مخ شو او صفوی لښکرئی څوواره پر له پسی ماتی کړی اوډېر جګړن ئی تری ووژل اودمیرویس خان د وخت په ټولو جنګو کی بریالی او فاتح و(۲) بیا چه ملی زعیم وفات شو اعلیحضرت شاه محمود ددی ملی ژنرال په مرسته اصفهان ونیو او دپښتنو شهنشاهی ئی تشکیل کړه او بیاد شاه محمود ترمرګ وروسته داعلیحضرت شاه اشرف سره د پارس اوعثمانی او روسی

---

(۱) پټه خزانه ۱۶۹ مخ (۲)پټه خزانه ۱۶۹ مخ

په تولو جنګو کښې ملګرې او غښتلې سپه سالارو او په هر جنګ کې سوبه او برې دده په برخه وه .

همدا رنګه وروسته د نادر افشار سره په مدافعوي جګړو اخته و ، او هم دا سیدال وچه د پښتنو د شهنشاهۍ ځخه ئې سخته دفاع کوله ځو دادفاع ئې ترقندهاره راورسیدله ، او په قندهار کې هم ترورو ستنې طاقت پورې د شاه حسین سره یو ځای د نادر په مقابل کې وجنګیدۍ او د سیدال قوي روح تر پایه پورې نادر ته سر ټیټ نکړ او ځو چه ئې کولای شوه د پښتنو د حق ځخه ئې دفاع وکړه .

دسیدال جنګو نه : د ۱۱٤۲ ه کال په محرم کې چه نادر افشار پر هرات حمله وکړه او دا بدالیانو دغتانو سره په جنګ اخته شو او شاه اشرف غو ښته چه بیرته خراسان دخان کړي په دې جګړو کې سیدال خان د پښتنو جګړونو او لښکر وسردار او قوما ندان و ، او په کرمان کښه میشته و (۱) دهغه کال دربیع الاول د ۳ تر ٦ پورې د «مهمان دوست» مشهوره جګړه د پښتنو او نادر افشار تر منځ واقع شوه چه په پای کې دواړو خواو ته سخت تلفات واو ښته (۲) تر دې جنګ وروسته سیدال خان د اعلیحضرت اشرف له خوا دقو وین په حکمرانۍ مقرر او انتخاب شو او د لښکر په غونډو لو بوخت شو . د ۱۱٤۲ ه د ربیع الاول د ۲۰ تر ۲۳ پورې سیدال خان د اسلا مخان په ملګرۍ د خپلو اتلسو زرو عسکرو سره ئې د نادر شاه سره اوږه ورکړه . او پښتانه له تهرانه را ووتل (۳)

دسیدال خان دریمه دفاعي جګړه د «مورچه خورت» مشهوره جنګ دی چه دلته هم ئخه عسکرو قوماندانۍ په اسلام خان او پخپله شاه اشرف اره درلوده او ۱۱٤۲ ه دربیع الثاني په آواخرو کښې و نښت . کوم آخرینه مقابلې چه په پارس کې سیدال خان

(۱) (۲) جهانکشای نادری ۱۰۵ مخ (۳) جهانکشا ۱۰۸ - ۱۱۰ مخونه او تاریخ نظامی ایران ۴۵۳ - ٤٤٥ - ٤٥٠

دشاه‌اشرف په‌ملګرۍ دنادرشاه سره‌و کړه د«از قان» او «فسا» د پل جنګ دی چه‌ده‌مهغه کال دجمادی الاخر په ۱۳ واقع‌شو او دپښتنو وروستنی ز لمیان دشاه‌اشرف اوسیدال خان سره ددې فدا کارۍ صحنې‌ته ورورا ندی شول (۱)

په‌۱۱۴۳ه کال دشوال په‌میاشت کښې‌چه نادرافشاردهرات‌خواته متوجه شو اودهرات دابدالیو دخواجنګ ورسره‌ونښت‌نوابدالیانوداعلیحضرت‌شاه‌حسین‌څخه مرسته وغوښتله اودهمدې درخواست‌په‌اثردربیع الاول‌په میاشت کښې دڅو زرو امدادی‌نفروسره سیدال‌خان دهرات‌دوطنخوا هانو د کومك‌دپاره‌واستول شو (۲)

څو کاله وروسته د۱۱۴۹ه کال دذیقعدې په‌میاشت چه د نادر افشار اردو قندهار محاصره کړ، داتاریخی محاصره چه‌په‌خورا شهامت سره‌ئې دفاع کیدله دپیاوړی زړور ژنرال سیدال‌خان په‌همت او مړانه تریوه کال اږ څو میاشتو پوری وځنډیده اودې زړور قوماندان تر آخر ګړیه پوری په ډیر ا ستقامت او شهامت اودلاورۍ اوپښتنی غیرت‌دفاع و کړه‌اوځنګه‌چه نادر خپله‌څه قواد کلات خواته واستوله نوسیدال‌خان هم دڅلورزرو کسوسره هلته ولاړ اود کلات پر کلا ئې دنادر دجګړونو سره پرسپین ډاګ سختی مقابلې و کړې ، څو چه په آخر کښې داعلیحضرت شاه‌حسین دزوی «محمد» نامی سره د کلات د کلا دباندی په جګړه کښې دنادر دلښکرو پلاس‌ورغیء او نادر چه خپل دازړور رقیب لاس ته راووست‌دستې‌ئی امرو کړ چه‌ددې زمری پښتون سپه‌سالار ستر ګی‌ړندې کړی(۳) اودده دسقوط سره دهوتـکو شهنشاهۍ سقوط و کړ .

وایی کوم‌وخت‌چه‌دپښتنوملی‌پهلوان سیدال‌خان ناصر دوطنخواهۍ په‌لاره کی

---

(۱) جهانـکشا مخ زندګانی نادرشاه مخ روضة‌الصفای ناصری مخ تاریخ نظامی مخ

(۲) جهانـکشا ۱۸۱ مخ نادرنامه قلمی ۱۱۵مخ سلطانی۸۸مخ

(۷) جها نـکشای نادری ۳۱۵ مخ ـ نادرنامه قلمی ۱۹۷ مخ خور شید جها ن ۱۶۰ مخ زند ګانی نادرشاه ۱۰۵مخ سلطانی ۲۲ مخ

ستر گی بایللي نودخپلو خپلوانو اوخپلی کورنۍ سره دقندهار ښخه و کوچېد او د کابل د کوهدامن شکردرې تهراغی ء اودلته لهدنیا ولاړ ددیمېره پښتون ژنرال مزاردشکر درې دسیاسنگ پهمقبره کښې دی اودده ښخه یو زوی د شیرمحمد پـه نامه یاتهشو چهتراوسه هم ددې کورنۍ محترم احفاداو اولادونه هلته اوپه کابل کښې او سی . (۱)

● ● ●

د سیدال ادبی مقام : ښنگه چه پټه خزانه لیـکی ، سیدال خان ناصر علاوه پردې چهدجنـگ دمیدان مرنی و ،دادب پهمیدان کښېهم لمړی سړی و ، اودتوری سره ئې قلمهم درلود ، ښهپوه او ادیب سړی و ، مر وجه علوم لکه : فقه تفسیر ، فصاحت ، صرف ، اونحو اوفارسی کـتب ئې لوستلیوه (۲) دادبیاتو سره ئې ښهمینه درلوده اوپه کوم وخت چه به له جنـگه وزګـارو شعرونه به ئې و یل ، پخپله هم ښهشاعرو ، اوپرملی لحن اووزن به ئې سندری ویلې چه دلته ئې یو سندره رانقل کوو :

یار ما له هسی گران سو　　　　را تېر تر ټول جهان سو

نور نه وینم په ستر گو　　　　جهان ټول راته جانان سو

● ● ● ●

دوې زلفی دی او ږدې کړې　　　　پر مخ دی را خپرې کړې

سرې اشرپۍ دی پهتندی باندی سپرې کړې

گرزی په باغ کی په گلونو کی نخرې کړې

په اور دی و سوم یـا ره　　　　راته اور تـا زه بو ستان سو

● ● ●

---

(۱) دپټیخزانې تعلیقات دښاغلی حبیبی لیـکـنه ۲۵۷ مخ

(۲) پټه خزانه ۱۶۹ مخ

مین چه اشنا یی کا — شپه اوورځ به ګریاني کا
شهې ده ستمګاره خو شحال زړونه به زخمي کا
لینده لري دورځیو، د بانو غشي کاري کا
پرهار مې ګوره خلقه — د دلبر د تیر نښان سو

❀ ❀ ❀

مین پر لویو غرو ځي — سر تور په نیمو شپو ځي
ووزی له وطنه، وطن پرېږدي پر چولو ځي — فریاد و ناري وکا، په نارو په غلبلو ځي
وصال ئې نصیب نه سو — ګوره زړه ډك په ارمان سو

❀ ❀ ❀

ناري وهم عالمه! — د شپې تر صبحه مه
ناتوانه د بېلتون یم یو ګړي نلرم دمه — بېتامي نفس خېژي راځه زما د زړه همدمه
نظر پر ما غریب کړه — چه تاخون مې ستا په ځان سو

❀ ❀ ❀

شبنم پر ګلو ښکاري — زما او ښکي داري داري
خوناب ځي ستا لغمه زما په مخکي لاري لاري
تمامه شپه کم تېره په ژړا په ناري ناري
ښکاره سوه چه مجنون یم — لېونتوب مې اوس عیان سو

❀ ❀ ❀

بوستان ښکلي زیبا دي — رنګین په اوښکو زما دي
د زړه پرهار ګلګون دي، چه بلبل په تماشا دي
په سینه مې زړه و چاودی ته وایې پخندا دی
قتلي د بېلتون یم — زه «سیدال» دامي بیان سو (۱)

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۱ ـ ۱۷۳ مخونه.

۲: بابوجان بابی: بابوجان بابی د کرم‌خان بابی زوی دی، چه په اتغر کې اوسېدی‌ء او یو د هغو غټانو او مشرانو څخه دی چه په ملی جرگو کې د میرویس خان ملگری او په جنگو کې د ملی زعیم بازو او د پښتنو لښکرو مشرو دی پیاوړی سالار په هغه وخت چه گرگین وژل کېده له کلاته د پرغنېتلی راوستل او د ماشور (۱) له خوائې د قندهار د ښار حصار ونیو او چه ښار ونیول شو نو د میرویس خان له خوائې په کلات کې حکومت کاوه (۲)

په ۱۱۳٤ هـ کال چه اعلیحضرت شاه محمود د اصفهان د نیولو عزم وکړ نو بابوجان بابی هم د دروزرو تنو هوتکو، توخو، ترکو او آکا خیلو سره قندهارته راغی‌ء او د شاه محمود سره اصفهان ته ولاړ او د پټې خزانی په عبارت بابوجان په ټولو جنگو کې «هسی مړانه وکړ، چه رستم دوران ئې هېر کړ» (۳)

سلطان محمد لیکی: چه بابوجان د شاه محمود او شاه اشرف په وختو کې د پارس د لار و بندر حاکم و، او د هوتکو د شهنشاهۍ وروسته قندهارته راغی‌ء، جهانکشای نادری ئې د «باروخان» په نامه یادوی. هغه وخت چه نادر افشار د هرات څخه د قندهار خواته وخوځېدا و امام‌ویردی بیگ د کرمان حکمران د ده په امر د گرشك او کلابس لوری ته مامور شو اعلیحضرت شاه حسین د بابوجان بابی په قیادت او قوماندانۍ یو لښکر د هغه د مقابلې د پاره ورواستاوه او دی زړور قوماندان د هغو سره جگړې وکړې او هغه ئې د فراه لوری ته وځغلول او ډېری ولجې ئې څنی راو گرزولې (٤)

---

(۱) د ماشور کلی د قندهار د زاړه ښار جنوب ته او د نوی ښار جنوب غربی پلوته تخمینا ۷ میله لری واقع دی. پخوائې د زاړه ښار د جنوبی حصار دروازه د ماشور دروازه بلله.
(۲) (۳) پټه خزانه ۳۵ مخ. (٤) تاریخ سلطانی ۸۸ مخ جهانکشای نادری ۱٦٦ مخ.

علاوه پردي د بابوجان شه عالم او اديب سړی هم و ، دادب سره ئې مينه درلوده تل به ئې دشعراؤ ديوانونه لوستل او پخپله هم شاعرو. ده په ۱۱۲۹ ه کال د«شهااو ګلان» هغه قصه په مثنوی نظم کړه چه پښتانه ئې په مجلسو کې نقل کوی او دا کتاب ئې « قصص العاشقين » نوميږی .

د بابو جان د شعر نمونه

عشق

عشق يو هسې توريالی دی ء — چه پرهر ځای ئې برې دی ء
دعشق اورهسې سوزان دی ء — چه سو ځلی ئې جهان دی ء
زړه بې عشقه ګله زړه دی ء — چه بې عشقه زړه د مړه دی ء
پښتانه کاندی متل — چه دی ء خوږ تر شات عسل:
چه: « بې عشقه سر کدو دی» — تش بې مغزه يو لاړو دی ء
زړه بې عشقه په کار ندی ء — هم هر زړه سزا وار نه دی ء
چه د عشق وکا خبری — کړی په غوږ دا مرغلری

دیا کانو عشق سزا دی ء
امانت دا ، دمولا دی ء

* ✱ *

۳ : بهادر خان : بهادر خان چه پټه خزانه ئې « دصدرا کیا بر دوران » په لقب يادوی، هم يو دهغو غښتليو خانانو څخه دی چه د ګرګين دوړلو په جرګه کې دملی زعيم سره ملګری و (۱) اود هوتکو د دوري ډير مشهور بهادر او

(۱) زيدی خان په محمود نامه کی وايی : سيمال اصر ، او بابوجان وبابی بل بادرخان و ، دبادرو لمسی - (۱٤٥ مخ پټه خزانه)

توریالی دی . دهوتکو په اکثرو جنګو کی ئې برخه اخیستې‌ده او هری خواته چه‌ئې په جګړه کی مخ شوی دی هغه خوائې اخیستې ده او بریالی شوی دی؛ لکه محمد هوتک چه لیکی بهادر خان د شاه‌حسین په وختو کی هم د لښکرو سالارو ، او « دشال » (۱) او « ژوب » کلاوی ئې فتح کړې اود شاه‌حسین بازو و ؛ چه وایی شاه‌حسین‌ده ته‌ورور خطاب کاوه او عوامو « امیرالامرأ » باله (۲) بهادر خان په قندهار کی په توره اوښندنه (سخا) دېر مشهور و ، دده په کرم اوسخاوت غریبان اوبې وزلی ماړه او آسوده وه .

علاوه پرتوره او سخا بهادرخان ښه علمدوسته سړی هم و ، متداوله علوم ئې لوستلی وه ، د شعرا او علماؤ سره ئې مرستی کولې او هیڅکله دده مجلس ددې طائفې څخه خالی نه‌و ، شاعرانو ته به‌ئې ښې ښې صلې ور کولې ، لکه پټه خزانه چه لیکی « په صله کی په دوران طاق دی ، اوپه ښندنه علمأ ته حاتم دی . چه له سفره راسی علمأ او شعرا مېلمه کا ، او دوی ته ښندنی و کا . خالق‌تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر ډېره ژوندیء وساتی ... » (۳)

دبهادر خان دبدلو نمونه : بهادر خان هم د سیدال خان ناصر په شان خپل شعری احساسات په ملی اوزانو کی څرګند کړی دی اوپر ملی لحن او وزن ئې بدلی او سندری ویلی‌دی چه دلته ئې یوه نمونه را وړو :

---

۱ : شال یا شالکوټ داوسنی کوټې حدود دی - چه دا بوالفضل په قول د اکبری عصر په تشکیلاتو کی دقندهار دشرقی توابع باله کېده اودختو کلائی درلوده چه کاسی او بلوڅ پښتانه پکښې اوسېدل (آئین اکبری ۱۸۹ مخ) دپټې خزانې حاشیه ۱۱۱ مخ -

(۲) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

(۳) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

بېلتون دی زوردی ترلېمومی سهارنم څاڅی ــ لکه شبنم څاڅی
داسرهیاقوتمی په لمن کی ستاپه غم څاڅی ــ پـه غم الـم څاڅی
گوره لیلی باران داوښو ستا پـه چم څاڅی ــ څنگهپر چم څاڅی

❀ ❀ ❀ ❀

راغلهلیلی په شینکی خال نښا په گلو کوی ــ پهسرومنگلو کوی
سهار چه وزی سیل کا، زغ په بلبلو کوی ــ گل پهاوربلو کوی
مـلالی سترگی ئې کاته په ویر ژلو کوی ــ زیب په گجلو کوی
دژوبل زړه وینی په هر گـړی هردم څاڅی ــ لکـه شبنم څاڅی

❀ ❀ ❀ ❀

ښکلی نجلی ! دباغ په لورمه ځه نښا مکوه ــ عاشق رسـوا مکوه
وریت سوی زړهمیدی مینپوری خندا مکوه ــ را شـه جفا مکوه
زه یم پتنـگ ته یې ډیوه مـا جلبـلا مکوه ــ نور ظلم بیا مکوه
یم ستا لـه عشقه لیونـی پرمـا ، ماتم څاڅی ــ غماوالمڅاڅی (۱)

* * *

٤: ملا پیرمحمد میاجی : داملاهم یودهغو روښن فکرو علماو څخهو، چه دملی زعیم میرویس سره پهملی لویه جرگه کی شامل او هم بیا وروسته په ټولو جنگو کی د میرویس نیکه ملا تړ او ملگری و .

دی دمرحوم ملا محمد سرور زوی و، چه پلار ئې د میا فقیرالله صاحب لاس نیوی کړیو اوده بیادخپله پلارهڅخه فیضومونډ (۲) اووایی چهبیادی دشاه اشرف

(۱) پټهخزانه ۱۲۵ـ ۱۲۷ مخونه
(۲) پټهخزانه ۱۲۹مخ

اوشاه محمود مرشدشو (۱) ملاپیر محمد میاجي وروسته ترهغه چه په تولوملي جګړو کی برخه واخیستله او میرویس نیکه وفات شو نو د میرویس مړنی زوی اعلیحضرت شاه‌محمود داصفهان دنیولودپاره‌ولاړه‌ئي هم وروغوښت چه داصفهان ترفتح وروسته‌ئي هلته درو‌افضوسره دیني‌مباحثي وکولي اوپیرمحمد میاجي هلته دومره‌شهرت وموند چه‌دروم‌علماؤ چه په‌اصفهان کی وه ده‌ته د«پیر افغان» لقب ورکړ. میاجي دشاه محمود ترمرګ وروسته دشاه اشرف سره هم اوږه پر اوږه ولاړو؛ اوده‌ته‌ئي مشوره ورکوله، څوپه۱۱۴۳ ه کال چه اعلیحضرت شاه اشرف خپلی‌قواوی له‌لاسه ایستلی‌وي اوه‌شیراز څخه دقندهار لوری‌ته‌راروان‌و، اود نادر لښکری په پسي وې، شاه اشرف د«فسا» دپل سرته (دشیراز په۳ فرسخی کی) راورسید، په دي وخت کی‌ئي پیرمحمد میاجي چه په پښتنو کی ډیر د احترام په‌سترګو ورته کتل کېدل دخو پښتنو سربازانو سره دپله دساتنی دپاره پرېښود او په خپله تربله تېرشو، چه‌ملا پیرمحمد میاجي په‌همدي ځای کی دمتجاوزینو له خوا ووژل شو (۲)

ده‌دعلمي مقام : ملاپیرمحمد علاوه پرتوریالیتوب ښه‌لوی عالم‌هم‌و، اودهمدي علمي لیاقت په اثر دروم علماؤ ده‌ته د « پیرافغان » لقب ورکړ ، ده په اصفهان کی روافض په ډېرو مباحثو کی ملامت کړی وه او‌خلك ئي دامام اعظم صاحب مذهب ته را بلل . بر سېره پر دي ښه مؤلف او لیکونکی هم و؛ ده دوه کتابونه تألیف کړی ؛ یو کتاب ئي داخلاقو په علم کی « د افضل الطرایق » پنامه لیکلی دی چه په‌هغه کی دعقائدو او اخلاقو بیان کوی ، او بل کتاب

(۱) جهانکشای نادری ۱۲۱مخ (۲) جهانکشای ۱۲۱ مخ .

ئې د « القرایض فی رد الروافض » په نوم لیکلی چه دا دوازه کتابونه په پښتو دی او « افضل الطرایق » ئې منظوم هم دی ، چه د هغه څخه دا ښکاره کیږي چه ملا پیر محمد میاجی ښه شاعر هم و ، او دده یو شعر په پټه خزانه کی راغلی دی . (۱)

* * *

۵ : داؤد خان هوتک : داؤد خان هوتک دپټې خزانې د مؤلف پلار او د قادرخان زوی دی چه په ۱۰۲۹ هـ کال دقندهار د کوکران په کلی کی زیږیدلی دی ...ده دخپل وخت متداول علوم لوستلی وه او په ځلمیتوب کی ډیر عمر له قندهاره د کسي غرونو اوزوب او ډیرو اوپیښورته په علم پسی تللی و څو چه دخپل عصر په فصحا او علماو کی دنامه خاوند شو .

هغه وخت چه ملی زعیم او نورو پښتنو کرګین واژه داؤدخان هم دده ملګری و او بیا وروسته په ټولو جګړو کی ورسره وه .

په ۱۱۲۰ هـ کال چه دصفویانو لښکری پر قندهار راغلي نو دملی قائد میرویس نیکه لـه خوا داؤد خان فراه ، سیستان او ګلستان او نورو ځایو ته ولاړ چه پښتانه د میرویس نیکه دملاتړ دپاره راغونډ کړی او هغه ، هلته دپښتنو سره مرکې وکړې اود نورزو ، او بارکزو او ساکزو ډیر پښتانه ئې د ځان ملګری کړل او پر خسرو خان ئې یرغل وکړ ، په دغو جنګو کی داؤدخان د میرویس دخوا دپښتنو لښکرو سپه سالارو (۲)

---

(۱) پټه خزانه ۱۳۱ مخ

(۲) پټه خزانه ۱۹۷ مخ

داؤد خان هم علاوه پر توره د ښې طبع خاوندو ، او ښه شعرونه به ئې ويل دادوې رباعي چه د تجنيس صنعت هم پکښې سته داؤدخان ويلې دی :

چه دچا په زړه کې اور د مينې بل سی ‌ ‌ په اور بل ئې لمبې ګډې حال ئې بل سی
اور د مينې کله مرې دزړه له مينې ‌ ‌ داور بل مينه که تل د زړه په تل سی

* * *

که ئې وينې وينې تل ښاخې له زړو څخه ‌ ‌ څوك چه وينې تا ، له ځوانو له زړو څخه
دزړو له زړو که وينې وينې ښاخې ‌ ‌ په کړو دغم لو يدلې ستاله ګړو څخه

تبصره : تردې ځايه چه دميرويس نيکه سپه سالاران او جنګې ملګرې ذکر شوې دهٔولو دژړ ند له حالاتو څرګنديږې چه دا ښتانه جنګيالې ميړونه هم دتورې خاوندان وه او هم دقلم هم توريالې وه او هم عالمان چه دا يوه رونه او ځانته ممیزه ده .

دسړو ځایواو دکتابونو نومونه

۱: دسړو نومونه

الف :

ابدال خان ۳۱_۱۰۳
ابراهیم ۱۰۲-۲۰
ابوالفضل -٤_۱۱۰
احمدشاه بابا - ۹۲-۳۲_۳٤
احمدجان منشی -۳_۳۱_٤۸_٥٦
اسرائیل اری _٤۹-٥۰_٥۱_٥۲_۸۲_
اسدالله _ ۸٤ _
اسلامخان _ ۱۰٤
اعتمادالدوله _۳۹_٤۱_٤۲_٥۲_٥٦_٦۲_۷٤-
اکبر باچا _۱۱_
اورنگ زیب _۱۸-۱۹_
امیرالامیر _۱۱۰_
امام اعظم رح _۱۱۲

ب :

باروخان _۱٥-۱٦-۲۰-۱۰۸_۲۷
بار تولد -۳_
بارو -۲۰_۱٦-
بابوجان _۲۰_٦۱-۱۰۸_۱۰۹_
برون _٤-
-وار -۲۰_
بیت نیکه ۱٦-۲۹_۳۰

پ :

پاپ _٥۰_
پتر کبیر ٤۹-٥۰_٥٤_
پیرافغان _۱۱۲_
پیرمحمد میاجی _ ٦۱-۱۱۱_۱۱۲-۱۱۳

ت :

تماش آستی ونس -۸_
توخی ۱٦-۲۰-۲۳_
توران ۱٥_۲۷_
تولر -۱٥-
توماس بست -۸_
توماسچك _۱۷

ج :

جارج نیون هام فورد اسحاق -۳_
جلال الدین - ۲۷_
جعفرخان سدوزی -٦۰_۳۲_
جهانگیر -۱۲_
جیمز اول -۸

ح :

حاجی میرخان _ ۱_۲۷-٦۳_٦٦_

حاجی عادل -۲۸-۳۱-
حاجی ابدال -۳۱-
حسین -۲۷-۹۴-۹۶
حبیبی -۱-۴-۱۰۶-
حیات خان -۳-۲۷-
حیات سلطان -۸۴-
حسامی -۷

خ :

خافی خان -۱۰-۶۶-۶۷-۸۰-۸۱-
خانزاده -۳۲-
خسروخان -۸۲-۸۳-۸۴-۸۵-۸۶-۸۷-۸۸-
۸۹-۱۱۳

د :

داؤدخان -۲۱-۸۵-۱۱۳-۱۱۴-
درخو -۳۲-
دولت خان سدوزی -۳۱-۳۴-۳۷-
دیوان بیگ -۳۹-۴۰-۴۲

ر :

رستم خان -۳۴-۸۹-
ریدی خان مومند -۴۳-۴۵-۴۶-۶۱-۶۷

ز :

زار - ۵۴ - ۵۵ -
زمان خان - ۳۴ -
زینت محل ۹ -
زینبه -۹۴-۹۸

س :

سرجان مالکم -۳-۴۸ - ۵۷ -۶۴-۶۶-۶۹-
۷۰-۷۱-۷۷-۸۸-۹۳-

سر پرسی سایکس -۳-۷-۱۰۲-
سلطان محمد - ۳-۱۸-۱۹-۲۷-۳۶-۶۵-۶۶ -
۸۹-۹۳-۹۸-
سلطان حسین -۷-۳۵-۴۳-۴۴-۴۵ - ۵۵-
۸۹-۹۵-
سلطان حیدر ۵-
سلطان احمد -۱۰۱-
سلطان خدا داد (خود کی) - ۱۸-۳۱ -
سلطان ملخی ۱۸-۱۹-۲۵-۲۸-۳۱-۱۰۳-
سیدال خان ناصر -۶۱-۹۷-۱۰۱-۱۰۳-۱۰۴-
۱۰۵-۱۰۶-۱۰۷-۱۰۹-۱۱۰-
سید جمال الدین افغانی -۳-۷-۵۸-۶۴-۶۶-۶۸-
۶۹-۷۱ ۹۳-۹۴-۹۶-۱۰۲-
سید ظهور الحسن -۴-۹۸-۹۹-
سید مسعود -۴-

ش :

شاه اشرف -۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳-۱۰۴ - ۱۰۵
۱۰۸-۱۱۱-۱۱۲-
شاه اسمعیل صفوی -۵-۶-
شاه حسین ۷۶ ۹۲-۹۶-۹۷-۹۸-۱۰۴-۱۰۵-
۱۰۸-۱۱۰-
شاه عالم -۹۰-
شاه عباس -۶-۱۱-۱۲
شاه صفی -۶-
شاه محمود -۷-۹۴-۹۵-۹۶ - ۹۹-۱۰۰ - ۱۰۱
۱۰۳-۱۰۸-۱۱۲-
شهنواز - ۶۵ -
شیخ صفی الدین اردبیلی -۶-
شیر محمد خان -۳-۶۶-۹۳-۱۰۶

ښ :

ښالم خان -۲۰-۲۵-۲۷-۲۹-۳۱-

ص :

حضرت صدیق رض -٤٦-
صمصام الدوله -٦٦-٨٠-

ظ :

ظهیر الدین محمد بابر-٧-

ع :

عباس قلی بیگ -٨٣-٨٨-
عبدالله خان-٨٤-٨٥-٩٣-١٠٢-
عبدالعزیز خان -٢٥-٩٣-٩٤-١ ١-
عبدالقادر خان-٢٥-
عزیز خان نورزی-٦١-
عمر-٢٧-
حضرت عمر فاروق رض -٤٦
علی اکبر شهامی -٣
علی قلی میرزا ٤-

غ :

غلځی -١٥-١٦-١٧-٢٠-٢٧
غلزی -١٦-
غلجی -١٦-
غـرزی -١٦-١٧-
غلزی -١٧-
غیلجائی -١٧-
غلجه ئی -١٧-
غلجائی -١٧-

ف :

فراهی -١٥-
فرعون -٦٥-
فرخ یسار -٥-
فقیر - ٣٤-

ق :

قادر خان-١١٣-
قطب الدین بهادرشاه -٨١-
قلزه ئی-١٧-

ك :

کامران -٣٢-
کرم -٢٧-١٠٨-

گ :

گرگین -١٠-٢٦-٣٣-٣٤-٣٥-٣٦-٣٧-٣٨-
٤٠-٤١-٤٢-٤٣-٤٤-٤٥-٤٧-٥٣-٥٤-٥٥-
٥٦-٥٧-٥٨-٥٩-٦٠-٦٢-٦٣ - ٦٤-٦٥-٦٦ -
٦٧-٦٨-٦٩-٧٢-٧٤-٧٥-٨٢-٨٨-٩٣ -١٠٣-
١٠٨-١٠٩-١١٣-
گل خان بابر -٦١-
گلان -١٠٩-
گویا -٣-١٢-١٥-

ل :

لارودی -٤-٧١-

م :

متوبی بی-٦ -
محمد اعظم-٦٦
محمد جامی خان -٧٧
محمد خان (مشهور په حاجی انگرم -٦١
محمد خان -٧٨-٧٩-٨٢
مراد خان -٦٤-

محمدسرور - ۱۱۱ -
محمدشاه - ۱۰
محمد صالح - ۴ -
محمدعلی‌خان بلوخ - ۱۰۲ -
محمدمهدی - ۴ - ۶۴ -
اعلیحضرت محمدنادرشاه شهید - ۹۲
محمدهوتك - ۳ - ۶۴ - ۶۵ - ۱۰۳ - ۱۱۰ -
ملکه الیزابت - ۸
ملکیار - ۲۰ - ۲۳ - ۲۴ - ۲۵ - ۲۷ -
محمود - ۹۴ - ۹۵ - ۹۹ - ۱۰۰ -
موسی کاظم - ۶۰ -
میان فقیرالله - ۱۱۱ -
میرویس - ۱ - ۴ - ۵ - ۷ - ۱۵ - ۱۹ - ۲۰ - ۲۳
۲۵ - ۲۶ - ۲۷ - ۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۳۱ - ۳۲
۳۳ - ۳۴ - ۳۶ - ۳۷ - ۳۸ - ۳۹ - ۴۰ - ۴۱
- ۴۲ - ۴۳ - ۴۴ - ۴۵ - ۴۶ - ۴۷ - ۶۸ - ۴۹
- ۵۳ - ۵۵ - ۵۶ - ۵۷ - ۵۸ - ۵۹ - ۶۰
- ۶۱ - ۶۲ - ۶۳ - ۶۴ - ۶۵ - ۶۶ - ۶۷
- ۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۷۲ - ۷۳ - ۷۴
- ۷۵ - ۷۷ - ۷۸ - ۷۹ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۸۴
- ۸۵ - ۸۶ - ۸۷ - ۸۸ - ۸۹ - ۹۰ - ۹۲
- ۹۴ - ۹۶ - ۹۸ - ۱۰۱ - ۱۰۳ - ۱۰۸ - ۱۱۱
- ۱۱۲ - ۱۱۳ - ۱۱۴ -
میشل - ۵۱
میلیسون - ۳۲ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۵ - ۵۶ - ۶۴ - ۶۶
- ۶۸ - ۷۲ - ۷۵ - ۷۷ - ۷۹ - ۸۳ - ۸۵ - ۸۶
- ۸۸ - ۸۹ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۶

ن :

ناپلیون - ۸۶ -
نادرشاه افشار - ۴ - ۷۲ - ۱۰۴ - ۱۰۸ - ۱۱۲
نازو - ۲۵ - ۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۳۱ -
نصروخان الکوزی - ۱۰ -
نوربابا - ۲۳ - ۲۰ -
نور خان - ۶۱
نورالدین محمدجهانگیر - ۸ -
نورالله لارودی - ۶۶ -
نورمحمد غلځی - ۹۸ -

و :

ویردی بیگ - ۱۰۸ -

ه :

همایون - ۷ -
هوتك بابا - ۱۵ - ۱۶ - ۱۸ - ۲۰ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۷ -

ی :

یحی‌خان - ۲۵ - ۶۱ -
یوسف خان - ۶۱ -
یونس خان کاکړ - ۶۲

* * *

۲ : دځا یونومونه

الف :

اتریش - ۵۰ -
اتغر - ۱۶ - ۱۸ - ۲۱ - ۲۲ - ۱۰۳ - ۱۰۸ -
آذربایجان - ۷۰ -
ارغسان - ۶۲ - ۶۵ -
ارغنداو - ۱۸ - ۲۱ - ۲۲ -
اروپا - ۸ -
ازقان - ۱۰۵ -
استراخان - ۸۲ -
اسلامبول - ۵۰ -

اسماعیل‌خان اوغازی خان‌دیری -٩٦-
آسیا -١٧-
اصفهان -٤-٤٦-٣٣-٣٥-٣٦-٣٧-٣٨
-٣٩-٤٠-٤٣-٤٤-٤٨-٤٩-٥٠-٥١
-٥٦-٥٧-٦٩-٧٩-٨٠-٨٢-٨٩-٩١
-٩٢-٩٥-٩٦-١٠٠-١٠٣-١٠٨
-١١٢-١١٣-
افغانستان -٥-١٠-١١-١٢-٢٦-٢٧-٦٧
-٨٩-٩٥-٩٧-
المان -٤٩-٥٠-
امو -١٧-
اندجان -٧-
انگلستان -٩-
اولان -٨-٢١
ایتالیا -٤٩-
ایران -٣-٤-٦-٧-١٧-٨٩-
ایروان -٨-

ب

برمه -٩-
بست -٨٥-
بغداد -٧-
بلخ -١٠-١١-
بلوچستان -٦١-٦٢-
بمبئی -٨-
بیت‌الله -٤٤-

پ :

پارس -٤-٥-٦-١٠-١١-١٥-٢٦-٣٥-٣٦-
-٤٢-٤٤-٤٥-٤٧-٤٨-٤٩-٥٠-٥١-٥٢
-٦٢-٧٠-٧٤-٧٥-٧٦-٧٧-٧٨-٧٩-٨٠
-٨١-٨٢-٨٣-٨٤-٨٧-٨٨-٨٩-٩٣-٩٥-
-٩٨-١٠١-١٠٣-١٠٤-١٠٨-
پامیر - ١٧ -
پښتو نخوا - ٢١-٢٢-
پښین - ٩٦-
پنجاب - ٩٦-
پېښور - ١١٣-

ت :

تازی - ٢٨-
تبریز - ٧-٧٩-
ترنك - ٢٤-٢٥-
تهران - ١٠٤-

ج :

جلدك - ١٨-١٩-٢٨-٦١-

ح :

حجاز - ٤٥-٤٧-٤٨-

خ :

خراسان - ١٠٤-٧٣
خلیج - ٦١-
خیبر - ٢٩-

د :

دلارام - ٧٩-٩٧-
دلخك - ٧٩-٩٧-
ده شیخ - ٦٥-

ډ :

ډهی - ٧-٩٩-
ډیله - ١٠٣

ر :

روس - ۴۹-۵۰-۵۱-۵۴-
روم - ۵۰-۱۱۲-۱۱۳

ز

زابل - ۱۱-
زرد کوه - ۱۰۲

ژ :

ژوب - ۲۳-۶۳-۱۱۰-۱۱۳

س :

سبزوار - ۹۶-
سورت - ۸-
سور غر - ۱۶-۱۸-۲۱ ۲۲-۲۸-
سوری یا سیوری - ۱۶ - ۱۸-۲۱-۲۰-
۲۸-۹۶
سیاسنگ - ۱۰۶-
سیستان - ۸۵-۹۰-۹۵-۱۱۳-

ش :

شال - ۹۶-۱۱۰
شالکوټ - ۱۱۰
شاجوی - ۱۸-
شرقی هند - ۶-
شکر دره - ۱۰۶-
شماخی - ۴۹-۵۰-۵۲-
شیراز - ۱۱۲-۱۱۳-
شیروان - ۵-۷۰-

ښ :

ښار صفا - ۳۲-۶۰-
ښوراوك - ۶۱-۱۰۲-

غ :

غرج - ۱۶-
غرجستان - ۱۷-
غرچه - ۱۶-۱۷-
غزنی - ۲۸-۹۶-
غلج - ۱۶-
غورك - ۱۷-

ف :

فرانس - ۲ -۴۹-
فراه - ۱۲ -۶۱-۸۳-۸۵-۹۰-۹۶-۱۰۸-۱۱۳
فسا - ۱۰۵-۱۱۲-

ق :

قایاناوی - ۴۹-
قزوین - ۱۰۴-
قندهار - ۵ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ - ۱۵ -
۲۵ - ۲۶ - ۲۸ - ۳۵ - ۳۸ - ۴۰ -
۴۱ - ۴۲ - ۴۴ - ۴۷ - ۴۹ - ۵۶ -
۵۷ - ۵۸ - ۶۰ - ۶۲ - ۶۵ - ۶۶ -
۶۷ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۵ - ۷۷ - ۷۸ -
۷۹ - ۸۲ - ۸۳-۸۴ - ۸۶ - ۸۸ - ۸۹ -
۹۰ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۵ - ۹۸ - ۹۹ -
۱۰۰ - ۱۰۱ - ۱۰۲ - ۱۰۳ - ۱۰۴ -
۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۸ - ۱۱۲ - ۱۱۳-

ك :

كابل - ۷-۱۱ - ۲۱ - ۲۸ - ۶۰ - ۹۸-
۱۰۶ -
كرمان - ۳۴ - ۱۰۴ - ۱۰۸ -
كسی غر - ۱۱۳ -

کلابس - ۱۰۸ -
کلات - ۱۰ - ۱۹ - ۲۱ - ۲۸ - ۹۶ - ۹۷ - ۱۰۵ -
گلستان - ۸۵ - ۱۱۳ -
کوسان - ۲۹ -
کوکران - ۵۸ - ۶۰ - ۹۲ - ۱۱۳ -
کوهدامن ۱۰۶ -
کویټه - ۱۱۰ -

گ :

کرجی- ۶۲ -
گرجستان - ۳۵ - ۴۲ - ۵۴ - ۷۰ - ۸۳ - ۹۷ -
گرشك - ۸۳ - ۷۳ - ۱۰۸ -
گرماو - ۱۸ -
گرمسیر - ۱۰۲ -
گومل - ۹۶ -

ل :

لندن - ۸ -
لهستان - ۵۰ -

م :

مازندران - ۹۸ -
مانچه - ۶۰ -
ماشور - ۱۰۸
مدینه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ -
مرغه - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ -
مکه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۷۰ -
ملتان - ۹۶
موچه خورت - ۱۰۴ -
مهمان دوست - ۱۰۴ -

ن :

نارنج - ۹۴ -

و :

وازه خوا - ۲۳ -

ه :

هرات - ۱۱ - ۸۲ - ۸۴ - ۸۹ - ۷۸ - ۹۶ - ۱۰۴ - ۱۰۵ -
هلمند - ۸۵ - ۸۶ - ۷۳ - ۹۷ - ۱۰۲ -
هند - ۳ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۵ - ۲۶ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۵ - ۴۷ - ۶۶ - ۷۰ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۷۶ - ۷۷ -
هندوستان - ۸ - ۹ - ۸۱ -

❁ ❁ ❁

۲: د کتابو نوmونه

الف :

افغان او پارس جگړه - ۳ - ۳۲ - ۳۸ - ۳۹ - ۴۴ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۲ - ۵۳ - ۵۵ - ۵۷ - ۶۲ - ۶۵ - ۷۶ - ۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۵ - ۸۸ - ۹۰ - ۹۱ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ -
افضل الطرایق - ۱۱۲ -
افغان تاریخی - ۴ - ۵۳ - ۷۰ - ۷۶ - ۸۱ -
القرایض فی ردا لروافض - ۱۱۲ -
اویستا فرهنگ - ۳ - ۱۷ -
آئین اکبری - ۴ - ۱۱۰ -

پ :

پټه خزانه ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱٦ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ ۲۰ ـ ۲۱ ـ ۲۲ ـ ۲۳ ـ ۲٤ ـ ۲۵ ـ ۲۸ ـ ۲۹ ـ ۳۰ ـ ٤٤ ـ ۵۹ ـ ٦۰ ـ ٦۱ ـ ٦۳ ـ ٦۵ ـ ٦٦ ـ ٦۷ ـ ٦۸ ـ ۸۵ ـ ۹۰ ـ ۹٤ ـ ۹۷ ـ ۹۸ ـ ۱۰۱ ـ ۱۰۳ ـ ۱۰٦ ـ ۱۰۷ ـ ۱۰۸ ـ ۱۰۹ ـ ۱۱۰ ـ ۱۱۱ ـ ۱۱۳ ـ

پټې خزانې تعليقات ـ ٤ ـ ۱۰٦ ـ

ت :

تاریخ ادبیات ایران ـ دبرون اثر دیا سمی ترجمه ـ ٤ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ

تاریخ افاغنه ـ ٤ ـ ۹۹ ـ

تاریخ افغانستان ـ دمیلیسون تألیف د منشی احمد جان ترجمه :

۳ ـ ۳۱ ـ ۳۲ ـ ۳۳ ـ ۳۷ ـ ۳۸ ـ ٤۸ ـ ٤۹ ـ ۵۵ ـ ۵٦ ـ ٦۰ ـ ٦۲ ـ ٦۳ ـ ٦٤ ـ ٦٦ ـ ٦۸ ـ ٦۹ ـ ۷۱ ـ ۷۲ ـ ۷۳ ـ ۷۵ ـ ۷۷ ـ ۷۹ ـ ۸۳ ـ ۸٦ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ ۹۳ ـ ۹٤ ـ

تاریخ ایران ـ دسرجان مالکم اثر ـ

۳ ـ ۳۱ ـ ۳۳ ـ ۳۵ ـ ۳٦ ـ ۳۷ ـ ۳۸ ـ ٤۸ ـ ۵۰ ـ ۵۷ ـ ۵۹ ـ ٦۳ ـ ٦۸ ـ ٦۹ ـ ۷۰ ـ ۷۱ ـ ۷۸ ـ ۸۸ ـ ۹۳ ـ ۹٤ ـ ۹۵ ـ

تاریخ روابط ایران واروپا در دورهٔ صفویه ۳ ـ ۸ ـ ۹ ـ

تاریخ سلطانی ـ ۳ ـ ۱٦ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ ۲۰ ـ ۲۷ ـ ۳۲ ـ ۳٤ ـ ۳٦ ـ ٦۰ ـ ٦۲ ـ ٦۵ ـ ٦٦ ـ ۸۹ ـ ۹۵ ـ ۹٦ ـ ۹۸ ـ ۹۹ ـ ۱۰۲ ـ ۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ

تاریخ علی قلی مرزا ـ ٤ ـ ۹٤ ـ

تاریخ مختصر ایران ـ دسرپرسی سایکس تألیف ۳ ـ ۷ ـ ۱۰۲ ـ

تاریخ نظامی ایران ـ ٤ ـ ۱۰۱ ـ ۱۰۲ ـ ۱۰٤ ـ ۱۰۵ ـ

تتمة البیان ـ دعلامه سیدجمال الدین افغانی اثر ۳ ـ ۷ ـ ۳۳ ـ ۵۸ ـ ٦۰ ـ ٦۸ ـ ٦۹ ـ ۷۱ ـ ۷۳ ـ ۷۷ ـ ۹۳ ـ ۹٤ ـ ۹٦ ـ ۱۰۲ ـ

ج :

جغرافیای تاریخی ایران ـ دبار تولد اثر ـ ۳ ـ ۱۷ ـ

جونګ ـ فراهی قلمی ـ ۳ ـ ۱۲ ـ ۱۵ ـ

جهانکشای نادری ـ ٤ ـ ٦٤ ـ ۸۹ ـ ۱۰٤ ـ ۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ ۱۱۲ ـ

ح :

حیات افغانی ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱٦ ـ ۱۹ ـ ۲۰ ـ ۲۵ ـ ۲۷ ـ ۹٦ ـ

خ :

خور شید جهان ـ ۳ ـ ۱٦ ـ ۲۰ ـ ۲۵ ـ ۲۷ ـ ٦۲ ـ ٦٦ ـ ۸٤ ـ ۸۸ ـ ۹٤ ـ ۹۵ ـ ۹٦ ـ ۹۸ ـ ۱۰۵

د :

دائرة المعارف بستانی ـ ۳ ـ ۷

داستان ترکتازان هند ـ ۳ ـ ۹ ـ ۳۱ ـ ٦٦ ـ ۸۷ ـ

درهٔ نادره ـ ٤ ـ ۹ ـ ۷ ـ

د هندي او انګلیسی قاموس ـ ۳ ـ ۱۷ ـ

ر :

رحمان بابا (دیوان) ـ ۵۹ ـ ۶۳ ـ
روابط ادبی ایران و هند ـ ۳ ـ ۵ ـ ۶ ـ ۸
روضة الصفای ناصری ـ ٤ ـ ۸۵ ـ ۹۶ ـ ۱۰۱ ـ ۱۰۵

ز :

زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ـ ٤ ـ ۳۵ ـ ۳۷ ـ ۶۶ ـ ۷۲ ـ ۸۸ ـ ۹٤ـ۱۰۵ ـ
زبان پامیر ـ ۱۷

س :

سیرالمتأخرین ـ ٤ ـ ۹۶ ـ ۹۸ ـ

ف :

فرشته ـ ۷ ـ ۸

ق :

قصص العاشقین ـ ۱۰۹

ك :

کاوه مجله ـ ٤ ـ ۵۰ ـ ۵۱ ـ ۵٤

م :

مأثرالامراء ـ ٤ ـ ۶۶ ـ ۸۰ ـ ۹۶ ـ ۱۰۲ ـ
منتخب اللباب ـ ۳ ـ ۱۰ ـ ۸۰ ـ ۸۲ ـ
محمود نامه ـ ٤۳ ـ ٤۶ ـ ۶۱ ـ ۶۲ ـ ۶۷ ـ ۱۰۹

ن :

نادر نامه ـ قلمی ـ ٤ ـ ۹۸ ـ ۱۰۲ ـ ۱۰۵

❀ ❀ ❀

ددی کتاب فهرست

مضمون	مخ	مضمون	مخ
ډېل	۱	بابا هوتك	۲۰
ددې کتاب مأخذونه	۳	ملکیار	۲۳
تر میرویس دمخه	۵	ښالم خان	۲۵
د پارس وضعیت	۵	میرویس څوك و ؟ او څه یې وکړه ؟	۲۷
د هند وضعیت	۷	دده د نسب سلسله	۲۷
په افغانستان کښې د قندهار وضعیت	۱۰	د میرویس مور	۲۸
د هوتکو ټبر	۱۵	د میرمن نازو د خوب لیدل	۲۹
د هوتکو ښاغلی ترمیرویس د مخه	۱۹	د میرویس د زیږېدو نیټه	۳۰
		د میرویس ازدواج	۳۱

PROPERTY OF ACKU 5661

مضمون	مخ
دمیرویس کسب	۳۲
د میرویس شخصی صفتونه	۳۳
د میرویس مقام د پښتنو په نزد	۳۳
گرگین څوک و ؟ اوولی قندهار ته راغی ؟	۳۵
میرویس او گرگین	۳٦
میرویس داصفهان په دربار کښې	۳۹
د میرویس تګ حج ته	٤٤
دمیرویس مناجات	٤٥
دمیرویس خوب لیدل	٤٦
هغه سوالونه چه میرویس د حجاز علماوو ته وړاندې کړل	٤۷
یو تصادف	٤۹
دمیرویس استفاده له موقع څخه	٥۳
دمیر راتګ قندهار ته	٥٦
دمیر رسیدل قندهار ته	٥۷
لمړۍ ملی جرګه	٥۸
دوهمه ملی جرګه	٦۰
دمیرویس لمړی اقدام	٦۳
ددی اقدام نتیجه	٦٦
دقندهار دښار نیول	٦۷
دریمه جرګه او دمیرویس وینا	٦۹
دولجی نیول	۷۲
دمیرویس بله وینا او دپښتنو څلرمه جرګه	۷۳
په کار پیل	۷٥
دمیرویس مکتوب دپارس پاچا ته	۷٥
دی اقدام په اصفهان کی څه تاثیر وکړ ؟	۷٦
د میرویس مراوده دهند د دربار سره	۸۰
دمیرویس مکتوب دهند دربار ته	۸۱
دپارس ۳۱ زره عسکر د خسرو خان په قومندانی	۸۲
د خسرو خان نفاق اچول	۸۳
دمیرویس آمادگی	۸٥
دقندهار محاصره	۸٦
دخسرو خان مرګ او	
دپارسیانو تیښته	۸۷
دپارسیانو دبل لښکر ماتی	۸۹
دمیرویس وفات	۸۹
دمیرویس وروستنی خبری	۹۰
تر میرویس وروسته :	۹۲
دمیرویس ورور عبدالعزیز	۹۲
دمیرویس اولاد	٦٤
شاه محمود	۹٤
شاه حسین	۹٦
دمیرویس لور میرمن زینبه	۹۸
دمیرویس وراره اشرف	۱۰۱
دمیرویس سپه سالاران :	۱۰۳
سیدال خان ناصر	۱۰۳
دسیدال جنګونه	۱۰٤
دسیدال ادبی مقام	۱۰٥
بابوجان بابی	۱۰۸
دبابوجان دشعر نمونه	۱۰۹
بهادر خان	۱۰۹
دبهادر خان دبدلو نمونه	۱۱۰
ملا پیر محمد میاجی	۱۱۱
دده علمی مقام	۱۱۲
داؤد خان هوتک	۱۱۳
دسرو اونځایو او کتابو نومونه	۱٥۱

تصویرونه :

۱ :- مرویس نیکه - د لمړی مخ مقابل

۲ :- شاه اسماعیل صفوی - د٦٦ مخ مقابل

۳ :- سلطان حسین صفوی - د۷ مخ مقابل

٤ :- دقندهار زوړ ښار - د٦۷ مخ مقابل

٥ :- دمیرویس نیکه مقبره د۹۲ مخ مقابل

٦ :- شاه محمود هوتك د ۹٤ مخ مقابل

۷ :- شاه حسین هوتك د ۹٦ مخ مقابل

۸ :- شاه اشرف هوتك د۱۰۱ مخ مقابل

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library